

AZ
ERDÉLYI MAGYAR-SZÉKELY SZÖVETSÉG
KÖNYVTÁRA.

A SZÉKELY PUCCS 1877-BEN.

**Székely légió szervezése
az orosz-török háborúban.**

IRTA :

Dr. SZÁDECZKY K. LAJOS

EGYETEMI TANÁR, N. GY. KÉPVISELŐ.

BUDAPEST, 1920.
AZ ERDÉLYI MAGYAR-SZÉKELY SZÖVETSÉG KIADÁSA.

Ára 50 korona.

A SZÉKELY PUCCS 1877-BEN.

**Székely légió szervezése
az orosz-török háborúban.**

IRTA :

Dr. SZÁDECZKY K. LAJOS

EGVETEMI TANÁR, N. GY. KÉPVISELŐ.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
HARGHITA
MIERCUREA CIUC

BUDAPEST, 1920.

AZ ERDÉLYI MAGYAR-SZÉKELY SZÖVETSÉG KIADÁSA.

**Az Erdélyi Magyar Székely Szövetség
1920 tavaszán Budapesten tartott
ismeretterjesztő előadásai
során az első felolvasás
április hó 5.-én.**

ELŐSZÓ.

A „székely vitézség” nem frázis, nem olyan üres diszjelző, amivel a népek önmaguknak hízelegni szoktak, hanem élő valóság, mely sok századok véres harczaiban állotta ki a tűzpróbát és érdemelte ki a vitézségi érmek arany, ezüst és vaskeresztjeit.

A „székelység” harczban született, harczczal tartotta fenn magát, az adta meg az ő nemzeti jellegét, annak köszönhetette az ő sajátos, külön *vitézlő* nemességét. Diplomatikusan czíme is az volt a székelynek, hogy („*agilis*”); *serénykedő*, „*gyorsalkodó*” nem „nemes és nemzetes”, mint a magyar s nem „*circumspectus*”, „*körültéknő*”, mint a szász.

Nemhiába vallja és tartja Attila népe ivadékanak magát: a világhódító „*Isten ostará*”-nak vitézségben méltó utódja kíván lenni másfél ezer év multán is.

Verbőczy híres törvénykönyvében azt írja róluk, hogy a harci dolgokban nagyon járatosak. Lipót császárkirály Erdély alkotmányát szabályozó diplomájában (1691) a világ legharcziasabb népének (*genus hominum bellicosissimum*) nevezi. Az 1848/48-iki szabadságharczban Petőfi áradozó szavakkal énekelte meg hősiességüket. A legutóbbi világháborúban hősi legendák szóltak elszánt bátorságukról, félelmet nem ismerő, vakmerő vitézi tetteikről. Ennek a székely vitézségnek egyik felvillanásáról szólnak az alábbi sorok. Egy röpké felvillanó fénysugár-ról, mely mint a távol elvonuló zivatarnak villámlása egy pillanatra megvilágítja a látóhatárt s aztán hamar eltűnik, a nélkül, hogy éreztetné hatását.

Székelypuccs-nak nevezték el akkoron. Olyan idegen szóval, a mit száz ember közül egy ha értett. Legfeljebb ez az egy tudta azt, hogy a *puccs* a zürichi szójárásban valamely váratlan és gyorsan elmúló lázadási kísérletet jelent. A többi csak sejtette, hogy valami olyat jelent, a mi fuccsba ment.

Ez a *fuccsba ment puccs* nem egyéb, mint a *székely légió szervezése az 1877-iki orosz-török háború alkalmával*.

Ennek a históriáját akarom én itt elmondani a leghitelesebb források alapján.

Mik ezek a hiteles források?

A fővezérnek a saját elbeszélése. *Ugron Gábor* (kinek én ifjú koromba lelkes tisztelője voltam s ő rokonszenvvel viseltetett irántam) 1879-ben, midőn a M. Történelmi Társulat erdélyi kirándulását tartotta, Segesvárról saját kocsiján vitt engem gróf Bethlen Gábor keresdi kastélyába s utközben elbeszélte a *székely puccs* történetét.

Néhány év mulva a toborzás egyik beavatott főreiszese, *Becze Antal* csíkmegyei alispán, leírta részletesen s nálam deponálta „Az 1877-ik évi *székely mozgalom csíkmegyei részét*“ (Csíkszereda 1886 dec. 26. kelettel, 30 lapon). Elbeszélte egyes részeit *Bartha Miklós*, br. *Orbán Balázs* is, kikkel én bizalmas-baráti viszonyban állottam s kaptam feljegyzéseket *Sebesi Samu* kolozsvári bíró, ujságíró barátomtól, aki *Bartha Miklós* élet-rajzában megírta rövidesen a *székely puccs* történetét. Két marosvásárhelyi sógorom is szerepelt benne: egyik *Tibáld Mihály* kir. táblai bíró, aki mint ítélő bíró, a másik *Hincse Miklós* kir. táblai bíró, aki mint vizsgál. bírósági jegyző szerepelt benne.

A hírlapok is bőven foglalkoztak azzal egykorúan és későbbi cikkeiben.

De mindezek nem bátorítottak volna fel, hogy a nyilvánosság elé lépjek a kérdés megvilágításával, ha nem lett volna alkalmam áttanulmányozni az abból keletkezett nagyrészt, hét hónapig tartó hivatalos vizsgálat peraktáit, melyek a marosvásárhelyi törvényszék

írártárában őriztetnek. Ezeknek százakra menő (10 kgr. súlyú) íratai és bírői ítéletei megvilágítják legalább a külső körülményeket, ha nem is a titkos rugókat és belső motívumokat. Ezeket a vallomások lehetőleg eltítkolták s a bíróság sem igyekezett a nemzetközi vonatkozásaiban kényes kérdést szőgrül-végre, részleteiben is a világ elé tárni.

Azt hiszem most már, 43 év multán, elérkezett az ideje, hogy a történetírás is hozzányulhat a székely virtus emez érdekes epizódjának feltárásához; kellő kimélettel a közelebbről érdekeltek esetleges érzékenysége iránt és azzal a hazafias kegyelettel, melylyel a jó szándék iránt — *in magnis et voluisse sat est* — viseltetnünk kell.

I.

Történelmi háttér és előzmények.

Az oroszok 1877 április havában nagy hadsereggel támadták meg Törökországot. Átvonultak Románián, amely nemcsak hogy megengedte azt, hanem később maga is segítségül sietett az oroszoknak, miután azok *Plevna* előtt megrekedtek, Ozman pasa „gázi“ (a győző) vitéz serege előtt.

Az orosz hadak 1877 jun. végén keltek át a Dunán, de július folyamán megrekedve kellett állaniok *Plevna* sáncai alatt, melynek ellenállása négy hónapig tartott s az oroszoknak 50.000 főnyi veszteséget okozott. Segítségül hívták az oláhokat, a kik 60.000 embert küldöttek melléjük. Az oroszoknak mozgósítaniok kellett a csári gárdaezredet is. Az ellenállás négy hónapig tartott. Ozman pasa csak dec. 10-én kapitulált 43.000 emberével, hősiés kirohanás után, minthogy élelmi és hadi szereit elfogytanak.

A törökök hősiés ellenállása *Plevnánál* s a balkánhegyi Sipkaszorosnál, lángra gyújtott a magyar-török testvériség érzését. A magyar nemzet szívszorongva leste várta és fogadta a harcztérről a híreket. Br. Kaas Ivor remek vezércikket irt a Pesti Naplóban a törökök mellett. Még élénken sajgott a seb, melylyel a kozák dárda 1849-ben szabadságharcunkat szíven szurta. A revanche gondolata Világosért tüzelte az ifjúságot, amely „Szűcs pátri“ ősjogász, a lelkes *Lukács Gyula* és *Barabás Béla* vezetése alatt tüntetéseket rendezett. A mos-

tani Fiume kávéház volt az ifjuság főtáborhelye. Ennek akkori tulajdonosa, *Szabados*, a lelkes zeneszerző, török indulót komponált. Annak hangjai mellett vonultunk fáklás zenével a török konzulhoz és Jókai Mór Külső Stáció utcái házához. Ezeken a kávéházi gyűléseken fogamzott meg a terv: diszkardot vinni Konstantinápolyba Abdul Kerim fővezérnek, melyet azután egy népes bizottság, *Szemere Miklós* vezetésével végre is hajtott. A törökök azoftaküldöttséggel viszonzták s a szultán visszaajándékozta a *Korvina* könyvtár maradványait (m. e. 40 darabot) az egyetemi könyvtárnak. Mátyás király könyvtárának azokat a még meglévő példányait, melyeket Budavára 1541. elfoglalása alkalmával vittek el Sztambulba s melyeket Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hiába igyekezett visszaszerezni.

A magyar közvélemény hangosan követelte a törökök megsegítését, de a monarchia intéző körei erről hallani sem akartak. Pedig az oroszok helyzete néhány hónapig nagyon válságos volt. Ha a magyar osztrák hadak hátra támadták volna, katasztrófális vereség éri vala őket. Annál is inkább, mert hadfelvonulási utjakat Moldván keresztül az oláh szövetséggel biztosítottak tudván, jelentékenyebb csapatokat nem hagytak hátuk megett, az utak, lőszer és élelmezési raktáraik őrizetére.

Amit a magyar közóhajítás nem tudott s a hivatalos politika nem akart megvalósítani, azt egy lelkes kis székely csapat akarta végrehajtani. *Ugron Gábor* lelkében fogant meg a merész elhatározás, mire az impulzust kívülről kapta, hogy ő a Székelyföldön titokban szabads csapatot szervez s azzal beüt Moldvába, felrobantja az egyetlen vasutvonal hidját a Szereten, Adjud mellett, elvágja az oroszok hadtápvonalát, visszavonulási utját s ezzel olyan zűrzavart és pánikot támaszt, ami végeredményében az oroszok vereségét fogja előidézni.

Kapcsolatban állott ezzel a lengyelek felfegyverzésének és fölkelésének terve is, mely ha sikerült volna nemcsak az orosz-török háború vett volna más fordulatot; de az orosz birodalom sorsára is végzetessé váhatott volna.

Nem egymagában álló kalandos terv volt ez, hanem egy messze elágazó, titkos kelet-európai komplottnak egyik láncszeme, melynek háttérében török-barát angolok állottak.

Összefüggött ezekkel az a terv is, hogy Törökországban *lengyel-török* és *magyar légio* szerveztessék. Erre nézve az előkészületek már 1877 tavaszán, az orosz-török háború kezdetén megtörténtek.

Valami *Zimmermann* Arthur 1877 ápr. havában tervet és kérést adott be a törökkormánynak, hogy ő lengyel emigránsokból *lengyel légiot* alkot, melynek létszámát 40—50.000 főre remélte fölvenni, ha őt a török kormány annak ezredessévé kinevezi, pénzzel támogatja, fegyvert, lőszert, lovakat s lengyel nemzeti ruhát bocsát rendelkezésére.

A török kormány a tervet elfogadta, Zimmermann *Arthur bey* ezredes név alatt a lengyel légio szervezőjévé kinevezte a lengyel formaruhát is engedélyezte, csak azt kívánta, hogy a galléron és gombokon a *félhold* jelvény legyen, *csillag* helyett azonban a lengyel *fehér sas*. Egyelőre míg a lengyel egyenruhák elkészülnek, 250 török uniformist adott, a kaszárnyában helyet jelölt ki számukra s fentartottak 40.000 Mart'n puskát s ahhoz való lőszert. Pénzt azonban, a mire a szervezőknek leginkább lett volna szükségük, nem adott, csak ígért, mihelyt látja, hogy a tervezett légio megalakul.

Felhívások jelentek meg a toborzás érdekében, de vállalkozók gyéren jelentkeztek. Három hónapi szervezés után *Arthur bey* mindössze 58 legionariust tudott összegyűjteni, akik közt 27 tiszt volt, köztük több francia és angol.

A török kormány a nyár elején, látván, hogy a lengyel légio nem tud megalakulni, a kaszárnyában fentartott szobákat, istállókat és raktárakat elvette és a lengyel légiot a kaszárnyából kitelepítette. Kistült, hogy *Zimmermann Arthur bey* ezredesnek semmi katonai tudása nem volt, fogalma sem volt a stratégiáról és taktikáról s így hasznavehetetlennek bizonyult.

Arthur bey erre az ő legionariusait Konstantiná-

polyból a harcztérre, Sumlába vitte s arra kérte a fővezért, hogy az orosz seregből átpártoló lengyel szökevényeket ossza be az ő légiójába. Ez volt Arthur bey utolsó erőlködése, de a szeraszkiriat (a hadparancsnokság) levelte a kezét róla s a légio feloszlott.

Több reményt fűztek a törökök a magyar légio alakításához, amivel egy 1848/49 iki törökországi emigráns honvéd ezredest, a székely származású *Csutak beyt* bízták meg. Magyar vezényszó használatát és felszerelést ígértek nekik. Mahmuth Damath pasa, a szultán sógora lett protektora a magyar légionak, melynek szervezőjévé és parancsnokává *Csutak bey* neveztetett ki. Az állam kötelező szerződést kötött vele, melyben biztosította a légio felszerelését és ellátását, jó feltételek mellett. A kormány pénzt egyelőre ennek sem adott, hanem azt kívánta, hogy Magyarországon toborzó bizottság alakuljon és pénzt gyűjtsenek a légio tagjainak Törökországba való szállítására s a szultán nagy kitüntéseket helyezett kilátásba a szervezés előmozdítóinak.

Egy volt magyar huszártisztet őrnaggyá nevezvén ki, elküldték julius elején Magyarországba, bizottság alakítása és toborzás végett. Ebbe lépett be *Kutsera Adolf Reimund* is, aki előbb mint lengyel főkelő vezér szerepelt s Budapesten át (hol br. Orbán Balázsszal érintkezett) ment Konstantinápolyba, hogy a lengyel légioba lépjen; de látván ennek siralmas állapotát, a magyar légioba vétette fel magát őrnagynak (*Reimund bey* név alatt). Midőn ezekről julius 3.-án jelentést tett, lev. lét azzal végzi, hogy reméli, hogy Orbán Balázs mint nagy hazafi, szinten támogatni fogja ezt a nemes ügyet. Megjegyzi végül, hogy *Csutak bey* ezredes ugyanazon utczában, a vele szomszéd házban lakik, ahol Orbán Balázs atyjával együtt lakott. Az utcát még akkor is úgy hívták, hogy „*Magyar Soktak*“.

Megjegyzendő, hogy a székely *Orbán Balázs*nak édesanyja török nő volt s ő maga is Konstantinápolyban lakott a szabadságharcz után. Sok kedves epizódot mesélgetett ő a törökországi élményeiről. Tipikus török arcú székely volt, a férfiszépség ideálja, sas orrával,

fekete szemével, barna arcszínével, hollófekete szakálával és hatalmas bajuszával.* Dőlczeg, karcsú termetén a magyar attila (mindig magyar ruhában járt), úgy megfeszült, hogy szinte kipattant a férfias duzzadó erőtől. Hasonlított Attila „az Isten ostora” ismeretes arczképéhez. A párisi kiállításon 1889-ben, hol együtt jártunk a 850 magyar „írók és művészek” társaságában, a párisi nők ugyancsak megbámulták. A székelyek bálványozva szerették, rajongtak érte. Nagy demokrata, függetlenségi képviselő volt, a báró címet nem használta. Erre mondta a székely (talán szerény anyagi viszonyaira is célozva) hogy „*báró volna, de nem folytatja!*”

Hogy a török magyar légio toborzásához buzgózkodott-e? nem tudom. De hogy a székely légionak ő volt egyik főszervezője — az kétségtelen.

A török-lengyel magyar és székely légio, mint a láncszem, úgy függött össze titkos szálakkal.

---

*Thaly Kálmán tréfás verse szerint régebben :

A nagybajszú Orbán Balázs
Vigan dudál mint egy darázs!

Újabban :

Vala egykor erős árbocz,
Most már búsan lóginyáz ott.

Az eredetiben pikánsabban hangzott. Orbán Balázs az elsőt elfogadta, a második ellen váltig tiltakozott.

II.

A titokzatos intézők és a fegyverszállítások.

A székelv légio szervezéséről egy beavatott ezeket írta:**

„Ugron Gábor lelkében fogant meg az elhatározás. úgy ítélte, hogy 5—6000 fegyverre lesz csupán szükség... Csaknem kizárólag a székelységre számított. Ezek bizalommal voltak hozzá, büszkék voltak fényes tehetségére...

Ugron Gábor ekkor ifjú kora teljességében állott. Lelke lángolni tudott s bátorsága a vakmerőségig ment. Némi katonai ismeretei is voltak... Végig küzdötte a francia-porosz háborút is, a francziák oldalán, mint önkéntes a Garibaldi csapatában... Bizott abban, hogy vállalkozása sikerülni fog, hogy a katasztrófa elé vitt orosz sereget tönkre fogják tenni a törökök...

A vállalatához pénzre volt szükség és fegyverre, mely utóbbit a legnagyobb titokban kellett beszerezni. Ugron úgy remélte, hogy pénzt az angol kormánytól fog kapni. Anglia akkor az oroszban látta legnagyobb ellenességét, akinek terjeszkedésétől joggal tarthatott, aki egyedüli riválisa Közép-Ázsiában s fenyegetheti kelet ázsiai birtokait s aki ha elfoglalhatja Konstantinápolyt, a legnagyobb mértékben veszélyeztetheti az angol világkereskedelmet. És ha Anglia nem is mert a folyó hábo-

---

*A Vasárnapi Ujság 1914. évf. 46. számában Hojtsy Pál szerkesztő, volt o. gy. képviselő.

rúban nyíltan a török mellé állani, megfért az angol erkölcsi felfogással az, hogy titokban, rizikó vállalása nélkül segítse az oroszok ellenségeit Ugronnak azonban nem lévén összeköttetése az angol kormányval, *Simonyi Ernő*höz fordult, az orsz. függetlenségi párt akkori elnökéhez, akinek összeköttetései voltak angol politikusokkal és üzletemberekkel. *Simonyi* vállalta Ugron megbízatását s rövid néhány hét alatt megvolt a szükséges pénz. Hogy kiesoda adta: az *Simonyi* titka maradt. Ugron csak annyit tudott, hogy egy angol úr hozta, akit *Mr. Johnson* gyanánt mutatott be neki *Simonyi*“.

Kétségtelen, hogy Ugronnak és a közvetítő *Simonyi*nak nagy szerepe volt a dolog elől észítésében, de a periratokból az derül ki, hogy nem ők voltak a kezdeményezők, hanem csak végrehajtói és kiválasztott eszközei a szélesebb körre kiterjedő terv egy részének.

A bécsi rendőrségnek a magyar igazságügyi miniszterhez intézett (1877 okt. 7.) jelentésében ugyanis az olvasható, hogy 1877 nyarán a bécsi Metropol szállóban összejöveleteket tartottak *Mihád* pasa (volt török nagyvezér), *gr. Platter* (a lengyel emigratio elnöke), *Buttler Johnston*, lord *Dengbih* (angolok) *gr. Berg*, *Klapka* (1848-49. magyar tábornok) stb. Tanácskozásainak célja legalább is az volt, hogy a törökök érdekében nagy agitációt fejtsenek ki a sajtó és nepgyűlések által.

Ez adhatta az impulsust a Magyarországon tartott nepgyűlésekre. Legelőbb a fővárosban, majd a vidéken is több helyütt tartottak e célból nepgyűl st.

Simonyi 1877 aug. 1. levelet írt *Orbán Balázs*nak a Székelyudvarhely mellett levő Szejkre fürdőre, hogy óhajtiandó lenne, hogy a vidéken is tartassanak nepgyűlések és pedig a jövő vasárnapig, mert az utána való hétfőn lesz Salzburgban a három császár találkozása s addig a magyar közvéleménynek hangosan meg kellene nyilatkoznia az orosz-barát politika ellen s különösen kiemelni azt, ami úgy látszik legközelebb tervbe van, hogy Boszniát és Hercegovinát és talán Szerbiát is az osztrák magyar csapatok meg ne szállják. Igen fontos volna, hogy Erdélybe egy hatalmas nepgyűlés tar-

atnék a jövő vasárnapig. Fölkéri Orbán Balázst ilyen népgyűlés létrehozására. Az eljárás egyöntetősége végett négy pontba foglalva határozati javaslat-tervezetet is közöl, mely felszólítja a kormányt: hasson oda, hogy 1. a vérlázító öldöklés s a jelen században párálan barbár és embertelen hadviselés minél előbb megszüntetessék; 2. az orosz hatalom terjeszkedésének gát vetessék; 3. a török birodalom területi épsége és függetlensége senki által meg ne csonkíttassék; 4. hogy a magyar nemzet hadereje a török birodalom fenhatósága alá tartozó tartományok megszállására vagy elfoglalására fel ne használassék, kivéve ha az a Magas Porta előleges beleegyezésével történék.

Orbán Balázs megtette, amit Simonyi óhajtott: népgyűlést rendezett Kézdivásárhelyen. A periratok közt van sajátkezű *határozati javaslat* fogalmazványa, mely így szól:

„Tekintve, a kettős birodalom, a magyar és vele társult kisebb nemzetek fennmaradása érdekét stb. ... határozatként mondja ki a népgyűlés, hogy az orosz kegyetlenkedésekről undorral értesült és hogy elvárja és megköveteli a kormánytól és már elérkezettnek látja az időt, miszerint Oroszország hódító túlterjeszkedését, Törökország integritásának megtámadását, végül a háború további folytatását fegyverrel is megakadályozza.“

Miként a magyarországi népgyűlések tartását a törökbarát európai politikusok határozták el s a magyar rokonérzelmű politikusok végrehajtották: úgy feltehető, hogy ezeken a bécsi összejöveteleken határozták el a légiók szervezését is, úgy Lengyelországban, mint a Székelyföldön s ezek intézkedtek a pénzszerzésről és a fegyverek s lőszerrek megrendeléséről.

Erről ezt mondja Hojtsy Pál:*

„Most már a fegyvereket kellett megszerezni. Az o. m. hadseregben akkor hozták be a Werndl-féle új fegyvereket s kimustrálták a régiebb, de alapjában szín-

---

* A Vasárnapi Ujság fennebb említett cikkében.

tén igen jó Wenzel-féle hátultöltő puskákat. Ezekből néhány százezret bocsátottak potom pénzen árúba. Ugron egy ügyes embert kutatott fel valahol, aki Szerbia ügynökének vallotta magát s ajánlatot tett a hadügyminisztériumnak néhány ezer Wenzel féle fegyver megvételére. Hogy annál bátrabb legyen a fellépése és gyanút semmikép se keltő: kihallgatást kért Albrecht főhgtól is s azt is rávette, hogy kérését támogassa. A dolog sikerült. A fegyvereket a bécsi arzenál erős ládába csomagoltatta, hogy feltűnést ne keltsen a dolog. (Ugron is ép ezt akarta). A ládák azután hajóval mentek le Belgrádig és onnan Baziáson keresztül Háromszékre."

Ez az elbeszélés a nálunk elterjedt közhiedelmet tünteti fel. A dolog azonban nem egészen így történt. A valóságot a szárnyaló hír regényes színezettel sujtásozta körül.

A bécsi rendőrség a következőket állapította meg. Meggyőződésük, hogy azok az agitátorok, akik Bécsben a Metropol szállóban megbeszélések végett összegyűltek és ezeknek érdektársai állanak az Erdélyben és a lengyel határszélen lefoglalt fegyverküldemények hátterében.

A fegyverek a bécsi cs. kir. arzenálból valók voltak. Onnan vett kimustrált fegyvereket régebben az ezzel foglalkozó *Bauer Benjámín* fegyverkereskedő s ettől vette meg a Székelyföldre és a lengyel határra küldőket *Gasser Leopold* bécsi fegyvergyáros. Ez *Kerschel* Richárd, az osztrák fegyvergyárosok társasága titkárától kapott azokra megrendelést, 10,000 frt. előpénzzel. Ez állítólag egy előtte ismeretlen embertől kapta a megbízást.

A vizsgálat nyomán kiderült, hogy az igazi megrendelő nem volt más, mint *Vicomte Victor D'Equemilly*, aki Lissabonban született, 33 éves, kath. nőtlen, volt császári hadnagy, aki Miksa császár mexikói hadseregében szolgált s résztvett az 1874-iki spanyol felkelésben, is mint Don Carlos személyes ismerőse. A bécsi rendőrség előtt mint játékbank rendező volt ismeretes, aki ezért 1872-ben meg is büntettetett. Büntársai voltak

akkor gróf Almásy Kálmán (talán Jenő?) és gr. Dambski Arnold. A vicomte még 1877 folyamán is játékokat rendezett szeretője Borst Fanni lakásán, kivel 1869 óta állott viszonyban. Azonkívül spanyol, török, olasz, tuniszi stb. rendjelekkel kereskedett. Atyja egy időben bukaresti spanyol konzul volt, most Párisban lakott. Ennek a bécsi házkutatásnál egy levele került elő már 1877 febr. 2 és 7-éről, melyben egy, *Moldva-Oláhdországba való expedícióról s e célból nála kéznél levő pénzről van szó.* A házkutatásnál az ifjú vicomtenak bécsi szállásán egy torpedót, nagyszámú élestonezt s több katonai felszerelést találtak, továbbá olyan eszközöket és vegyi szereket, melyek azt a gyanút keltették, mintha pénzhamisításra valók lennének (dass dieselbe zur Prägung von Münzen gedient haben dürften). Azokat a bécsi pénzverő hívatálnak adták át megvizsgálás végett.

Ennek a kalandos spanyol vicomtenak jó barátja (intimste Freund) volt gr. Almásy Jenő, kivel együtt szolgáltak a mexikói hadseregben és közös jóbarátjuk volt egy erdélyi úr, Szalay vagy Szalacs nevű (Bartha?) 26—30 éves, világos szőke hajú, aki magyarosan beszélte a németet s akit a vallomást tevő Borst Fanni sokszor látott az Arany Sasban Pesten, midőn ott szállva voltak.*

A budapesti rendőrség megállapította, hogy „vicomte D'Equillier“ 1877 szept. 16-án a fővárosban tartózkodott, az Újvilág utcza Arany Sasban volt szállva, ott br. Lopresti Lajossal lakott s mindketten sűrűn érintkeztek Almásy Jenővel.**

A székelv légió vezetésére tudvalevő hogy gróf Almásy Jenő volt kiszemelve. Ő ismertethette meg Ugron Gáborral régi mexikói bajtársát, akit aztán Bécsben a fegyver szállítások közvetítésére fölhasználtak.

D'Équevilley a fennebb említett Kerschelt használta fel Gassnernél a fegyverek megrendelésére, Houben

---

* A bécsi rendőrség jelentése 1877 nov. 18. a periratok közt.

** Thaisz Elek bp. főkapitány jelentése a mvásárhelyi törvényszékhez 1878 febr. 2.

János Mártont pedig, aki könyvelő volt Praxmarer spediteurnál, a szállítólevelek írására és a ládáknak a vasútra szállíttatására, amit ez egy Quell nevű fuvarossal végeztetett s a feladásnál egy Kuharz nevű vasúti tiszt segédkezett, aki szintén a mexikói seregben szolgált volt a vicomtevel együtt. Ez ismertette meg Houbent 1870-ben a vicomtetel.

Ez a bécsi törvényszéken 1877 nov. 16. azt vallotta, hogy a vicomte fölkereste őt az üzletben és fel-szólította ládák elszállítására. Elvitte őt és bemutatta Kerschelnak, az osztrák fegyvergyár társaság (Oest. Waffenfabriks gesellschaft) titkárának, akitől aztán írást kapott Gasserhez a ládák kiadására. Masnap (szept. elején) d'Equivilley lakásán megjelenve, ez neki egy szállítólevelet diktált két ládáról, *Ugron* nevű úr címére, Brassó vidékére, azzal, hogy gépaikatrészek vannak benne. Akkor még nem tudta, hogy fegyverek vannak benne. Azután még több ládáról íratott vele szállítóleveleket részint az államvasútra (Erdély felé), részint az északi vasútra (Galicia felé). Később közölte vele Kerschel, hogy a ládákban fegyverek vannak, aki viszont nem tudta, hogy azok hová küldetnek.

Szept. 11-étől szept. végéig száz láda fegyvert és töltényt küldött el a Gasser-féle fegyvergyárból részint az északi, részint az államvasútra. Az Erdélybe küldött szállítmányok részére őt nevet diktált neki D'Equivilley, hogy kiknek kell címezni. Azok közt volt *Ugron*, *Lánczky Sándor*, egy brassai fürdőtulajdonos; a többieket nem tudja.

Midőn később decz. 24. felmutatták neki a szept. 11-15. közt elküldött fuvarleveleket, elismerte, hogy ő írta azokat és pedig *Nagy Ezékielnek* Kézdivásárhelyre, *Balany* (Balási helyett) *Lajos* fürdőtulajdonosnak Brassóba, *Szücs Mihálynak* Bükszádra és *Lánczky Sándornak*. Erre a négyre emlékezett, az ötödikre nem. Arra a kérdésre, hogy *Ugronnak* küldött e? azt felelte, hogy az ötödik valószínűleg *Ugronnak* szolt. (Mellékelve voltak a fuvarlevelek, összesen 96 ládáról.)

Houben azt is vallotta 1887 nov. 16-án, hogy

D'Equivilley vétetett vele a Wolf Furth et Cie cégnél 175 tuczat török fezt (2150 darabot) s erre 1000 frtot adott neki, amiből ő visszaadott 400 frtot, de 74 tuczat fezt megtartott, költségei zálogtúl, a többit, ruhánemű jelzéssel elküldötte egy fürdőtulajdonosnak Brassóba. Nevét nem tudja, de arra a névre több láda fegyvert is küldött. (Balási). Ki is fejezte csodálkozását a vicomtenak, hogy miként lehetséges az, hogy a fezeket Oroszország számára küldik. Mire ő azt felelte, hogy neki mindegy, hogy Török- vagy Oroszország számára küldik-e, ő egy ismerőse megbízásából küldeti. Houben nem tudta, hogy kiadta a megbízást Erdélybe fegyvereket küldeni.

Kerschel és Gassner a vicomtenak összesen m. e. 1800 darab Wenzel-féle puskát, 100 darab Werndl-szerkezettű karabélyt, 250 drb. revolvert és 270,000 darab töltényt szállítottak. Valószínű, hogy tudtak a fegyverszállítás céljáról, de a felelősséget másra hárították. Kerschel a szept. 30. kihallgatásnál azt vallotta, hogy ő a fegyverek megrendelőjét személy szerint és névleg nem ismeri, de ezt Houben vallomása megcáfolta s kisült, hogy aztán még Párisból is írt neki a vicomte levelet. Kuharz vasúti tiszt nov. 17. azt vallotta, hogy gr. Almásy Jenő neki jó barátja, mert együtt szolgáltak Mexikóban, de azt nem tudta, hogy fegyverek vannak azokban a ládákban, melyek vasútra feladásánál segédkezett.

Az erdélyi fegyverszállításokkal egyidejűleg Galiciába is szállítottak fegyvereket, hamis név alatt. Ezeket is vicomte D'Equivilley rendelte meg és fizette ki az erdélyi szállítmánynyal együtt m. e. 30,000 frt. értékben. Közvetítője volt *Kardolinski László* pózeni származású, 51 éves lengyel, aki társbérője volt a szepesbélai malomkő-bányának (másutt kvarczbánya tulajdonos Bélán) és Lembergben lakott, mint agens s 1877 szept. 11. óta Bécsben tartózkodott a Kaiserin Elisabeth hotelben. Ez szept. 29-én a bécsi törvényszéken kihallgatván azt vallotta, hogy egy előtte ismeretlen, Zuldinski nevű úr, akit közelebbről nem ismer, csak az utcán találkozott vele, kérte meg a ládák küldésére, melyeket ugyancsak

Quell Mátyás fuvarossal szállítattott a vasúthoz. Később kiderült, hogy D'Equelley gróffal áll szoros összekötésben. Társuk volt a lengyel vállalatban *Pini József* lengyel, aki Tarnopolban született, 52 éves, Lembergben igazgatója volt a városi hitelszövetkezetnek s 1877-ben Bochnia galicziai helységben lakott. 1863-ban részt vett az Oroszország ellen irányult lengyel fölkelésben, ezredesi ranggal. Résztvett abban Kardolinski is, ki előbb Wolhiniában volt jószágigazgató, amiért Szibériába száműzetett s onnan megszökött.

A bécsi rendőrség azt állapította meg, hogy ez a két lengyel volt arra kiszemelve, hogy a fölkelést Orosz-Lengyelországban szervezzék, párhuzamosan a székely fölkeléssel, amit Ugron és Almássy szerveztek. A kettő között az összekötő kapocs D'Equelley volt, aki 1877 nyarán sokat érintkezett lengyelekkel és erdélyiekkel és a török bécsi követség *Bel* nevű kancellariusával.

Kardolinski ugyancsak *Houben* által küldötte a fegyvereket és lőszert tartalmazó ládákat a vasútra. D'Equelley lakásán ismerkedett meg vele *Kardolinski*. *Grünsberg* néven mutatta be magát s mintegy 70-80 ládát küldetett el vele hamis feladó név alatt a galicziai orosz határszélen levő *Szczakovára*, *Springarn* Simon szállító címére. Midőn *Houben* már sokalta a küldeményt és aggodalmaskodott, a lengyel *Kardolinski* azzal igyekezett megnyugtatót, hogy *Springarn* nagyon megbízható ember és a lengyel határon készenlétben vannak emberek, akik a fegyvereket a határon átviszik.

Springarn kihallgatásakor azt vallotta, hogy ő hozzá néhány nappal a küldemény megérkezése előtt egy állítólag genfi úr állított be, aki magát *Franknak* nevezte s arra kérte, hogy a fegyvereket tartalmazó ládákat *Krakkón* át szept. 29. a kongresszusi Lengyelországba átcsempéssze. Azt mondta, hogy ő házi tanító az orosz *Stroganoff* herczegnél. *Springarn* állítólag azt felelte, hogy ő mint osztrák állampolgár a szállításra nem vállalkozik s *Frank* még aznap elutazott, kérve, hogy ne szóljon senkinek. A személyleírás szerint *Frank* nem volt más, mint D'Equelley.

Mindezek az erdélyi szállítmányok szept. 26. történt fölfedezése után derültek ki. Ezekről a bécsi rendőrségnek előbb nem volt tudomása. Pedig — a magyar igazságügyminiszternek 1877 okt. 7. küldött jelentésük szerint — a bosnyák-hercegovinai fölkeles óta nagy figyelmet fordítottak a fegyverszállításra s az orosz-török háború kiütése óta az még fokozódott, miután híre volt, hogy ha Oroszország megtámadja Törökországot, lengyel fölkeles fog kiütni és e célból fegyvereket igyekeznek szerezni. Még inkább figyelmesek lettek, miután a török-barát diplomaták összejövetelét a Hotel Metropolban fölfedezték.

Eunek lett következménye, hogy 1877 szept. 14. a pénzügyőrök a bécsi észak-nyugati vasútállomáson lefoglaltak egy millió, gyutacs csal ellátott töltényhüvelyt, amely gépalkatrészek jelzéssel volt ellátva és igen gyanús, titokzatos közvetítésekkel jutottak Bécsbe.

A vizsgálat kiderítette, hogy a szállítmányt *Hamburgból* küldte *Elkan* és társa fegyver- és töltény nagykereskedő a bécsi *Schenker* nevű szállítóhoz. Ez az *Elkan* cég bécsi képviselőjéhez, *Malkowski* Frigyes Vilmoshoz fordult további utasítás végett s ettől azt a megrendelést kapta, hogy küldje tovább az árut Boroszlóba a *Hühner* és *Kretzmar* céghez. Az eredeti küldő és célja felől nem kaptak fölvilágosítást, de *Malkowski* megjegyezte, hogy a *küldemény tulajdonkép Angolországból, Birminghamból* jött a *Kaimer et Comp.* cégtől s a hamburgi *Elkan* csak a Boroszlóba való szállítást vállalta. Az útirány mindenesetre föltűnő! — jegyezte meg a bécsi rendőrség.

Valóban felűnő, hogy Hamburgból Boroszlóba küldött szállítmánynak miért kell Bécsbe kerülni s kétszer lépni át ok nélkül az osztrák-német határt. Lehet, hogy eredetileg ez is Erdélybe volt irányítandó s Bécsben változtatták meg útirányát.

A millió patronhüvely 68,000 frt. értéket képviselt. Lefoglaltatván, a vasútigazgatóság 194,000 frt. illetéket szabott ki a hamis jelzés alatt érkezett veszélyes küldeményre, a feladó vagy elfogadó rovására. A

pénzügyigazgatóság még külön birságot készült kiszabni rá.

A magyar jelentés nyitotta ki a sötétben tapogatózó, bécsi rendőrség szemét s ezután „fokozott figyelem következtében” szept. 29-én az északi vasútnál 31 ládát foglaltak le, melyek *Springarn* Simon címére Szczašovára voltak irányítva, czukorgyári gépalkatrészek hamis jelzéssel. Felbontatván, találtak benne 475 Wenzel-puskát szuronynyal, 200 új revolvert és 600,000 élestöltést. Ugyanazon cím alatt elküldetett szept. 22-én 39 láda, melyeket táviratilag lefoglaltak Szczašován és ugyancsak fegyvereket tartalmaztak.

Igy sült ki a lengyel felkelés terve, kapcsolatban a székelyföldivel.

Egyidejűleg (okt. 7.) jelentette a bécsi rendőrség, hogy *Klapka* tábornok eddigelé még nem érkezett Bécsbe. Továbbá, hogy *Ürményi Miksa* aug. 7. óta volt ott megszállva a *Mimsch* hotelben s igen élénk levelezést folytatott, naponként 3-4 táviratot kapott és egész nap fiakerezett. Az utóbbi időben sok pénzt, m. e. 40,000 frtot küldött Magyarországra. Okt. 3. egy tiszt és két civilült egy asztalnál a nyugati vasút állomása vendéglőjében s ott hagytak egy csomagot, amolyben két aczél srappel gyújtó volt. Az egyik civilben a pincér a francia vagy olasz (nem a török?) követség ataszáját ismerte fel, aki a tiszt eltávozása után *Ürményi Miksa* magyar földbirto-kossal beszélgetett.

Ürményi vendégszereplése Bécsben hihetőleg szintén a székely légio szervezésével volt összeköttetésben, valamint a *Pulszky Ferencz* titokzatos látogatása 1877 nyarán Ugron Gábornál a Hargita aljában fekvő Dobogó fürdőn.*

Szept. folyamán *Kordu Sándor* nevű, Temesvárról való, akkor Belgrádban lakó, fegyverszállítással foglalkozó kereskedő is tartózkodott Bécsben, aki azt mondotta egy bécsi fegyverkereskedőnek, hogy ő Karagyor-

---

* Kozma Ferencz: A székely puccs 1877-ben, a Kolozsvári Hírlapban 1909. és *Sebesi Samu*: *Bartha Miklós* életrajzában.

gyevics szerb trónkövetelőnek akar fegyvert szállítani Turnseverinbe és környékére. A fegyverek Lüttichben lennének megrendelve. Ebből keletkezhetett a szerb agens legendája a székelyföldi fegyverszállításnál.

Lukács Jakab nevű kézdivásárhelyi kereskedő viszont úgy nyilatkozott a bécsi „Weisser Wolf” szállóban, hogy az erdélyi szállítmányok elkobzása előtt már osztottak ki fegyvereket a székelyek között.

Houben, a közvetítő, midőn az orosz határon és Erdélyben a fegyverek lefoglalása az újságokban megjelent, szemrehányást tett D'Equilleynak, hogy ilyen kellemetlen helyzetbe hozta. A vicomte is meg volt zavarodva és felszólította Houbent, hogy hagyja el lakását, hogy meg ne lássák nála.

D'Equille azután nem sokára eltűnt Bécsből és Párisba ment. Onnan írt Houbennek okt. 21-én és kérdezősködött, hogy mi az újság Bécsben? Együttal panaszkodott Herschelre, hogy ez levelelére nem válaszolt. Houben elment hozzá nov. 11—12-én, és Herschel azt mondotta, hogy szándékosan (elvből) nem válaszol neki s a fegyverekre nézve azt jegyezte meg, hogy reméli, hogy rájuk nézve az ügy be van fejezve.

Nem volt bevégezve, mert a magyar hatóságok kívánságára Kerschelt és Gassert másnap (nov. 13.) Quell fuvarost (nov. 15.) Houbent (nov. 16.) ismételten kihallgatták, majd a vicomte bécsi elhagyott lakásán (1878 jan. 19.) házkutatást tartottak és megállapították a történeteket.*

---

* A periratok a mvásárhelyi törvényszéknél.

III.

A székely légio toborzása Udvarhely megyében.

Mialatt a fegyverekről gondoskodás történt és a küldemények megindultak, „Ugron azalatt nagy energiával szervezte a székelyek között a sereget. Csupa kiszolgált katonát fogadott fel, akik ép a Wenzel-féle puskákkal lettek valamikor kiképezve. Mindenki megkapta a rangját, melylyel a hadseregben szolgált. Tiszt is akadt megfelelő számban, úgy hogy előre megalakultak a szakaszok és a századok s minden ember tudta, hogy melyik keretbe tartozik s ki a közvetlen parancsnoka. A fővezérletre *Almássy Jenő* volt kiszemelve, mert Ugron úgy ítélte, hogy a feladatra nem elegendők az ő katonai ismeretei.“*

A toborzásról Udvarhely megyében *Sebesi Samu* a következő érdekes adatokat vetette papírra fölkérésemre Kolozsvárt 1915 jan. 11., midőn a háborús előadások sorozatában erről felolvasást tartani készültem:

Bartha Miklóstól hallottam, hogy az *angolok* tapogatóztak akkor az iránt, hogy az orosz győzelmet megakasszák. Ugron értesült róla és így eszelte ki a székely puccsot. Az a bizonyos szerb ügynök tulajdonképen egy lengyel politikus volt, aki a bécsi arzenálból angol pénzen Wenzel-féle fegyvereket vett. Ugron is mondta, hogy

---

* A V. U. idézett cikkéből.

jót kaczagott a lengyel, mikor sikerült Albrecht főherceget rászedni. Bizonyos, hogy lengyel kéz is közrejátszott a dologban. Ez volt az angolok megbízottja.

Az úgynevezett székely puccs idején 1877-ben ősszel mint gimnázista ácsorogtam sokat a csapat-verbuválással megbízott székelyek között. Nálunk, Udvarhely megyében csak a toborzás folyt. A fegyvereket és hadiszereket a romániai határhoz közel koncentrálták. Ide kellett volna vonulni a csapatoknak is, részben Háromszék, részben Csik megye valamely meghatározott helyiségébe, ahol akkortájt épen vásár esett. A belépett székelyeknek is megmondották, hogy ki, hova fog bevonulni. Ezért gondosan kérdezték egymástól a beavatót székelyek:

— Csikba megy-e koma, vaj Háromszékre a vásárra?

Máskülönben tulságos titkot nem csináltak a dologból. A székelykereszturi „Korona” vendéglőben folyt a toborzás bor mellett. Sebesi István, őrmesteri ranggal kiszolgált katona, írogatta össze az embereket. Istvánt, a vezérkar — mely Ugron Gáorból, Bartha Miklósból és br. Orbán Balászból állott a székelyek hite szerint — hadnagynak léptették elő. Az altisztikart Sebesi István szervezte, ami sok bajjal járt, mert minden székely legalább is káplár akart lenni. Egyik-másik duruzsolt is ezért. Bozsi György udvarhelyi csizmadia őrmesteri ranggal akart belepni, de Küsmödi János bá letácsolta: Még a császár kinyerit se ötöd Gyuri, mit puzduriskodol itt! István is kijelentette, hogy minden dib-dáb emberből nem lehet tiszt. Ezért-e vagy miért, de a versfaragó székelyek, amikor a dologról már verses históriát írtak: Istvánt némileg kicsinyelték abban:

Gábor úr a generális,
Balázs báró az őrnagy,
Miklós úrból kapitány lett,
De Pistából csak hannagy!

Bándi Sándor rugonfalvi székely, kiszolgált katona,

mikor Sebesi beírta a nevét, regulárisan összeütötte a bokáját és így szólt:

— Hannagy úrnak alásan jelentem, hol vagyon a puska?

— A csiki vásáron veszünk — felelte Sebesi.

— Há' addig gyalogszörrel megyünk?

— Addig nincs muszka — mondta István hadnagy.

— De van némöt — önné ki azt is a fene!

Ezt a kijelentést nagy helyesléssel fogadta a többi. Akkor persze még nem komásodtunk úgy össze a németekkel, mint most.

Hát bizony nem folyt olyan óvatosan a dolog, hogy titokban maradhatott volna. Ugron Gábor a kérdés pénzügyi és felszerelési dolgaiban fáradozott, Bartha Háromszéken és Csikban szaladgált, Orbán Balázs Udvarhely megyében parolázott a székelyekkel, akik mihelyt valamely háznál többen is összeverődtek, nyomban elkiáltották magukat:

— Halljuk Balázs bárót!

Orbán Balázs pedig, a tipikus törökarczú székely (anyja török nő volt) nem kérte magát, hanem kivágott nyomban egy dörgedelmes szónoklatot, amely oda irányult, hogy 1848-at és 49-et visszafizetjük a kutya muszkának.

Egy ilyen gyülekezet Rugonfalván volt az édes apám, Sebesi Sándor házánál. Epen vége volt a szónoklatnak s a székelyek veszettül éljenezve tolultak ki az udvarra. Ekkor ment végig a falu között az őrmester vezetése mellett a székelykeresztúri csendőr patrul. Az őrmesternek feltűnt a dolog és meg akarta tudni, hogy mi történt. Meg is áristálta nyomban Bedő Mihály bát:

— Mi történt itt atyafi? — kérdezte az őrmester.

— Hol istálom? — csodálkozott Bedő.

— Ott ahol úgy éljeneztek.

— Ott istálom sümmi. A föld keregségén sümmi!

— Nono! Hiszen sokan vannak kendtek.

— Sokan, me' kaláka* vót.

---

* Közös, önkéntes munka, egymás felsegítésére.

A csendőr mindenkép ki akart venni valamit a székelyből, de minden kérdés elöl kicsavarodott. Végre is Bedő került felül és így szólt:

— Ha a csendőr úr nem tud valamit, s mégis azt kérdeznék a csendőr úrtól, hogy mondja meg, mi az a valami? — meg tudna-e mondani, hogy mi?!

A többi székelý is ekkor már körülállta Bedőt és jámborúl pipáztattak, mondván:

— Abbiza istálom! Mihály koma az egy igazságot mondja.

Hanem azért mégis kiderült, mert a kereszturi szombati hetivásáron olyan verbuválás folyt, hogy csak a vak nem látta, hogy készül valami.

Egy este híre futott, hogy a csendőrök és katonák fogdossák össze az embereket. Atyámhoz is beléptek a csendőrök és azt kérdezték: hol van Bartha Miklós? Bartha már ekkor szökésben volt, de apám azt felelte, hogy talán otthon lesz.

Az öreget a csendőrök magukkal vitték Bartha ragunfalvi lakásába, ahol nagy kutatás tartatott, de semmi gyanúsra nem akadtak. A csüröskertben lévő szalmakazlat széthányatták, hogy nem bujt-e oda. Aztán a bírónál jegyzőkönyvet vettek fel és ezzel ért véget a dolog.

IV.

A csíkiak szerepe a székely puccsban.

A Csíkvármegyében történt toborzásról *Becze Antal* alispán jegyezte fel kéresemre 1886-ban az ő megfigyeléseit, melyek annál inkább érdekesek és történelmi értékűek, mert abban ő maga is szerepet játszott s egyike volt a beavatottaknak.

Becze Antal feljegyzését a lényegtelenebb részek elhagyásával változtatlanul közlöm:

Tíz év után megengedhetőnek tartom, hogy az úgynevezett „székely puccs“ azon része, mely Csikmegyében zajlott le, a maga egészében összeállíttassék.

Magam is benne lévén, ez biztosítékot nyújt arra nézve, hogy igazat mondok.

Gál Endre barátommal most november 23-án folytatott beszélgetéssel az emlékezet felfrissítetvén, annak hatása alatt és saját egyidejű feljegyzéseim után a tényeket ezekben sorolom elő:

1877 augusztus 18-án Gál Endre, akkor gyakorló ügyvéd, Kászon-Altízben lévén, Balási Lajos ottani nagybirtokos említette neki, hogy Ugron Gábor, Orbán Balázs és Bartha Miklós országos képviselőkkel történt megállapodása szerint fegyvereket s más katonai szereclényeket küldenek címére, további intézkedésig őrizze meg, illetőleg rejtse el.

Gál Endre Csikszeredába visszajövéen, már egy pár nap mulva Orbán Balázs kiszólitotta Udvarhelyre, ahova

augusztus 29-én éjszaka ki is ment. Ott tőle és Bartha Miklóstól arról értesült, hogy az akkor folyt orosz-török háborúban a törökök segítése a cél, amennyiben Csík megye 800 embere az Udvarhely és Háromszék megyei erővel egyesülve, Oláhországban Ágyúdig nyomulna, s ott a Szereth hidját felrobbantáná, hogy az orosz gárda a plevnai sánczokhoz kellő időben ne juthasson el. Nyilatkozataik szerint, ez a kormány s nevezetesen Trefort miniszter hírével van, s még arra is szolgálni fog, hogy gr. Andrassy kérdésessé vált külügyminiszteri állása megszilárdíttassék. Belátására bízott, kikkel közölheti a tervet, s a 800 ember összehozására kikkel szövetkezhetik; csakis annyi köttetett ki, hogy az emberek mindannyian kiszolgált katonák legyenek, részint a fegyver kezelésben való jártasságért, részint pedig azért, nehogy hadkötelesek felvételével később úgy tünjék fel, mintha abban rendes katonaság is részt vett s így a kormány beleegyezésével történt volna. Egyszersmind arról is biztosított, hogy a felszerelvény Lánckzi Sándor oláhfalvi bányatulajdonos útján nem sokára meg fog küldetni, valamint, hogy a szükséges pénz is Bartha Miklós által itt Szeredában kézbesítettük. Gál Endre haza jöven, közölte velem és Győrfi Ignác ügyvéddel a dolgot, s hosszabb tanácskozás után abban állapodtunk meg, hogy a 800 ember Fel- és Alcsíkról állíttassék ki, 2—2 frt napidíj ígéret mellett, valamint hogy a dologba beavathatók lesznek Alcsíkról Becze József szolgabíró, Győrfi József árvaszéki közgyám, Tankó Albert birtokos, Felcsíkról pedig Adorján Imre tanár, Bójhthy Endre árvaszéki ülnök, s ezek egyszersmind velünk együttesen intézők legyenek. Megállapodtunk abban is, hogy szeptember 5-re ezeket egy közös gyűlésre kérjük fel Csík-somlyóra Adorján Imréhez.

Szeptember 5-én d. u. 4 órakor Adorjánánál össze is jöttünk, s ott a szilvafák alatt megbeszéltük a kérdést, s miután a meghívottak mindenike közremunkálását ígérte, kölcsönös titoktartásra és azonnali ténykedésre köteleztük egymást.

Fel is osztottuk legott a működési helyeket. Eszerint

a Kődön felüli rész jutott Gál Endrének, a Kődön alóli rész le Szt. Miklósig Bóthy Endrének, Közép-Csík Becze Antalnak és Győrfi Ignácznak, Alcsik Olt-melléki része Győrfi József és Tankó Albertnek, Alcsik havas-alatti része pedig Becze Józsefnek, míg Adorján Imre a somlyai gimnasiunmi ifjúság közreműködését vállalta el, amennyiben arra szükség lenne.

Kölcsönösen felhatalmáztuk egymást arra is, hogy a működési kör mindenik községében egy, vagy legtovább két bizalmas ember vétessék fel a vállalkozók összeírására. Ami megtörténvén, azok későbbi értesítése szerint a felcsiki részekből le Szeredáig mintegy 560, Alcsikról pedig 482 ember iratott volt össze. Sajnos, hogy e megbízottak névsorát már szeptember 26-án meg kellett semmisítenünk. Becsületbeli kötelességét mindenik híven, pontosan és alig képzelt titoktartással teljesítette.

Szeptember 7-én Gál Endre egy névtelen levéllel értesítettett, hogy a fegyverek és szerelvények 8-án éjjel Szeredába érkeznek; s midőn 8-án este 11 óra tájt Győrfivel vacsoráról mentünk haza, Gál csakugyan nagy izzadva jött is szembe velünk, s köhögte (mint tüdőbajos ember), hogy itt van a portéka, mit csináljon vele? Azt tanácsoltuk, küldje el apjának Kászon-Altizbe, s ott majd elteszik jó helyre, mert itt Szeredában semmi esetre sem hagyhatjuk. Egyszersmind elmentünk vele a várpiacra, s ott hat szekeret találtunk megrakva nagy ládákkal. Oláhfalvi atyafiak voltak a fuvarosok, s oly kedélyesen heverésztek a szekerek mellett, mintha a világ legközségesebb portékáját szállították volna. Egy kicsit borsózott a hátunk s izzadni kezdtünk Gálhoz hasonlóan jó kövér cseppeket.

Gál rögtön lóra ült, még azon éjszaka Kászon-Altizre ment, s midőn másnap este a szekerek megérkeztek, a küldeményt elrejtették atyja, id. Gál András csűrébe.

A másik hét szekér szállítmány érkezett 15-én*

---

* Finta György szekeres alábbi vallomásában szept. 18-ra teszi a második szállítást, melynek szekerei visszajövet az előbbivel találkoztak.

éjjel szintén Oláhfaluból s az előbbihez hasonló módon expediáltatott Kászon-Feltizre, hol a Gál György istállójába befalaztatott.

Szeptember 17-én bejött Bartha Miklós s arra utasított, hogy a fegyverek s más szerelvények vitessenek egyenesen a határszélre, Zsíros havashoz lehetőleg közel, s egyszersmind utasított arra is, hogy az emberekkel szept. 25-ig multhatatlanul legyünk készen, mert ekkor megérkezik Fornszek Sándor volt honvédezredes, mint a betörő sereg kiszemelt vezére, s a továbbiakat ő intézeni. Gál tehát újból Kászon-Altizre ment, s a 13 szekér küldeményt éjszaka apja, testvére s más bizalmas emberek által kiszállíttatta Káposztás havasra s ott ismét egy általa már régebb haszonbérbe tartott csűr odvaiba ásatta el.

Bartha Miklós is szept. 22-én újból bejött és hozott magával 6000 frtot, melyből Gál Endre átvett 1000 frtot, és én Győrfi Ignáczczal együttesen szintén 1000 frtot, a más 4000 frtot pedig még az nap elvitte Háromszék megyébe.

Én mint a megye tisztí ügyésze szeptember 21-én egyeztem ki dr. Rátiu János tordai ügyvéddel, a gyergyói telepítvényi birtokok megváltása tárgyában, ki a telepítvényesek meghatalmazottja volt, s az egyezséget Somlyón hajnalig tartó vacsorával fejeztük be. Ekkor bejőve Szeredába, útközben eszembe jutott, hogy az ügyre vonatkozó fontos okmányokat Somlyón feledtem, minek következtében bementem Jencsevecs Lukács vendéglőjébe, hol még világot láttam, az egyest befogattam, s az okmányokat Somlyón magamhoz vettem. Midőn visszajöttem, még nem volt egészen megviradva, Bartha Miklós akkor érkezett meg, s ott találkoztam vele pár perczig.

Ezt a későbbiek megértése végett tartottam szükségesnek feljegyezni, valamint szükségesnek tartom azt is, hogy hosszas tárgyalás után a szeredai várkastély az állandó katonaságtól kiürítettén, azt a központi közigazgatás, járásbíróság, kir. ügyészség és telekkönyvi hatóságnak kellett volna elfoglalni, de a somlyai megyeházban a fő- és alispánnak kényelmes szállása lévén, a közigazgatás áthelyezésének elodázására minden ürügy

felhasználtatott. Minthogy nekem mint tiszti ügyésznek Szeredán a bíróságoknál állandó dolgom volt, somlyai irodám megtartása mellett a várkastélyban állandó lakást és irodát rendeztem be, elfoglalván a kapu bemenettől jobbra eső két szobát, s így lettem első, ki a várkastélyt a megyei közigazgatás részére birtokba vettem, hová aztán engemet 1878 nyarán az egész tisztikar követett.

Csikban az események titka teljesen megőriztetett, a dolgok folyamáról még a beavatottak is óvatosan beszéltek egymás között, úgy hogy a hozzánk szorosabb barátságos viszonyban állók sem gyanítottak semmit; hanem Háromszéken már szeptember 20 ka körül — mint hallottuk — kocsmákon nyilvánosan beszéltek a készülődésekről és a fegyverszállításokról. Ebből folyó értesülés, vagy más feljelentés után-e, avagy saját kezdeményezésből? a kormány kutatni kezdett, a fegyverszállításoknak nyomára jött, a küldeményeket a homoródi vasút-állomásig kísérte, minek folytán Udvarhelymegye közigazgatása és törvényszéke által a vizsgálatot megkezdette,* s minthogy ez a ládák nyomait Kászon-Altízig kísérte, ott a csendőrökkel folytonos kutatást tartatott. Audrás Lajos k. feltízi, és Balás Lajos k. altízi bíráknak azonban sikerült több mint egy hétig a csendőrség figyelmét tévútra vezetni, s ez idő alatt több puská, revolver, kard, töltény s másféle katonai szerelvény tűnt el Káposztás havasról.

Ezalatt Brassóba is érkezett egy fegyver-szállítvány Balási Lajos nevére, fürdői kellékek czímen, s bár ő el nem ismerte megrendelését, s át sem is vette, minthogy tartalma már tudva volt, Sebestyén Mihály kir. főügyész rendeletére Gál Elek itteni törvényszéki bíró küldetett letartóztatására, s jóllehet becsületszavát adta az önkénytes jelentkezésre, csendőri fedezet alatt szeptember 26-án** mégis Kézdivásárhelyre a börtönbe szállítatott. Balási Lajos előre értesítve volt Gál Elek kikül-

---

* Nem ott: Háromszéken kezdték meg a vizsgálatot.

** Ez 29-én történt. Sz. L.

déséről, ő azonban nem menekült, s így a botrányos csendőri fedezet teljesen indokolatlan volt.

Erélyesen folyt a nyomozat Udvarhelyen is, s abban Török Albert alispán mutatkozott fáradhatatlannak, s minthogy a Gál Endrének küldött kétszeri szállítmányt Lániczki Sándor vette át a vasúti állomásról, ezt könnyű volt kitudni, s így Lániczkinak is be kellett vallani a Gál Endréhez történt szállítást, s ezt szeptember 27-én éjszaka személyesen tudatta is Gállal,* minek folytán a letartóztatást mi is minden órán vártuk, Gál pedig ügyvédi dolgaikat már ekkor úgy alkalmazta, hogy egy általános helyettesítéshez mindenképpen készen legyenek.

És csakugyan szeptember 29-én Sebestyén Mihály kir. főügyész Mikó Mihály főispánt kereste meg Gál Endre letartóztatása végett, s ugyanekkor az udvarhelyi kir. törvényszék is Szócs Márton itteni kir. ügyészt, s jellemző, hogy mindkét megkeresésről Gál hamarabb értesült, mint az illetők.

Mikó Mihály főispán, Puskás Ferencz alispán, Madár Imre főjegyző, Mikó Bálint képviselő, s általában a törvényszék tagjai, csak szeptember 26-án értesültek az eseményekről, s lett nagy ijedtség, nagy zavar, nagy fejetlenség. Midőn reggel 9 órakor kimentem Somlyóra a megyeházba, nevezett urakat a folyosón találtam kétségbe esve; a főispán méreggel panaszkodott, hogy a megyében összeesküvés van, s arról ő értesül legkésőbb, és midőn megértettem miről van szó, mert egyelőre nem akartam érteni, azt mondtam: ily dolog felett nem kell kétségbeesni, hanem ha már olyan égbekiáltó nagy bűn követtetett el, módot kell nyújtani, hogy aki menekülni akar, ne akadályoztassék. Soha sem feledem el, erre egyik úr (Mikó Bálint) a tényt hazaárulásnak nevezte, s emiatt annyira összedisputáltunk, hogy rögtön kitalálták, kivel van dolguk, a lezajlásig kerültek is, úgy mint az ördög a keresztet, kéz alatt azonban mindig előre figyelmeztettek a történetekre.

---

* Nem szept. 27-én, hanem 28-án éjszaka tudathatta, mert Lániczkit szept. 28-án hallgatták ki először. Sz. L.

Ugyanez nap katonaság kéretett, s a Beszterczén állomásozó 62-ik gyalogezred egy zászlóalja fokozott menetben rendeltetett Szeredába, hol az esetleg történhető megrohanás miatt e védelmezhető várkastélyba helyeztetett el.

Amint tehát a főügyész megkereste a főispánt Gál Endre elfogatásáért, este lévén, rögtön hívatta Puskás Ferencz alispánt s utasította, hogy Gált tartóztassa le: az öreg szokott nyers modorával azt válaszolta, fogja el akinek tetszik, ő éjszaka nem megy. Erre magához hívatta Madár Imre főjegyzőt, s abban állapodtak meg, hogy várjanak másnapig, s akkor a törvényszékkal együttesen járjanak el. Másnap szeptember 30-án volt lótas-futás be Szeredába, ki Somlyóra, értekezés, gyűlés, sürgönyözés, s mert ebben eltelt az idő. Október 1-én d. e. 11 óra tájt Puskás Ferencz alispán, Madár Imre főjegyző, Szócs Márton k. ügyész, Gál Elek törvényszéki bíró, Bokros Endre írnok és 2 csendőr megjelentek Gál Endre irodájába, s ott öt letartóztatva, átadták a csendőröknek, s ezek d. u. 2 óraker erős fedezet alatt Oláhfaluba, éjfél után 2 óraker pedig Sz. Udvarhelyre szállították, s ott a törvényszéknek átadva, az közönséges bűnösökkel egy ronda börtön szobába elzáratta.

Időközben szeptember 26-ki kelettel a kir. főügyészhez innen Szeredából Filipescu honvéd hadnagy neve alatt egy feladás küldetett, melyben Becze Antal, Győrfi Ignác, Gál Endre, Becze József, Tankó Albert, Győrfi József, Bőjthy Endre, s még vagy 9 egyén, kik egyáltalában beavatva nem voltak, s kik az eseményekről még csak sejtelemmel sem bírtak, azzal vádoltattak, hogy szeptember 21-én éjszaka várbeli lakásomon, Bartha Miklós jelenlétében gyűlést tartottak, annak tárgya a fegyverszállítás és a Moldva-Oláhsországba leendő betörés volt, s hogy az ügy intézői az elfogott Gál Endrén kívül én és Győrfi Ignác vagyunk. E feladás, mint azokból hallottam, kik az iratot látták, női kéztől származott, s nagyban hasonlított Gál Elekné írásához, bár minden női írás kisebb-nagyobb mértékben hasonlít egymáshoz.

Hildebránd József m. vásárhelyi vizsgáló bíró tehát, mint a politikai vétségek erdélyrészi büntető törvényszékének tagja, Hincz Miklós jegyzővel avégett küldetett ki, hogy engemet és Győrfi Ignácot tartóztasson le, s a vizsgálat eredményéhez képest a Filipescu-féle feladásban megnevezett többi egyéneket is. Midőn október 2-án este megérkezett Szeredába, felkereste Dósa Gábor régebbi bíró társát, kit az olvasó kör helyiségében társaságunkban megtalálván, bemutatott nekünk, s viszont nevezni kezdett minket is: Becze Antal, Győrfi Ignác, Bójthy Endre stb.

Megkináltuk leüléssel. A szegény ember csak mentegőzött, csak halványodott, csak hátrált s egyre fáradtságról panaszkodva, rövid időn eltávozott. Éreztem, hogy nem jóba jár, s reggel ki is kottyantotta Dósa Gábornak, hogy ő tulajdonképen elfogatásunkra küldetett be, s igen furcsa helyzetbe jött volt az este. Minthogy pedig minket Vajna Tamás törvényszéki elnök, Koncz László és Dósa Gábor törvényszéki bírák, s Szócs Márton k. ügyész társaságában talált, kételyei támadtak a feladás alaposágáról. Együttal a törvényszék tagjaival megbeszélte a dolgot, s azok azon véleményben voltak, hogy ha Filipescu hadnagy kihallgattatik, s a feladást szóval is ismétli, nem lehet kitérni a rendelet elől, addig azonban a letartóztatás mégis korai volna. Filipescu ennélfogva Hildebránd által kihallgattatott, és a feladást nevére hamisítottnak nyilvánította, mert úgy is volt. E közben Dósának is eszébe jutott, hogy már csak azért sem lehet igaz, mert én szeptember 21-én éjszaka otthon sem voltam, dr. Rátiúval mulattam Somlyón, kivel pedig ilyes dolgokban még sem lehet conspirálni. Ennek következtében aztán Hildebránd kérdést tett, hogy ily körülmények között letartóztasson-e? Mire aztán csakugyan megjött a kegyes válasz, mely szerint Győrfivel együtt felügyelet alá voltunk helyezendők.

Lám mire nem jó az oláh!

Nem sikerült megtudnom, hogy Sebestyén kir. főügyésznek volt-e felsőbb rendelete a letartóztatásokra nézve. Annyi bizonyos, hogy én minden ez esetre vonat-

kozó belügyminiszteri titkos sürgönyt láttam, s azokban egytől-egyig csak „szigorú vizsgálat” volt rendelve, — minél fogva mind Sebestyén főügyész, mind pedig a kir. törvényszékek és közigazgatási hatóságok eljárását igazolatlanoknak látom az elfogatásokat illetőleg. Vagy ha már az ily hűséges szolgálat teljesítése alól ki nem térhettek, minden esetre hibáztak a tüntető nyilvánosságban, s még inkább abban, hogy úri emberekkel, politikai bűnösökkel, rablók módjára bántak. Ez méltán fájhat még most is az illetőknek, s a fenlévő ellen-szenvnek itt a magyarázata.

Október 1-én d. u. 4 órakor Lex csendőr hadnagy megjelent várbeli irodámban egy csendőrrel, s kijelentette, hogy neki útastása van lakásomon kutatást tartani. Hamar kereszttülesett rajta. Irodámban egy asztal és egy írszekrény volt, háló szobámban pedig egy ágy, s midőn annak takaróját felfordította, egész kárörömmel fordult felém, hogy no mégis, és egy előpataki vizes ládát azon biztos reményben húzott ki, hogy ott vannak a fegyverek, midőn pedig látta az üres tüvegeket, hosszú pofával távozott.

Ezután folyt a fegyverkeresés szakadatlanul, s midőn András Lajos és Balás Lajos azt hitték, hogy már megkaphatók, engedték belebotlani.

Lett nagy híre Lex dicsőségének. Szeredából egy század honvédség küldetett ki fedezetre. Amit megtaláltak, 6 szekérre felhalmazták, Lex ült az első szekér tetejére s így vonult be nagy triumphussal Szeredába, hol egy vegyes bizottság vette át a szállítmányt.

Midőn Lex a fegyverek után kutatott, 50 frtot kínált id. Gál Andrásnak, ha nyomra vezeti, ez azomban méltatlankodással visszaütöztette. Valjon honnan vehette egy szegény csendőr hadnagy a pénzt, hiszen erre díj nem volt kifizetve?

Gál István is, Gál Endre testvére, október 5-én* elfogatott, atyja csendőri fedezet mellett Udvarhelyre szállította. Midőn jött vissza, a fegyverek már Szeredában

---

* Okt. 4-én. Sz. L.

voltak. Lex találkozott vele az úton s ezzel fogadta: no látod e te vén hunczfut, tolvaj, gazember, nálad nélkül is megtaláltam a fegyvereket.

A megtalált szerelvények hivatalos összeírásánál én is jelen voltam, s láttam, hogy azok egyrésze az úgynevezett tirolai rövid szuronyos karabélyokból állott. Ezekkel később az erdélyi csendőrség fegyvereztetett fel. Más része lovassági közönséges forgópisztoly volt, míg a harmadik rész huszár kardokból állott, S. jeggyel ellátva, és volt több láda töltény is. A csomagolás rendes, és mindenben hasonló volt a katonasági fegyver küldemények csomagolásához. Úgy beszéltek, a bécsi arsenalból kerültek ki. Annyi igaz, hogy még most is érihetetlennek látszik, bárhonnan jöttek, hogy csak itt az ország határán foglalták le. Egy felszakított ládából hiányzott 4 karabély, egy másikból 12 revolver; ezekből-e, vagy más láda tartalmából 12 frtért egy hozzám is került, s azt meg is őrzöm emlékül.

Gál Endre öcsésével, s az Udvarhelyen letartóztatott egyénekkel október 10-én szállítattott M.-vásárhelyre, oly formán, hogy mindenik szekérre a kocsis mellé háttal csak egy vádított ült, s szemközt a hátulsó ülésen két csendőr. (Csúf a magyar mikor jó dolga van.) Marosvásárhelyen ismét bűzhödt börtönökbe, közönséges gonosztevők közé zárattak, s csakis annyi engedtetett meg, hogy az áldott emlékü dr. Knöfler Vilmosné s más 10 hölgytársa által rendszeren küldözött napi ebéd akadálytalanul beadassék. Így szelídítettett a hatalom birtokában levő urak gorombasága.

Itt történt az a furcsa eset, hogy Mikó Mihály főispán ez idő alatt M. Vásárhelyen járt és Gállal beszélni kívánván bebocsáttatott, hogy, hogy nem, két üveg rizlinget, saját nyulási termeléséből ott feledett, hanem aztán a nagy vigyázatlanságért a börtönfelügyelő azonnal el is bocsáttatott. És megtörtént az is, hogy az nap, midőn a k. tábla a letartóztatási határozatot helybenhagyta, Endes Gábor k. táblai bíró szintén bebocsáttatást kért Gálhoz, az ügyész jelenlétében rizlinggel vigasztalta, és ez már nem találtatott szentségtörésnek.

A vizsgálati fogságot a marosvásárhelyi törvényszék rendelte el, mint mondtam, a k. tábla helybenhagyta, a Curia pedig azon okból, hogy Moldva-Oláhorsszággal az ily esetek megbüntetésére nem volt szerződésünk, s különben is a kísérletnél maradt, feloldotta, minek következtében a nagy hűhóval letartóztatott egyének november 27-én elbocsátattak.

Balási Lajos a nedves börtönben tífusba esett, s emiatt már november 16-án haza szállítatt.

Magát a vizsgálatot és következményeit később a király akarata szüntette meg, s az erről kiadott okmány mindnyájunknak megküldetett.

Gál Endre a Bartha Miklóstól átvett 1000 ftos bankjegyet még akkor elváltatta a szeredai adóhivatalnál, s minthogy Bartha a sok pénz mellett éhezett, 200 ftot neki visszaadott. Az általunk átvett 1000 ftos bankjegyet pedig Győrű Kolozsvárt váltatta fel, s nűdön Ugron Gábor a vizsgálat megsűntetése után bejött s hovaforidítása felől tudakozódott, 600 ftot nekem átadott, s én ez összeget az ő személyes jelenlétben Ugronnak kézbesítettem.

Ezekben folytak le Csikmegyében a tervezett betörés részletei, s ha sikerül a 2500—3000 székely atyafi benyomulása, az orosz-török háborúnak alkalmasint más kimenetele, de minden esetre más következménye lett volna, mert az bizonyos, hogy a moldvai csángóság segélyével, vagy legalább semlegessége mellett célhoz jut, ekkor pedig az orosz gárda nem érkezhetett volna Plevna alá.

Ami engemet illet sokszor jutott eszembe, hogy más időkben kisebb dolgokért is nagyon felhűzták az embert, s nevezetesen kezdetben sok hideg inget viseltem, hanem aztán beletörődtem s azzal is vigasztaltam magamat, hogy régi képviselő társaim talán még sem hagynának el. Azt sajnálom, hogy feleségem titokban sok könnyet hullatott, hanem meg is mondtam neki: ne búsulj, soha többet nem conspirálok.

A mozgalom leírását azzal fejezem be, hogy Ugron Gábor, Orbán Balás és Bartha Miklóssal 1876 júniusáig

képviselő társak voltunk. A fúzió alkalmával én mentem Tiszával, ők csatlakoztak a függetlenségi párthoz; tehát lettünk politikai ellenfelek, de maradtunk jó barátok. Azonban ha ez nem lett volna is, mindazok, kik a mozgalomban résztvettünk, azáltal annyira összenőttünk, hogy annak könnyen bekövetkezhett veszélyes oldalát soha sem szabad elfelednünk. Azért igen bántó volt Ugronéknak későbbi nyílt fellépése Balási Lajos képviselősége ellen, én pedig megütközve értesültem a multnak azon naponkénti arczulveréseiről, amelyet egyes hírlapi cikkekben 1883. és 1884-ben a képviselő választások alkalmávali magatartásom miatt ok nélkül szólnak eresztettek.

Csik-Szereda, 1886 deczember 26.

Becze Antal.

Jegyzet. Sebestyén Mihály volt erdélyi kir. főügyész, jelenleg nyugalmazott kir. curiai tanács-elnök (Budapesten), az immár 43 év előtt felmerült vizsgálat adataira (közölven vele a fentebbieket) megjegyzi, miszerint:

A 30-ik lapon téves Becze Antalnak az az állítása, hogy Gál Endrét, vagy bárki mást az ő rendeletére tartóztattak volna le. A kir. főügyésznek a hatóságokhoz, vagy a bíróságokhoz rendelkezési joga nem is volt. Hogy pedig a (31—32. laphoz:) Mikó Mihály főispánhoz fordult volna ily megkereséssel, az merő képtelenség. Nem áll tehát, hogy a főispán kir. főügyészi megkeresésre adott ki az alispánhoz útasítást.

(A 32. laphoz:) Emlékezete szerint Filipescu név alatt a feljelentés nem a kir. főügyészségnél, hanem közvetlen az ügyben eljáró kir. ügyészségnél vagy bíróságnál volt beadva.

(A 33-ik laphoz:) Téved Becze Antal abban is, hogy a kir. főügyész a belügyminisztertől nyert volna titkos útasítást a vizsgálati eljárásra nézve. Ily útasítás kiadása a belügyminiszter jogkörén kívül esik.

V.

Bozsi György udvarhelyi csizmadia mester toborzása.

Az udvarhelyszéki toborzásnak egyik fő, s egyben komikus alakja *Bozsi György*, udvarhelyi csizmadia mester. A politikus csizmadiának prototypusa, szélső-baloldali kortes, akit megszáditott saját fontosságának önérzete, aki Ugron Gábor szárnysegédének képzelte magát, s csetlett-botlott a toborzás körül, mint „dummer August” a cirkuszban.

A kir. Curia állapította meg róla, hogy „*magát nagy dologra hívatott és kiválasztott embernek képzelvén, az ily fajta emberek együgyűségével együtt járó fontoskodási viselkedéstől elkapatva*” tevékenykedett.

Ő a székely legio toborzásának Don Quihoteja s az ő vallomása s a körülötte forgó vallomások szönek egy kis tarka szint a tagadó vallomások szűrkeségébe.

Mindjárt a fegyverszállítás felfedezése után a vizsgálat kezdetén szept. 27. Schulz József oklándi vendég-lős kikérdeztetvén *a törökök részére folyt toborzásról*, azt vallotta, hogy hallotta, hogy *Dályán* toborzás folyt és három legény már be is állott Udvarhelyen. *Ugron Gábor úrnál* írtatták be magukat s kapni fognak 500—500 frtot. Katonák is beszéltek, hogy Keresztúron verbuválnak a törökök részére.

A dályai legények *Bozsira* vallottak, mint toborzóra s ő fellépett a történelem színpadára.

Bozsínál szept. 30. a törvényszék házkutatást tartott. Iratai közt az asztalfiókban egy névsort találtak 19 névvel, s felettük ezzel a fogadalommal:

„Én aláírott a nemzet jólétéért bármikor kész vagyok harczba menni!” Aláírva Sándor Ferencz Dályáról és a többiek Miklósfalva, Oklánd, Dálya, Kányád, Petek és más falvakból.

A házkutatásnál találtak még egy levelet, a „*vele tartó*” nőhöz Máriskához Méréfalváról szept. 24-éről, azt írván, hogy ha Dályáról Sándor Ferencz be talál menni „*kérj kölcsön — úgymond — a nagyságos úrtól* (nyilván Ugron Gábortól!) három frtot és kettőt adjál neki, egyből végy valamit a számára.” Sándor Ferencznek izend meg, hogy szerdán vagy csütörtökön jőjjön be s a további teendőkről értesítést fog kapni.

Találtak végül egy füzetet, mely katonai vezényszavakat és gyakorlathoz való útasításokat tartalmazott. (Bozsi György tehát katonai tanulmányokkal foglalkozott!). Letartóztatták.

Okt. 1. hallgatták ki az udvarhelyi törvényszéken. Vallomása szerint 43 éves, ref. csizmadia mester, bűncselekményért 10 napra el volt ítélve.

A jogosulatlan toborzásban mennyi része van? — kérdezték — mi okból, mi célra, kinek a felszólítására vett abban részt?

Válasza az volt, hogy „*Cseh Zsigmond ezelőtt 3 hónappal tréfa bolondságból azt híresztelte a vásáron, hogy B. Gy. önkéntes katonákat gyűjt. Én mondtam neki, hogy ne terjesszen ilyen híreket, mert még ok nélkül bezárnak. Ezen hírre még Gyarmati Károly is megszólított, az utcán és kérdezte, hogy hát Bozsi vannak-e önkéntesek? Amire én semmit sem feleltem.*

Valószínűleg ezen elterjesztett hír alapján ezelőtt 3 héttel beáll hozzám egy ügyes fiatalember, Sándor Ferencz s azt mondom, hogy ő azt hallotta, miszerint én önkénteseket gyűjtök s ha ez igaz, úgy ő is a haza és a király védelmére, mint volt pénzügyőr, kész önkéntesnek beállani.

Én erre neki azt feleltem, hogy nekem ezen dolog

ról biztos tudomásom nincs, de ha leszen, őtet is meg fogom szólítani. És még Sándor Ferencz azt is kérdezte, hogy van-e pénz? Mire azt válaszoltam, hogy pénz most nincsen, de ha önkéntesekre szüksége lesz a magyar államnak, az adni fog pénzt is! Erre Sándor Ferencz eltávozott és én őtet többé ezután nem láttam. Az egész toborzási hír csak tréfából, Cseh Zsigmondtól került. Jól tudom, hogy katonát toborzani felsőbb engedély nélkül nem szabad.*

Ha nem toborzott — kérdezték tovább — hogy jutott a lefoglalt iraton levő aláírásokhoz?

„Én ezen iratot — felelte — ezelőtt 4—5 nappal az asztalomon találtam, hogy azt Sándor Ferencz és társai mikor írták alá és mi czélból, arról nekem legkisebb tudomásom sincs. Ezen aláírás honn nem létemben történt, mivel beteges ember vagyok, gyakran járogatok sétálni és a múlt héten egy nap Méréfalván is voltam, ottani kocsmáros Bozsi József testvéremnél, csak úgy sétálás kedvéért mentem volt ki hozzá.“

Őn a jogosulatlan toborzásban működött; vallja be: kinek a felszólítására történt?

„Én a tiszta valóságot már feladtam, a toborzásról nem tudok semmit, abba be nem folytam, sem pedig a végre megbízást vagy felszólítást nem kaptam s ha ötven évig kérdeznék is, ennél többet mondani nem tudok!“

Előleges letartóztatása elrendeltetett. Felebbezett. A kihallgatási jegyzőkönyvhöz mellékelt füzet katonai gyakorlati vezónyszavai között ilyenek vannak: csapat feszíts! sarkat emelni! térdet hajtani! ugrándozni! guggolni és lábakat szétverni!

Megkérdézték, hogy a mellékelt levélben kit értett a „nagyságos úr“ alatt? ki volt az a nemes ember?

— Senkit sem értett alatta — felelte a discret férfiú — csak azt akarta tudtára adni annak a fiatal embernek, hogy nincs pénz!

Bozsi vallomása nem elégítvén ki a kíváncsi bírákat, megidézték és kihallgatták a tréfás Cseh Zsigmondot okt. 1-én.

Cseh Zziga udvarhelyi, 53. éves ref. csizmadia-

mester, aki verekedésért három óra el volt zárva, arra a kérdésre, hogy azt beszélte a vásáron, hogy B. Gy. gyűjti az önkénteseket, azt vállotta, hogy Bozsi Györgynek *„aki baloldali pártállású és ezelőtt minden választásnál korteskedett, részint tréfából, részint csúfságból mások előtt annyit mondtam, hogy nem gyűjtessz-e önkénteseket a törökök számára s mikor találkoztam, csúfolkodtam vele ezen szavakkal, hogy látnod ha most jó melled volna, és egészséges volnál, elmehetnél a törökök segítségére! De én mindezeket csak tréfából beszéltem, anélkül, hogy legkisebb tudomásom is volna arról, hogy B. Gy. önkénteseket gyűjtött vagy írt volna össze. Én Bozsi Györgyöt nem is tartom arra való embernek!”*

Tanút vallomása lényegtelensége miatt meg sem hiteltették.

Nem ily ártatlan színben tüntetik fel Bozsit a többi tanúk, a dályai bíró, a korcsmáros s azok a névsorban foglalt önkéntesek, akiket ő toborzott. A dályai bíró Nagy István (nov. 24.) az udvarhelyi törvényszéken azt vallotta, hogy a toborzás felől a szolgabíró nyomozást indítván, Sándor Ferenczet magához hívatta s ő bevallotta, hogy ő a török részére gyűjt önkénteseket és már 8—9 legényt össze is írt.

Igaz-e — kérdezték tovább — hogy Sándor Ferencz az alatt az idő alatt mindig korcsmázott?

Szept. 30. (felelte a bíró) *Hubalek Józsefnél a korcsmában nagy zaj lévén, mint falusbíró odamentem. Négyen mulattak ott legények és Sándor Ferencz szidott, hogy hunczfutúl hoztam rá a szolgabíró és meg akart ütni. Itták a pálinkát és muzsikáltatták magukat. Engem is kínáltak, hogy igyam, mert pálinka van elég és nem kell érte fizetni.*

A jegyző okt. 10-én jelentést is tett, hogy S. F. szeptemberben hogy mulatott a korcsmában. Nyíltan beszélték, hogy S. F. török önkénteseket verbuvál. *„Ez az ember mindig korcsmázik az utóbbi időben.”*

Megerősítette ezt a korcsmáros is.

Ugyanis *Hubalek József* földműves, korcsmáros Dályán, az udvarhelyszéki törvényszéken okt. 29. a török-

kök számára megindított toborzásról hihallgattatván, azt felelte, hogy Sándor Ferencz és társai mondták, hogy S. F. járt Udvarhelyen Ugron Gábornál és beiratkoztak török katonának s egy udvarhelyi csizmadia írt neki levelet, hogy ő ki van nevezve őrmesternek. Ezt beszélték a kocsmában, ahová egyre-másra mulatni jártak.

Sándor Ferenczet, aki 28 éves, M. Dályán lakó földmives volt, első ízben okt. 5. hallgatta ki az udvarhelyi törvényszék és azt vallotta, hogy ők azt hallották Dályán, hogy kormány engedéllyel, „felsőbb engedélyből folyik a toborzás” s szept. 19—20-án hárman bementek Udvarhelyre, hol Bozsi Györgyhöz útasítottak. Őt kapujában találva kérdezték: „Nem tud-e valamit a török segítségre való toborzásról?” B. Gy. azt felelte, hogy „igen is tudok, én vagyok megbízva azzal, hogy aki e végre nálam jelentkezik, a nevét felírom!” Kérdezte: van-e ez iránt kormány-engedély és miért folyik titokban? Azt felelte, hogy „kormány-engedély van, de azért folyik titokban, mivel az országban többféle nemzetek vannak s ha megtudják, fellázadnak.” Erre felajánlván magamat, ráírta egy papírlapra, hogy „én a nemzet jólétéért bármikor is kész vagyok a harczba menni!” Ki-nevezett tizedesnek és megbízott toborzással. Hallván előbb, hogy minden legény 500 frtot fog kapni, kérdésemre kijelentette, hogy minden legény az indulás előtt 500 frtot fog kapni, de hogy kitől és miféle alapból, azt nem mondotta. Még hármat vitt oda, neveiket felírta egy papírra, melyen már más aláírások is voltak. Mellékelte egy szept. 27. kelt levelét B.-nek, melyben őt már őrmesternek szólítja.

Szept. 28. azt írta neki B., hogy „a Sipkaszorosban 12000 muszka elesett, ha bejő, többet!”

Sándor Ferencz (ki időközben katonának bevonult, másod ízben a brassai törvényszék hallgatta ki 1878 jan. 9.) azt vallotta, hogy ő dályai, 24 éves ref. írástudó földmives, honvéd. Bozsi Györgyöt „esmeri.” mert hallván otthon, hogy Udvarhelyt a török sereg részére toborzának, ő, Boni Béla és Csizsér Mózes társaival összebeszélt s elmentek Udvarhelyre beállani. Ott mindenkitől kérde-

zösködött, de senki sem tudván ez ügyről, végre a posta előtt egy ismeretlen alacsony, öregrendű úri ember Bozsi Györgyhez útasította, akit addig nem „esmért.“

Erre elment B. Gy.-höz és őt „felkérdezte“ s ő azt mondotta, hogy *„épen ő van toborzással megbízva.“* Kérdeztem — úgymond — hogy kitől kapta a megbízást és van-e erre kormány-engedély?

Ő azt mondta, hogy *„azt nem nevezi meg, a kitől megbízása van, kormányi engedély azonban van, de az titokban tartandó, nehogy a nemzetiségek ez által ingerlődjének.“*

Erre én szolgálatomat felajánlottam s az ő diktálása után az asztalon fekvő papírra azt írtam: *„kész vagyok bármikor a haza védelmére fegyvert fogni.“* Ezt aláírtam és eltávoztam.

Beni Bélát és Császár Miklóst erről értesítvén, velük újból elmentem Bozsihoz, velünk jött még dályai Sándor Mihály is, ott ezek is hasonló nyilatkozat alá írták nevüket s azzal onnan eltávoztak. Én Bozsinál maradtam s „felkérdeztem“ őt bővebb felvilágosításra. Azonban ő csak annyit mondott, hogy *„mindenki, aki lekötölezi magát, 500 frtot fog kapni“*; de hogy kitől és mikor, azt nem mondotta meg, de arra biztatott, hogy csak szerezzek embereket.

Én haza mentem és felszólítottam esmerőseimet, hogy akinek kedve van jelentkezék. Jelentkeztek is nálam dályai Lőrincz Márton, Gáspár József, Néma Lajos, Kányádi Miklós, Miklósi Dénes, petki Kerekes András és többen, akikre nem emlékszem. Ezeknek neveit összeírtam, Bozsinak beküldöttem és felszólítottam, hogy költségeimet, melyek már 2 frt. 70 krra mentek, térítse meg. Mire ő engem előbb tizedesnek, később őrmesternek címelve, két levelet írt és biztosított, hogy személyesen ki fog fizetni. Én egyszer be is mentem Udvarhelyre, de a fizetést más alkalomra halasztotta. Midőn újra hozzá mentem, ő már be volt zárva. Többet vele nem találkoztam.

Ismeri-e Ugron Gábort? kérdezték.

— „Nem esmérem Ugron Gábort!“

Milyen embernek ismerte fel Bozsi Györgyöt?

— „*Én B. Gy.-öt nagyon igénytelen, tévesen okoskodó, oly csizmadiának esmértem fel, milyenek a szegényebb sorsú csizmadiák rendszeren lenni szoktak és én neki hitelt sem adtam volna, ha az előzetes lírek ezen toborzásról nem hangzanak és ha a postánál talált, fennemlített öreg-rend ember tisztességes úri külsővel nem bírt volna és engem B.-hoz nem utasított volna.*“

• A Sándor Ferencz által toborzottak közül *Márton Ferencz*, dályai, 17 éves legény azt vallotta, hogy ő is beállott török katonának, mert S. F. azt mondotta, hogy *ezt a király engedhette meg*. Én ezt meghívém — úgy-mond — s úgy írtam be nevemet.

Csiszér Mózes, 21 éves, dályai ref. legény okt. 5. vallomása szerint látta Bozsit S. F.-el járkálni Dályán az utcán. Elementek négyen a B. Gy. udvarhelyi lakására, nem volt otthon, azonban az asztalán egy íratot láttak s arra nevüket ők is felírták.

Ugyanezt vallja *Beni Béla*, petki születésű, dályai 21 éves r. k. legény. Hibás voltukat elismeri, de *Bozsi csalta meg őket*.

Sándor Mihály, dályai, 23 éves legény is beállott török katonának, Sándor Ferenczcel ment Bozsihoz, aki nem volt otthon, csak egy asszony. S. F. elővett egy papírost az asztalról s arra ő nevét felírta. S. F. azt mondta, hogy a kormány engedélyével van s hogy 500 frtot fognak kapni, mikor az indulás lesz.

Lőrincz Márton, 16 éves dályai legény azt vallotta, hogy Sándor Ferencz felszólította, hogy nem állana-e be katonának, mert *a király megengedte és kapnánk 550 frtot*. Erre mi azt feleltük, hogy *ha a király megengedte, mi bizony 550 frtéért beállunk*.

Dénes Sándor, 37 éves ref. dályai lakos okt. 6. azt vallotta: „hogy én magamat Sándor Ferencznél török katonának felajánlottam volna, abból egy szó sem igaz, nekem van annyi eszem, hogy affélét nem teszek. Én csak annyit mondtam, amint 550 frtről beszéltek a korcsmában, hogy azért én akárminek beállanék, azaz akárhová elmennék, de török katonaságról egy szót sem hallottam.“

Hogyai Áron, miklósfalvi, 24 éves, ref. legény Bara Mózes szept. 18. bement Udvarhelyre heti vásárra s hallván, hogy *Ugron Gábor úr szedi a katonákat, elment az ő lakására*, de Pesten volt és egy nőcseléd azt mondotta, hogy gondolom miért jőnek, menjenek Bozsi Györgyhöz. Elmentek hozzá, háza előtt állva találták. B. Gy. hozta elő, hogy úgy-e azért jöttünk, hogy a törökök segítségére beálljunk katonának. B. Gy. elbeszélte, hogy a törökök számára szedik a katonákat, mert a király és a miniszterium megengedte, őt *Ugron Gábor* bízta meg a katonaszedéssel s nem is kellett volna *Ugron*-nál járni, mert ő épen olyan, mint *Ugron Gábor*. Elbeszélte továbbá, hogy aki beáll, kap 500 frtot a török császártól; a cél az, hogy vagy 2000-en a Dunán átlamelve a muszka hadsereg hátába olyan támadást tegyenek, hogy egy muszka se tudjon visszamenni hazájába. Elbeszélte, hogy aki a csatából hazatér, akár sebesüljön meg, akár nem, a török császártól örökös pensziót kap. Elmondotta, hogy a fegyver és a katonaruha nemsokára meg fog érkezni és csak azután lesz az indulás. Felkért, hogy ha haza megyünk, még szerezzünk a végre legényeket. *Ugron Gábor*, úgy mond, elment Pestre, hogy a török császárral egyezkedjék ki és még előmutatott egy íratot, melyről azt állította, hogy *Ugron Gábor* a török császártól kapta volna. Nevünket egy kis papírosra akaratunk ellenére felírta. Másnap újra bementünk B. Gy.-höz és felkértem, hogy nevünket törölje ki, mert mi katonának nem állunk be. B. Gy. azt válaszolta, hogy nem baj, ha nem is állunk be, mert úgyis elegenden vannak, a lovak is az éjjel Udvarhelyre megérkeztek, úgy sem kell több 2000 embernél.

Bara Mózes, 25 éves, miklósfalvi legény okt. 8. azzal egészíti ki az előbbi vallomást, hogy úgy hallotta, hogy aki beáll, 7000 frtot (!) kap. B. Gy. szept. 18. azt mondta, hogy a toborzás „igenis meg van engedve és pénz van annyi, amennyi csak kell és lelkesítő szavak közt biztatott, hogy álljunk be török katonának s elbeszélte, hogy a fegyver és a török gunya nem sokára megérkezik. A cél az, hogy a Dunán túl vágjunk a

muszka sereg háta megé s a muszkát ne eresszük haza. Elmondta, hogy a toborzással őt Ugron Gábor bízta meg s a pénz Ugronnál van. 2000 katonára van szükség. Már sokan vannak s a lovak is össze vannak szedve Lengyelfalván (br. Orbán Ottónál).

Miklós Dénes 27 éves kányádi lakos szerint (okt. 8.) Sándor Ferencz hitvány részeges ember; nemhogy kérte volna, hogy írja fel török katonának, de vele még egy útra sem indul meg. Azt mondta, hogy őrmesternek van kinevezve.

Glatz Sándor csendőr őrmester feljelentette az udvarhelyi törvénytörésnek névleg, hogy kik, mintegy húszan íratkoztak fel Bozsínál.

Bozsi toborzása felől az udvarhelyi törvénytörés nov. 20—28-ig kihallgatta az udvarhelyi csizmadiamestereket is, főként a segédek, s a szabó és más iparos segédek, akik legnagyobb részt tagadtak, de némelyek Bozsira vallottak, hogy nála történtek a beíratkozások.

Derecskei Károly csizmadia-segéd azt vallotta, hogy halván, hogy Bozsi György a török légio számára gyűjti az önkénteseket, Csépi István megjegyezte, hogy ne bolondozzatok, hiszen az önkénteseket nem úgy gyűjtik, hanem úgy, mint 1848-ban az útcán nyilvánosan verbuválnak. Éa mégis — úgy mond — elmentem B. Gy.-höz, ott volt Csóka József is, itták a fenyővizet s mindketten olyan részegek voltak, hogy alig tudtak a lábukon állani.

László Dániel, óczfalvi, 98 éves muzsikus nov. 27. azt vallotta, hogy az őszi vásáron hallotta, hogy B. Gy. gyűjti az önkénteseket a török segítségére; de — úgy mond — „én nem vagyok afféle ember, hogy ilyenekbe elegyedtem volna.“

Dabasi György, 25 éves csizmadia-segéd nov. 27. bevallotta, hogy 12 héttel azelőtt eiment B. Gy.-höz, hogy beálljon török önkéntesnek, B. felírta egy papirosra a nevét és azt mondta, hogy mikor indulni kell, akkor összpontosulunk és úgy fogunk elindulni; de hogy hova indulunk, mikor, ki lát el minket élelemmel, fegyverrel? arról nem mondott semmit, én sem kérdeztem; hogy ki bízta meg, azt sem tudom.

Törvényesnek tart-e oly toborzást, minőt B. Gy. folytatott saját házában, tisztviselők nélkül? — kérdezték.

„Én tudom, hogy nem törvényes, de már megtörtént s én is beíratam nevemet!”

(Ennek legalább volt bátorsága megmondani!)

Szentgyörgyi Gergely, 18 éves csizmadia-legény vallja (nov. 28.): elmentek B. Gy. házához, őtet otthon találták s kérdezve, hogy ő gyűjti-e az önkénteseket a török segítségére, azt mondotta, hogy: *igaz és nála fel lehet a nevét írni annak, aki be akar állani.* Kérdésükre, hogy mikor lesz az indulás, azt válaszolta, hogy *az indulás akkor lesz, mikor arra a többségtől megjő az engedély.* De hogy ki lát el fegyverrel, eleséggel s őt ki bizta meg? arról nem szólt.

Hogy törvényesnek tartja-e az ilyen toborzást? arra őszintén azt felelte, hogy *„én gondolom, hogy nem törvényes, de fiatal ember vagyok s egyik-másik társam rábeszélte s így történt, hogy nevemet én is felíratam!”*

Farkas Lajos 19 éves csizmadia-legény (nov. 28.) azt vallotta, hogy Bozsi azt mondotta, hogy *az indulás akkor lesz, mikor a császár megengedi.*

A törvényesség kérdésére stoicusan azt felelte: *„gondolom, hogy nem törvényes, de már megtörtént.”*

Bozsit tehát nem ok nélkül tartóztatták le.

VI.

Fegyverkezés és toborzás Háromszéken.

A fegyverszállítás fölfedezése. Elfogatások. Vallatások.

A Székelyföldnek stratégiai szempontból legfontosabb része Háromszék vármegye. Annak délkeleti szögletében van az Ojtozi-szoros, melyen a legfőbb hadi út vezet Moldva felé. A legutóbb lezajlott világháborúban is ott folytak a legvéresebb harcok. Az Ojtozi-szoros déli fellegrárát, a Casinului hegyet 1917 július-augusztusában másfél hónapig vívta, támadta az egyesült orosz-láh sereg. Ez volt sarok-bástyája Erdély védelmének s legerősebb gátfala az Erdélybe visszatörni vágyó ellenségnek. A 82-es „székely ezred“ vitézei m. e. 50 támadást vertek ott vissza. Több ellenséges hadosztály vérzett el a hegygerincz alatt. A székelyek földalatti rókavermeikben állották ki a heteken át tartott granáttűzet s a roham-támadásokra előbujván, kézitusákban védték meg szülőföldjüket s vele a hazát. A király és József főherczeg személyesen látogatták meg őket a hősies harcok után s a legfőbb hadúr maga tűzte a vitézek mellére a megérdemelt kitüntetések.

Ezen a századok óta hadak útjaként szerepelt szoroson akart a székely légio bevonulni Moldvába 1877 őszén. Oda irányították a fegyver-küldeményeket.

„A dolog úgy volt tervezve, hogy a bereczki vásáron jön össze a sereg. *Bereczk* az Ojtozi-szoros bejáratánál, csak néhány kilométernyire fekszik a román határtól, ahová kitűnő karban tartott országút vezet.

A résztvevőknek polgári ruhában kellett Bereczkre jöniök, egyszerű vásáros népek gyanánt. Miután a vásáron sok ezer ember szokott összegyűlni, ez feltűnést nem kelthetett. Bereczken lettek volna szétszítva a fegyverek s akkor menten meg is indult volna a sereg a határ felé. Az a néhány csendőr, aki kéznél leendett, meg se próbálhatta volna ötezer fegyveres embernek a feltartóztatását. Mire pedig katonaságot lehetett volna ellenök küldeni, ők régen idegen állam területén lettek volna s talán be is fejezték volna feladatukat, hogy aztán eldobván a fegyvereket, erdei úton át mindenki visszatérjen ártatlan békés polgár gyanánt a házi tűz-helyhez.

Mikor minden elő volt már készítve, néhány nappal a bereczki vásár előtt árulás történt. Ki volt az áruló? nem jutott tudomásra.*

A periratok sem vetnek erre fényt, mint ahogy egyáltalában kevésbé derítik fel a toborzás és a légioszervezés belső titkait. Amit a rendőrség és hatóság kezel foghátolag kiderített, jóformán annyit árulnak el az akták, de a székeleyből vallomást nem csikarhattak ki. Mindenik olyan ártatlannak vallotta magát, mint a megszületett gyermek; egymást sem akarták ismerni, vezetőiknek még hírét sem hallották. Szóval *„a székeleyek úgy hazudtak, mint a karikacsapás. Senki sem tudott semmiről.”* A vizsgáló bírák sem túlságosan fáradoztak az igazság kiderítésén. Justitia, a bekötött szemű isten-asszony, örvendett, hogy nem lát, s csendesen mosolygott magában, hallva a székeley furfang kacskaringós feleleteit.

A nyílt titok nyomára szept. 26-án jött rá a rendőrség. Ugy hirdett akkoriban, hogy a brassai piacon a székeley fuvarosok szekeréről leesett egy láda és puskák tűntek elő belőle. Ez alaptalan. Más hír szerint a héjasfalvi állomáson esett le egy láda s abból gurultak szét a puskák. Ennek már van némi alapja, mit az okt. 2. fölött jegyzőkönyv úgy ad elő, hogy szept. 26-án a 3. számú vonatról egy teherkocsit kapcsoltak le, mivel

---

* A V. U. idézett cikkéből.

abban *Héjasfalvára* szélő frúk is voltak. A kocsi felnyitása után egy láda sérült állapotban találtatott s az állomásfőnök (Tempus Henrik) észrevévé, hogy abban töltények vannak s az árúbevallás hamis s mivel robbanó szerek személy vonattal nem küldhetők, a kocsit feltartóztatta. Volt pedig benne 41 láda, és pedig 21 Kaczára, 20 Homoródra szélőtt *Lánczky Sándor* címére, Bécsből, Karl Wühler feladótól, „Nickel“ tartalomjelzéssel, 4217 kgr. súlylyal. Egy-egy ládában volt körülbelül 2000 töltény, összesen tehát 97.930.

A köztudatba úgy ment at, hogy a héjasfalvi állomási felfedezés lett a székely légio leleplezője.

Az udvarhelyszékiek hamar megtudták a fegyverek letartóztatását és készültek a ládák visszahódítására. Ugron Gábor úgy beszélt el nekem, hogy midőn ő Bpestről Héjasfalvára érkezett, mellé „sérült“ egy-két székely atyafi s jelentette, hogy a közeli erdőben néhány százan vannak, hogy a fegyvereket erővel kiszabadítsák. Instálták szeretettel, engedje meg, hogy elragadományozzák. Ugronnak erélyesen kellett leinteni őket, hogy ne rezgелődjének, menjenek szépen haza, mert a felkelés terve fel van fedezve s a dolognak nyakaszakadt.

Héjasfalva az első állomás Segesvártól Brassó felé menet. Ott ágazott el az országút, most már a székelyföldi vasút is, a fővonalról Udvarhely felé. Ez is „hős vertől pirosult gyász tér,“ mert ott hullott porba a székelyek ellenálása 1849-ben az oroszok ellen, ott esett el Petőfi s most ott emelkedik a turul-madaras honvéd emlék s ott szakadt meg a szíve E. Kovács Gyula hírneves kolozsvári drámai színész és költő barátunknak, midőn az évenként szokásos emlékünnepe alkalmával 1899. jul. 31. Petőfi és a honvédek emlékét dicsőítette.

Ettől a Héjasfalvától lefelé Brassóig lévő vasúti állomásokra küldötték 1877. szept. havában a székely légio számára irányított fegyverküldeményeket. Ezekről indították aztán befelé Udvarhely, Csík- és Háromszékre s itt foglalták le a még el nem szállítottakat a financzok, csendőrök s a politikai hatóságok.

A héjasfalvi felfedezés mégsem lehetett a titok le-

leplezője, mert tán ugyanazon napon szept. 26. talán ugyanazzal a vonattal érkezett Brassóba a belügyminisztérium rendőri osztályának kiküldöttje „*Deutseh Béla*,“ hogy nyomozást indítson a brassai pályaudvaron Háromszékre címzett gyanús küldemények után. A pénzügyőrök nyomoztak és rájöttek, hogy nem rég kilencz láda küldemény érkezett *Horváth Ignác* nevére s ezeket szept. 24. mártonfalvi Albert Mihály már elszállította. De találtak más szállító-levéllel küldött hat ládat kézdivásárhelyi *Nagy Ezékiel* számára is, gépalkatrúszek jelzéssel (1130 kgr.), melyből egy felbontatván, 30 hátultöltő fegyver volt benne, más, ugyancsak *Nagynak* szóló két ládában töltény-táskák és fegyverszíjak voltak.

Tovább kutatván, hét ládat találtak *Balásy Lajos* brassai lakos, fürdőtulajdonos nevére (Balásy Lajos helyett!). A pénztárnok jelentvén, hogy Felter és Aronsóhn szállítók is elvittek már Balásynak címzett két ládat: ezeket is felkutatták s mindkettőben tölténytáskát s szíjakat találtak. Feladójuk Schwarz Bécs Burggasse 15. Ezekről már szept. 26-án este 9 órakor jegyzőkönyvet vettek fel.

Az Aronsóhnál végrehajtott házkutatás alkalmával (szept. 27.) két ládában és két úti bőröndben 1176 török fezt találtak, melyek szintén „*Ludwig v. Balany, Badesitzer in Kronstadt*“ címre érkeztek.

A kritikus szept. 26. napon a háromszéki főispán *Pétsa József* is tudott már a dologról, mert ugyanaz nap azt táviratozta a kézdivásárhelyi ügyészségnek, hogy „ma Brassóban *Nagy Ezékiel* és *Balásy Lajos* nevére szóló fegyverszállítmányt foglaltattam le. Kilencz láda fegyvert oda való (?) *Mihály Albert* tegnapelőtt vitt el, ezek *Horváth Ignác* nevére voltak címezve. Azonnal az általam felhívott csendőrséggel járjon el és kötelességszerűen biztosítsa a további nyomozatot.“

E távirat alapján *Szancsali Antal* kv. ügyész szept. 26. felkérte az ottani törvényszéket, hogy „*miután itten felségárulási büntény forog fenn*“ kézdivásárhelyi *Nagy Ezékiel*, kászonimpérfalvi *Balásy Lajos*, mártonfalvi *Horváth Ignác* és *Mihály Albert* ellen a vizsgálatot

indítsa meg, házkutatást rendeljen el s őket tartóztassa le.

A közdivásárhelyi törvényszék szept. 26. elrendelte a házkutatást és letartóztatást és azzal megbízta *Antalfi Károly* tvsz. bírót.

Nagy Ezékielnél szept. 26. este 8 órakor jelentek meg a vizsg. bíró, a város kapitány és mások és megkérdezték, hogy vár-e felülről és kapott-e közelebből valami szállítmányt? Nagy azt felelte, hogy ő serfőző üzlétéhez gyakran és nagyobb mennyiségű komlót szokott kapni, egyebet nem kapott és nem vár. Megmotoztatván, semmi gyanúsat nem találtak nála, de azért „felségárulás büntetében bűnrészesség gyanúja miatt” előleges vizsgálati fogságba tétetett, a csendőrségnek átadták s a fogházba kísérték.

Nagy Ezékielnél másnap (szept. 27.) hallgatták ki s azt vallotta, hogy 55 éves, ref. kereskedő és serfőző, 1848/49-ben politikai vétség miatt pár hónapig több hétig el volt fogva. A felségárulásban, amivel most gyanúsítják, magát merőben ártatlannak érzi, még gondolatában sem volt olyan bünténybe elegyedni. A vizsgálati fogság ellen felfolyamodik.

*Horváth Ignác*nál Martonfalván szept. 27-én tartottak házkutatást. A bizottság házánál megjelenvén, azt kérdezték, hogy vannak-e birtokában valami gyanús tárgyakat tartalmazó ládák? Tagadó válaszára a telkén lévő összes helyiségek megmotoztattak, de gyanús tárgyat nem találtak. Vizsgálati fogságba tétetett, ami ellen felfolyamodást jelentett be.

Midőn a csendőrök Közdivásárhelyről szept. 27. Martonfalvára indultak, *Sorbán Sándor* kv. molnár azt mondta Mike András csendőrnek, hogy már későn mennek oda, mert „mihely megtudták, hogy a társaságban egy egyén a titkot elárulta, a tárgyakat azonnal másfelé szállították,” nála is jártak helyet kérni, de ő azt mondta, hogy malma nem annak való. Majd megbánva amit mondott, azzal végezte, hogy ő molnár s nála sokat beszélnek.

Sorbán a törvényszék előtt másnap (szept. 28.) ki-

hallgattatván a titok elárulásáról, már semmi olyat nem tudott.

Horváthot szept. 29-én hallgatták ki Kézdi-Vásárhelyen. Neve *Kovachich Horváth Ignác*, származási helye Magyar-Zsákod, 63 éves, nős, egy gyermek atyja, lakása Kézdi-Martonfalva, vagyonos. 1849-ben mint a 15. huszár ezred alezredese és az erdélyi részek lovassági parancsnoka a fegyver-letételkor mint sebestült elfogatván, Károlyfehérvárra vitetett s onnan a rá következett évben kegyelmet nyervén, M. Zsákodra internálva szabadon bocsátatott.*

„Uraságotat — tették fel a kérdést — egy felmerült felségárulási bűntettben részesség gyanúja terheli, ennélfogva felszólítatik magát e részben igazolni!”

Felelete így szólt:

„Mint hogy a feltett kérdés, lelkemnek teljes meggyőződéséből kiindulva, mélyen hat érzelmeimre, ennélfogva egész általánosságban erre nézve igen rövidre veszem feleletemet, t. i. *semmi olyan lelkem ösméretét nem nyomja, mi által törvényes királyom és hazám törvényei ellen vétettem volna.*”

Kérdés: „Előfordúl, miszerint f. hó 23—24-én uraságod nevére címzett 9 láda fegyver szállíttatott el Brassóból, nyilatkozzék ez iránt.”

Felelet: „*Lehet hogy az én firmám alatt, tudtomon kívül más valaki visszaélhetett.*”

Kérdés: 9 láda szállíttatott el Brassóból Mihály Albert által, aki Uraságod által lett megbízva. Mit szól ehhez?

Felelet: „Nekem Erdély részeiben még más két helyen is lévén birtokom, azokból hol bor, hol gyümölcs, szőlő és egyéb szokott ide számomra érkezni és azonkívül a fiam Bécsben tanulván, ő általa szükségleteimet szoktam megrendelni, mi végre meg szoktam a Brassóba menő szekereseket kérni, hogy tekintsenek be a vasúti magazinumba s ha lenne valami ott heverő portékám, hozzák el. Így történhetett, hogy Mihály Albert itt is mint

---

* Kolozsvárt halt meg 1915-ben, 102 éves korában.

ennyire megbízott járhatott el ügyemben. 20 hektoliter gabonát küldöttem vele s így közvetlenül nem a portéka elhozás, hanem a gabona eladás volt célom.“

A vizsgálati fogság elrendeltetvén, azellen felebbezett.

Mihály Albert nem lévén otthon, helyette előbb szept. 27-én feleségét hallgatták ki. Azt vallotta, hogy férje Brassóba volt rozsot eladni.

— Mikor volt férje legközelebb Brassóban és mit hozott?

— Folyó hó 24-én virradólag indult el innen Martonfalváról két szekér rozsral, mint Horváth Ignác úr megbízottja. Másnap két óraker hajnalban tért vissza. Hogy hozott-e valamit vagy nem? nem tudom, csak annyit mondott kérdésemre, hogy *baj van, amit H. I. úr bírāja nem tudott eligazítani*; de arról, hogy mi volt az a baj s mit igazított ő el H. I. úr megbízásából, arról nekem nem szólt.

Mihály Albert földbirtokos, 42 éves, szept. 30. K.-Vásárhelyen kihallgattatván, azt vallotta, hogy Brassóba szept. 23—24. virradólag rozsot vitt és Horváth Ignác fiától esetleg érkezett portékát keresett a vasútnál. Mondották, hogy több ládából álló küldemény jött s azokat kiváltván, hét nagyobb és két kisebb ládát felrakott a két szekérre és azokkal útnak indult. Uzonban étettek. *Amint a dálnoki lejtőn való köhídhöz értek, fél-egykor éjszaka, 13—14 emberből álló csapat állotta útlejtőket s a ládákat tiltakozása ellenére, erőszakkal átrakták saját szekereikre s megfenyegették, hogy ha erről valakinek szólanánk, még otthon is meglőnének. Azt is mondták, hogy azokhoz a ládákhoz Horváth úrnak semmi köze. Éjfélután két óraker értek haza. Horváth úrral nem találkozott sem az nap kedden, sem másnap szerdán, „miután ő többnyire Bartók Lina kisasszoynál van, ahová én — úgymond — nem vagyok járats.“* nVele a történt eseményekről nem beszélhetett, mert csütörtökön reggel ismét rozsot vitt Brassóba eladni s mikor pénteken d. u. visszaért, Horváth úr már ide be volt hozva s így vele ez okból nem találkozhatott. Bűnösnek nem érzi magát.

Letartóztatták.

Kihallgatták okt. 4. K.-Vásárhelyen Horváth Ignác martonfalvi udvarbíráját, *Donáth Zsigmond*ot is, arra nézve, hogy szept. 24. mit hoztak Brassóból. Felelete megegyezett Mihály Albertéval, hogy midőn Uzonból etetés után elindultak s elféjtájt a dálnoki lejtőben való köhidhoz érkeztek, krb. 10—12, részint úriasan, részint harisnyába öltözött ember útfokat állotta s megállítván, kérdezték hogy hova valók s mit visznek? Mihály Albert az első szekeren hajtva felelte, hogy martonfalviak és ládákat visznek. Azok fenyegetőzve követelték a ládák lerakását, illetőleg átrakását. Meglövással fenyegetőztek. Nyugodtan kelleit elnézniök a kilencz láda átrakását, mert ellenállásra olyan túlerővel szemben nem gondolhattak. Aztán tovább utazni rendelték, úgy hogy haza indulva, azokat az országúton hagyták s nem tudják, mely irányba mentek. Minthogy azon éjjel esős és sötét idő volt, nem sikerült az úton állók közül egyet is felismerni. Jelentést gazdájának az esetről azért nem tett, mert gazdája Mihály Albertet bízta meg s azt hitte, hogy ő fogja értesíteni. Megjegyezte még, hogy M. A. azon megjegyzésére, hogy azok a ládák H. I. úré, azt felelték, hogy *H. I. úrnak azokhoz semmi köze!*

Mihály Albert és Donáth furfangos meséje daczára később (decz. 9. *Tompa Zsigmond* kocsis vallomásából) kiderült, hogy a ládákat a brassai állomásról három martonfalvi szekéren, köztük a Horváthén és Bartók Lináén szállították el, Mihály Albert felügyelete alatt s azt ő Markosfalván *Mántó András* csűrébe rakatta le. Onnan azonban, midőn a csendőrök decz. 11. kutatták, már máshova tűntek el. Mántó András semmiről sem akart tudni, az őt terhelő feladást *alaptalan kohlomány*-nak nyilvánítván. Pedig Szász Mózes azt is vallotta, hogy *Mántó* gazda a késő éjjel egy ingben-gatyában kijöve a szobából, Mihály Albert a csűrébe rakott ládákat felügyeletére bízta és utánok a kaput sajátkezüleg tette be. A ládák tartalmáról még a másként beismerő vallomást tevők sem akartak tudni.

Balásy Lajos iránt *Szancsali* kir. ügyész szept. 27. táviratozott a csíkszeredai ügyészségnek, hogy házá-

nál *Kászonimpérfalván* házkutatást tartsanak és őt letartóztassák.

Gdl Elek csíkszeredai törvényszéki bíró szállott ki csendőrökkel a kiváló és jeles hazafi udvarnázához s ott házkutatást tartottak, de „sehol fegyverek, lőszer, vagy ezek szállítására használt ládák, edények és általában fegyverszállítmány nem találtattak.” A Kászonimpérfalván szept. 28. felvett kihallgatási jegyzőkönyv szerint *Balásy Lajos* r. k. 50 éves, nőtlen földbirtokos volt. A Brassóba nevére érkezett fegyverszállítmányról — úgy mond — „nem tudok semmit sem, nem tudom ki küldhette és mi célból; egyáltalában arról nem tudok semmit.”

Letartóztatását és Kézdivásárhelyre szállítását tudomásul vette, de az iránt felebbezett, mert — úgy mond — „ártatlan vagyok és ártatlanul hurczoltatom és okoztaték nekem tetemes anyagi veszteség.” Kérte, hogy mivel nagyszámú cselédséggel rendelkezik és terjedelmes földbirtokos kell mezőgazdaságot folytatnia, engedjenek időt magánügyei rendezésére másnap reggelig. Mogen jadték, azzal a hivatalos hűlcsességgel — a jegyzőkönyv szerint — hogy ügyei elintézésére vizsgáló bíró felügyelete alatt holnap reggelig házában hagyatik, „akkor pedig kivédnata szerint a vizsgáló bíró személyes jelenléte és felügyelete alatt fogja a kézdivásárhelyi kir. törvényszékhez beutazását eszközölni!”

A „beutaztatás” másnap szept. 29-én csak este eszközöltetett a kir. ügyészséghez (amint Szancsali ügyész a törvényszéknek okt. 1. jelentette.)

A brassai állomáson történt fölfedezés után a szomszéd állomásokon is kutattak. *Földváron* szept. 27-én reggel a községi esküdt s a pénzügyőrök hét nagyobb és két kisebb, összesen kilencz ládát találtak, *Szűcs Mihály* búkszádi üveggyár-igazgatónak címezve. Egy nagyobbat felbontván, 30 Wenzel féle szuronyos puská volt benne, a kisebbben 100 tölténytáska, 100 derékszíj és szuronytok és 100 fegyverszíj, veres bőrből. Összesen tehát 210 puská és 2×300 bőr- és szíjszerszám. Még húsz láda találtatván, ezekben éles töltések voltak,

összesen 37,000. Bécsből jött, „Nickel“ cz. a. H. S. jelű ládákban.

Ennek következtében *Pótsa József* háromszéki főispán szept. 28. Sepsiszentgyörgyről táviratilag intézkedett Szűcs Mihály letartóztatásáról.

Szűcs Mihály a s.-szentgyörgyi járásbírósnál szept. 29. azt vallja, hogy ő tunyogi, szatmármegyei születésű, 61 éves ref. gyárigazgató Bükszádon (Tusnád mellett.). F. hó 15—16. értesítést (avisot) kapott a földvári állomástól valami, Bécsből Schwarz czégtől érkezett gépszállításról. 17—18-án visszaküldötte levéllel az állomásfőnöknek, hogy ő nem rendelt semmit. Azzal küldötték vissza, hogy talán a tulajdonos gróf Mikos Benedek rendelte. Epen vissza akarta küldeni ismételtén, midőn egy előtte addig ismeretlen, *Csüdör András* nevű fiatalember érkezett Nyujtodról s átadott neki egy czédulát, melyen az volt írva: „*Tisztelt Szűcs úr! Kérem a Búdös-nél* (t. i. a torjai barlangi kőgyárnál) *használandó gépeket ezen küldöttemnek átadni. Bartha Miklós.*“ Erre a két avisot, anélkül hogy tartalma felől beszélgettünk volna, Csudör Andrásnak átadtam. Ő azt mondta, hogy „*most már mit csináljak, mert négylovas szekérrel jöttem?*“ Azzal távozott el, hogy a földvári állomásra mennek.

Arra a kérdésre, hogy ismeri-e közelebbről Bartha Miklóst? azt felelte: „*megeshetik, hogy valaha láttam, de soha életemben véle nem beszéltem.*“ Fegyverszállítványi megrendelést nem tett, sem arra senkit fel nem hatalmazott.

Hallotta-e, hogy e megye területén vagy egyebütt-nen a törökök segélyezésére fegyveres szabad csapatokat alakítanak?

— Bükszád hegyek közt fekvő, elszigetelt helység, intelligens ember nem lakja s így a kérdezett dologról semmi tudomása nincs, sem pedig ilyet nem hallott!

Nem értesítette-e Bartha M. hogy ilyen küldemény jönni fog?

— Sohasem beszéltem B. M.-sal e tárgyról, sem egyébről, sem nem értesített ilyenről.

Letartóztatása ellen felebbezett. Ennek daczára a

csendőrséggel a kézdivásárhelyi törvényszék börtönébe szept. 29. átvitették.

Szücs vallomásaival egyezik és a felvett jegyzőkönyvet is kiegészíti *Jancsó Soma* földvári állomásfőnök október 1. jelentése a marosvásárhelyi törvényszékhez, mely szerint szept. 19-én érkezett, Bécsből Schwarz szállítótól búkszádi Szücs Mihály részére hét láda, *géprészek* és két láda, *gépszíjak* jelzéssel. Szücs azzal utasította vissza az avisot, hogy nem rendelt ilyeket s nem fogadja el. A szállítmány után senki sem tudakozódott. Szept. 26-án ugyancsak Bécsből Karl Wühlertől érkezett Szücs Mihály részére 20 láda, „Nickel” tartalomjelzéssel. Ezen ládák a berakásnál gyanút ébresztvén, hivatalosan felbontattak és bennük nem nikkel, hanem 37.000 darab élestöltény találtatott. Egyidejűleg érkezett az itteni pénzügyőrségnek sürgönyrendelet, hogy a H. S. jelzésű ládákat vizsgálják meg, minek következtében a kilencz ládát felbontották s 7-ben 210 drb fegyvert s 2-ben 200 drb tölténytáskát szíjakkal találtak. A politikai hatóság értesítettett s a ládákat csendőrök és pénzügyőrök vették őrizet alá. A lefoglalt ládák mai napon (okt. 1.) Pildner Ferencz kőhalmi m. kir. tsz. aljegyző (később orsz. képviselő) által a vasúton feladattak és Brassóba Tompa Sándor úrnak küldöttek hivatalos pecsét és felügyelet alatt.

Szücs vallomása alapján a sepsiszentgyörgyi törvényszéktől Geréb János vizsgáló bíró szept. 29. táviratozott a kézdivásárhelyi törvényszék vizsgálóbírájának, hogy „nyujtodi Csüdör András azornal letartóztatandó és további értesítésig vizsgálati fogságba tartandó”. Megtörtént.

Csüdör András, nyujtodi lakos, 54 éves, vagyonos földbirtokos a kir. törvényszéken okt. 4. kihallgattatván, azt vallotta, hogy ő Szücs Mihályt életében csak kétszer látta, közelebbről szept. második felében, amikor is *Köntzei Ferencz* nevű fiatal emberrel Csikba indult zabot venni, mert Kozmásra vásár volt. Tusnádon hallván a zab árát, drágálotta s minthogy üvegtáblára is volt szüksége, a szomszédos *Búkszádra* vette útirányát

s ott *Szücs Mihálynak* egy *Pócsa József* nyujtodi birto-
kos által küldött czédulát is átadott, melynek tartalmát
nem ismerte. Minthogy dupla üvegtáblát nem talált,
eljött. Pócsa azt mondta, hogy Szücs valami kis pakkot
fog átadni. Várta is, de Szücs nem adván át semmit,
figyelmeztetni nem tartotta szükségesnek.

Faggató kérdésekre azt felelte, hogy *Bükszádra*
menetele csak véletlenségből történt. Igaz, hogy Szücs
neki akkor valami két czédulát összehajtva átadott, mely-
nek tartalmát nem ismerte, Szücs sem mondott egyebet,
csak hogy vigye el. Ő ezt, haza érve, Pócsa Ferencz
községi bírónak átadta, közölván vele, hogy Szücs semmi-
féle portékát nem küldött. Négylovas szekérrel az út
rosszasága miatt ment.

Arra a kérdésre, hogy ismeri-e *Bartha Miklóst?*
azt felelte, hogy „soha híréből sem ismertem és tudom-
mal nem is beszéltem vele!”

Elíbe táratván, hogy Földváron 27 láda lefoglalta-
tott s a czédula azokról szólott, ő négylovas szekérrel
azokért kellett Bükszádra hogy menjen s midőn értesült,
hogy a ládák még Földváron vannak, meglepődve azt
mondotta, hogy „már most mit csináljak, mert négyló-
szekérrel jöttem?” tehát nem üvegtáblákért ment Bükszádra.

Csüdör azt válaszolta, hogy „nekem ezekről semmi
tudomásom nincsen, én Bükszádra csupán üvegtáblák
bevásárlása céljából mentem. Azt én nem mondtam, hogy
már most mit csináljak, mert négyló-szekérrel jöttem s
hogy én onnan Földvára akartam volna menni. Ha
mondottam volna, oda mentem volna, de egyenesen haza
jöttem Nyujtadra.”

Vizsgálati fogságba tétetett.

Csüdör vallomása alapján Pócsa Ferencz Kézdi-
vásárhelyen okt. 26. kihallgattatván, *tagadta, hogy Szücs-*
nek valami czédulát küldött s tőle valami avisót kapott
volna s hogy ő Csüdört valami pakk elhozására kérte
volna.

Csüdörrel szembesítettván, midőn ez mindezeket
szemébe mondotta, Pócsa azt felelte, hogy *bámúlattal*
és megütődéssel hallja és az valótlan; mondja meg, hogy

mit tartalmazott, mert tud olvasni és fel nem tehető, hogy meg ne nézte volna?!

Pócsát azzal is vádolták, hogy almási Gyergyai Balázst és csomortáni Mátyás Jánost a *Moldva-Oláhországba betörés céljából alakítandó magyar-török légióba toborzásra kérte fel és Tóth Gyulát is felszólította a belépésre.*

Erre azt felelte, hogy bárha a mondott egyéneket ismeri, mert hat község havasbírája, de *egy Oláhországba betörendő légióba toborzásra* (ha netán ilyesmibe szereplő lett volna is, amit tagad) *ilyen, értelmi fokozatukat tekintve, alsóbb rendű egyénekkel érintkezésbe magát nem tette volna.*

Köntzei Ferencz, 21 éves, nagynynytódi, nőtlen gazdálkodót csak decz. 19-én hallgatták ki K.-Vásárhelyen és ő hosszasán elbeszélte bükszádi útjok részleteit, de ő is csak üvegtáblák kereséséről vallott, a Csüdör kertjében építendő üveges melegágyhoz. Hogy Csüdör vitt-e levelet Szűcsnek, ez mondott-e valamit, vagy adott-e át valamit? nem tudja, mert ő ott egy hírlapot kezébe véve olvasgatott.

Köntzei, azzal is vádoltatott, hogy „szept. vége felé több nyujtodi tartalékos katonát a *Kecskés* havason üvegcsűr csináltatás ürügye alatt, napszám ígérete mellett megnyerni igyekezett, ami által azonban tulajdonképen *valamely hadakozó hatalmasság segítségére menetel czéloztatott.*” Köntzei a vádat alaptalannak mondotta, mert azt sem tudta: van-e *Kecskés* nevű erdő s a hadakozásra menetelre toborzásról ártatlanul vádoltatik. Politikával nem foglalkozik, Csüdör befogatásáról is csak a hírlapokból értesült.

Kérdés: Bükszádról Torja és K.-Vásárhely-felé jövén haza, a Szarvas vendéglőben vacsora idején várva valakit, úgy nyilatkozott, hogy „*tán csak nem csal meg az emberünk?*” s ismételten kimenve, végül azzal jött be, hogy „*tudtam, hogy mégis eljön s nem csal meg!*” A mire Pócsa Ferencz lépett be. Mi összebeszélésük volt Pócsával?

Felelet: Ő szükségét végezni járt kint, Pócsa Tor-

jára a szolgabíróhoz volt menendő, de *gyomorfájása* utól érte s úgy maradt Vásárhelyt.

Kérdés: „Kétségtelen lévén, miszerint úgy maga, mint Pócsa Ferencz úr úr is az Oláhországba betörni szándékolt székely légio számára egyéneket toborzottak”: mondja meg, kik által lettek a toborzásra felhíva, minő feltételek mellett, és minő segedelmet kaptak s minő pénz-pénzforrásból?

Felelet: Én valami légio számára egyéneket nem toborzottam, arra felhíva senki által sem voltam, arról sem tudok, hogy Pócsa Ferencz urat is e végben valami terhelné.

Arra a kérdésre, hogy miféle összeköttetése volt ugronfalvi Bartha Miklóssal? azt felelte, hogy *„nem is ismerem és csakis egyszer láttam életemben; ha jól emlékszem idei szept. havában a helybeli piacon, akkor is valaki más mutatta meg, de vele soha sem beszéltem és társaságában nem voltam.”*

Kérdés: Pócsa Ferencz toborzását az is bizonyítja, hogy ő a kézdivásárhelyi vendéglőben Tóth Gyula katonakötelest is felszólította a légióba állásra, midőn hárman Csüdörrel együtt voltak a vendéglőben, mely körülmény hármuk czimboraságát kétségtelenné teszi. Mit szól erre?

Felelet: Arra emlékszem, hogy Tóth Gyula is ott volt, de arról, hogy Pócsa valakit a török légióba állásra felhívott volna, nem hallottam.

A kellemetlen faggatásoknak Köntzei azzal vetett véget, hogy a többi borozgató vendégek között szóváltás, majd *„lövöldözés merülvén fel a korcsmában kifejlődött verekedés alkalmával engem úgy megverték, hogy eszméletemet veszíttem.”*

A vizsgáló bíró így nem tudott belőle kifacsarni semmit, le sem tartóztatta a merőben ártatlan embert.

A fővádlottak és társaik letartóztatása és kihallgatása mellett a hatóság és csendőrség szorgos kutatást tartott, az elrejtett fegyverek felfedezése és a toborzás kiderítése végett. A toborzásra nézve érdekes adatokat közölt Pethő István szolgabíró Feltorjáról szept. 26-án Forró Ferencz alispánnak Sepsi-Szentgyörgyre. E szerint

Bartha Miklós szept. 20. Kézdivásárhelyre érkezett önkénteseket toborzani a végből, hogy a muszkák ellen Moldva-Oláhországba menjenek. Kézdivásárhelyre menetele céljául azt mondotta, hogy ő Kászonban szept. 19. egy közös hadseregbeli tiszttel összeszólalkozott és párviadalra hívta ki a hadnagyot. 20-án délben 12 órakor az ottani Szarvas vendéglőbe érkezett *Balásy Lajos*, egy *Császár* nevű orvos és egy közös hadseregbeli tiszt, amit látva a szolgabíró, elhitte hogy Bartha csakugyan párviadal végett ment K.-Vásárhelyre. Azonban amint a szolgabíró szept. 24—25. a felvidékről K.-Vásárhelyre jött, hallotta, hogy a párviadal híre csak ürügy volt és B. M. önkénteseket toborzott és pénzt is osztott ki. B. M. Szentlélekről Köntzei Miklóstól ment K.-Vásárhelyre és most már általános a hír, hogy a Székelyföldre fegyvereket és pénzt hoztak. A csendőrségnek is tudomása van az elterjedt hírekről. A szolgabíró puhatolózott a községekben, de az emberek nagyon tartózkodók, titkolóznak.

A csendőrség szept. 29. azt jelentette a háromszéki főispánnak, hogy dálnoki *Seres Lajos* 23. vadász zászlóaljbeli tartalékos, aki titkos toborzással gyanúsított, azt vallotta, hogy két nap óta vállalkozókat keres, akik vele vasútépítési (tulajdonképp pedig vasútrombolási!) munkálatokra mennének Moldvába. *Dálnok* és *Albis* községekben titkos toborzás van folyamatban.

Geréb János s.-szentgyörgyi járásbíró szept. 20. *Bükszádon* a már befogott Szűcs Mihálynál tartott házkutatást, eredmény nélkül.

A kézdivásárhelyi törvényszék okt. 2-án kutatott feljelentés alapján *Gelenczén* elrejtett fegyverek után. A vizsgáló bíró és ügyész a bírónál gyűjtötték össze a falu népét és felszólították őket a fegyverek rejtékhelyének felfedezésére, „mert ez által — úgy mond — a legszentebb hazafiúi kötelességet teljesítik.” A nép hallgatott, az előjáróság kijelentette, hogy nekik elrejtett fegyverekről legkisebb tudomásuk sincs. A bíró felszólítván, hogy jelöljön meg elrejtésre alkalmas helyeket: *Kanyó Lajos*nak a községtől távolabb eső felhagyott

malmát s egy „Bagoly lyuk“ nevű barlangot jelölt meg; de ott semmit sem találtak.

Ugyancsak okt. 2. d. u. *Martonfalván* kutatott a kiküldött vizsgáló bíró *Mátéfi* és *Bartha* alügyész, de hiába. Pedig felkutatták *Bartók Károly* sírboltját is, mert az egyedüli örökös *Bartók Lina* bizalmas viszonyban állott *Horváth Ignácczal*. Nem találtak egyebet, mint három nagyobb és egy kisebb fekete totkban volt koporsót. Átkutatták *Horváth Ignác*nak a mezőn lévő hat takarmány- és szalma-kazlát is, de semmit sem találtak.

Okt. 4. *Holbach János* csendőrőrmester arról tett jelentést a kv. ügyészségnek, hogy hallomása szerint *Nyujtoden Csüdör József* és *Szacsvai Sándor, Gelenczén Könczei József* telkén fegyverek vannak elrejtve s hogy *Pócsa Ferencz* nyujtodi bíró 3000 frt. pénzösszeget kapott toborzásra s azon a pénzen *Almás* és *Csomortán* helységekből embereket keresett, azon ürügy alatt, mintha a *Zsíros* nevű havasra útesinálásra kellenének. Neveket sorolt elő, újoncz katonákat, kiket arra csábított, hogy ne vonuljanak be a brassai 2-ik ezredbe, hanem álljanak be hozzá munkára. Ezek 1-én bevonultak s Brassóban hallgattattak aztán ki.

Pócsa Ferencz (mint fennebb láttuk) erről nem akart tudni.

Antalfi vizsgáló bíró okt. 5. kiszállt *Nyujtoda* és *Gelenczére*, de semmit sem talált a megjelölt telkeken.

*Csüdör András*nál okt. 13-án újabb kutatás volt, de gyanús tárgyakat akkor sem találtak.

Okt. végén a marosvásárhelyi törvényszék vizsgáló bírója folytatja a nyomozásokat és kikallgatásokat Háromszéken. 1877 okt. 21. *Nagy Nyujtod* községben *Pócsa Ferencz* házánál tartottak kutatást, de egyebet nem találtak, mint egy gyanús tartalmú levelet, melyet *Varga* név alatt írt valaki Nagyszebenből okt. 9-éről. Melyben ez áll:

„Itt a Székelyföldről borzasztó híreket indítottak meg: székely légió, Oláhországba betörés, úgy annyira, hogy mi előttünk, kik a viszonyokat ismerjük, csak nevetségesnek tűnik fel minden. *Csüdör András* is a befogottak közt?! No hiszen akkor volt bővösen arany,

mert hiába az első személy: én! Kézdivásárhelyt kemény összeütközés és ekkor 2—3 hadnagy, mások szerint 10—20 elesett. *Szép dolog a rosszakaratúaknak így kibélelni azt a székelőt, ki imádja hazáját, jobban szereti, mint Istenét. Hanem hadd fújják nőitüket, majd megvirrad nekünk is!*"

Kihallgatásokat tartott a szolgabíró okt. 8—11. Kéndi alsójárásban is, melyről a jelentést a főispán megküldötte a vizsgáló bírónak, bár nem sok világot derít a toborzásra.

A vizsgáló bíró maga is kihallgatott többeket, okt. 22. K.-Vásárhelyt, de semmi pozitív dolgot nem vallottak, csak mende-mondákat.

Okt. 23. Horváth Ignácot hallgatták ki, hogy igaz-e, hogy egy katonakötelest K.-Vásárhelyt felszólított, hogy lépjen be a törökök érdekében alakítandó magyar és lengyel légióba s 50 frt. előleget kínált neki.

H. I. nemes páthosszal azt felelte: *bámulattal hallottam a hozzám intézett kérdést; ilyesmi még gondolatomba sem férhetett volna; határozottan valótlannak nyilvánítom; nincsenek szavaim felháborodásomat kifejezni; magasabbra nézem értékeimet, hogysem ilyes semmi dologba elegyedtem volna.***

Okt. 24-én a vizsgáló bizottság a kézdiszéki falvakban tartott házkutatásokat és vallatásokat, de kevés eredménnyel. Okt. 26. d. u. Brassóba indultak.

Ott folytatták a katonák között a kihallgatásokat okt. 29. Ezek között Tóth Gyula azt vallotta, hogy a M.-Vásárhelyen szept. elején tartott népgyűlés alkalmával midőn beszédek tartattak, egy úr fölhívott arra, hogy a törökök segítségére álljunk be katonának és hogy aki beáll, 50 frtot kap. Azt felelte rá, hogy bár a mostani katonaságától szabadulhatna!

Gyergyai Mihály 2. gy.-e. csomortáni katona azt vallotta, hogy igaz, hogy csomortáni Mátyás János felszólította őt és négy társát, hogy a havasra kimenjenek s onnan azután a muszkák ellen a törökök segítségére

---

* Az aktán oldalt e megjegyzés van írónnal: *Talál rád!*

Azt is mondotta, egy kis ládára mutatva, hogy *annyi pénz van benne, hogy egyikünk föl se bírná emelni s hogy a pénzt egy nyujtodi úrtól kapta; ki déielőtt járt ott. De ők nem vállalkoztak.*

Decz. 6. K.-Vásárhelyen foiytak a toborzásról ki-hallgatások.

Ferencz Mihály 40 éves lemhényi napszámost Tuzson György fogadta fel Pócsa Ferencz úr részére a kecskésbe üvegesűr készítésére vállalkozott. Néhány nap múlva az a hír terjedt el, hogy Tuzson őket a muszkák ellen katonaszolgálatra akarta felhasználni. Erre a híre azután, miután emiatt több nemes ember elfogatott, elmentünk Tuzson Györgyhöz, hogy mi a muszkák ellen katonakül nem ajánlkoztunk s megkérdeztük, hogy a mi idővesztéségünket ki téríti meg? Hozatott őt kupa pálinkát, hogy igyuk meg és hallgassunk! Megittuk és haza mentünk.

Móré Márton György, lemhényi, 28 éves napszámos szerint mikor híre ment, hogy a muszkák ellen akarnak felhasználni, tizenketten elmentünk a községi bíróhoz és nála kijelentettük, hogy mi katonai szolgálatra nem vagyunk hajlandók. Tőle Tuzson Györgyhöz mentünk, aki pálinkát hozatott.

Dobos György, Szászi István, Bokor János, Fésüs Mihály, Németh Mihály, Réty Balázs lemhényiek, Orbán József almási, hasonlókép vallanak. *Fésüs Mihály* hozzátette, hogy az üvegesűr építés csak ürügy volt az emberek elcsábítására katonai szolgálatra.

Miklós Ferencz lemhényi szabómester az üvegesűr építésénél a számadás vitelére vállalkozott. Egy hét múlva híre terjedvén, hogy az csak ürügy volt, szemrehányásokat tett Tuzsonnak, hogy szerencsétlenné akarta tenni s Tuzson azzal mentegette magát, hogy ő ártatlan, Pócsa Ferencz szedte rá, ő nem tudta a valódi czéli.

Veres Jézsef „Borbé“, lemhényi, 48 éves napszámos szerint: midőn kérdőre vonták Tuzsont, hogy miben áll az ígérete? azt felelte, hogy már mindennek nyaka tört s Pócsa azt mondta, hogy már nem kellene az emberek s egyszersmind azon megjegyzés kíséretében,

hogy annyi ügyes embert, ahányan ott jelen voltunk, csak úgy el nem bocsáthat, *bálinkával (!) is megvendé-
gelt, két kupát ott nála ittunk meg s négy kupát ugyan-
csak az ő kontójára Tuzson Mihályné korcsmájában.*

Ugyanazt vallja *Szász Bandi*, g. kel., lemhényi napszámos és még több lemhényi és martonfalvi legény.

Ezekre ifj. *Tuzson Mihály*, 43 éves lemhényi föld-
műves azt válaszolta, hogy nem igaz az, hogy ő kato-
naságra toborzott, hanem Pócsa Ferencznek üvegsűrt
csinálni. Midőn híre terjedt, hogy a fafaragás csak ürügy
lett volna arra, hogy embereket szerezzen s azoknak
fegyverrel Oláhországba a muszkák ellen kellett volna
betörniök, megjegyezte, hogy „*azt talán a gyapjúfonó
asszonyoktól hallották, akik mindig a muszkákat hozzák
be.*” Az emberek egy kevésbé zúgolódtak, hogy a munka
elmaradván, a pénz keresettől elestek és pálinkát kértek
s én részükre — úgy mond — egy-két kupát hozattam,
de még többet kívánván, tőlem a korcsmába mentek s
ott az én kontómra még 3—4 kupát ittak meg, pedig
én arra őket nem hatalmaztam fel, sőt megmondtam,
hogy tőlem ihatnak, de saját költségükre.

A vizsgáló bíró azzal az ellenvetéssel élt, hogy
több embert fogadott fel, mint 10—12-öt s nem fafara-
gásban járatosakat, hanem katonaviselt embereket, ami
arra mutat, hogy az Oláhországba betörés szándékába be
völt avatva.

Tuzson azt felelte rá, hogy a katonaviselt emberek
egyéb munkára is kitartóbbak és alkalmasabbak, mint az
elaggott emberek.

E tagadó vallomásoknál nagyobb világosságot vetett
a toborzásra egy névtelenül k.-vásárhelyi postabélyegző-
vel a marosvásárhelyi ügyészséghez intézett levél, mely-
nek írója elmondja, hogy *Mihály Albert* elfogatása előtt
1—2 nappal őt, midőn kapuja előtt elment, késő este
házába behíván, felszólította, hogy gyűjtsön katonákat s
mindenik kap 30—30 frtot s ő 10—10 frtot. Mutatott
neki szobájában egy láda fegyvert, azt mondván, hogy
kezénél most 120 fegyver van. *Szándékunk* — úgy monda —
a török segítségére a muszkák ellen menni s olyan tekin-

télyes sereget kell összegyűjteni, mely úgy a benn lévő rendőrséggel, mint az oláh határszélen túl az ellenséggel szemben megállhasson. Én — jegyezte meg — 120 legény toborzására ígérkeztem, de rövid lévén az idő, egymagam nem voltam képes teljesíteni. A terv az volt, hogy Kézdivásárhelyen a honvéd őrséget (vártát) lefegyverzik, a legénységet magokkal viszik s Brassó felé mennek át a Tömösi szoroson (?) s ott bent többi társaikkal a szembejövő törő sereggel egyesülnek (?) s majd ha a török győzött, diadallal hazajőnek és akkor Magyarországon ők tesznek fejedelmet (?).

A marosvásárhelyi ügyészség ezt a levelet a kézdivásárhelyi törvényszéknek megküldvén, a csendőrmester a levélben a martonfalvi *Molnár Zsigmond* (32 éves ref. birtokos) írását ismerte fel, aki maga is dicsekedett a feladással és a kihallgatásnál elismerte, hogy ő írta. Elmondta, hogy a fegyvereket Mihályi Albertnél Horváth Ignác elfogatása előtt 2—3 nappal látta. Két ládát mutatott Mihály neki, egyiknek a fedele le volt véve, abban fegyverek voltak, a kisebbikben szuronyok. Kicsit ittas volt és tréfált, mert tréfás ember. Ő csak kacagta „különösen midőn azt mondotta, hogy engemet *Bemnek* tesznek meg!“ Azt hiszi — úgy mond — hogy a fegyvereket ki is osztották, mert látott huszárkarabélyt egy útas székelynél, a kitől megkérdezve, hogy „*azt hol kaptad bátya?*“ azt felelte: „*mi közöd hozzá?*“

Mihály Albert kocsisa is kihallgattatván, semmit sem tudott a fegyverekről.

Ilyen sovány eredménnyel végződtek a háromszéki kutatások és vallatások.

VII.

Fegyverszállítmányok és letartóztatások Udvarhely- és Csíkmegyében.

A brassai és földvári állomáson felfedezett fegyverszállítmányok lefoglalása után kutatásokat intéztek a többi állomásokon is, a Segesvártól Brasóig terjedő vonalon. És nem hiában.

A *homoród-kőhalmi* állomás raktárában szept. 27. ládákat találtak, melyek közül 20 láda *Carl Wühler* feadótól Bécsből *Lánczky Sándor* szentkeresztbányai vasgyár-tulajdonos címére küldettek. Egy láda felbontatván, 1880 darab éles töltényt találtak benne. Összesen mintegy 37.600 töltény lehetett bennök. A többi felbontását közbiztonsági okból elhagyták.

Ugyanott még 17 ládát találtak. Összesen tehát 37-et. *Herman Schwarz* feadótól Bécsből, ugyancsak *Lánczky* címére. Ezeket felbontva, hat ládában egyenként 30-30 szuronyos Wenzel-puskát találtak. Összesen 180-at. Hét ládában egyenként 25 lovassági kardot; összesen 175 darabot; egy ládában 4000 éles revolvertöltényt; egyben 300 lovassági kardbojtot, fehér borjúbőrből; kettőben „*Maschinenriemen*“ jelzéssel $100+100=200$ tölténytáskát, derékszíjjal, festetlen borjúbőrből.

Ezeket gr. Bethlen Gábor Nagyküküllő vármegye főispánja rendelettel letiltván, külön álkó vasúti kocsiba rakták és lepecsételték.

A homorod-kőhalmi állomáson csempészett hadisz-
szer lefoglalását még szeptember 27-én jelentették-
a belügyminiszternek s ez elrendelte a vizsgálatot.
Apáthy alispán szept. 28. Segesvárról távirailag érte-
sítette Erzsébetvárcsra az ügyességet, hogy a „homorodi
állomáson csempészett hadisz-
szer teherszállítvány lefog-
latatott; belügyminiszteri rendelet folytán szabályos
vizsgálat azonnal megindítandó!“ A hivatalos vizsgálat
tehát megindult.

Szept. 30. bizottság szállván ki a járásbíró-
ság, ügyesség, közigazgatás, pénzügyőrség és vasúti hivatal
részéről, jegyzőkönyvet vettek fel a leletéről.

A kőhalmi állomásfőnök (Fabritius Vilmos) meg-
kérdeztetvén, hogy érkezett-e előbb is hasonló küldem-
ény? Jeleutette, hogy szept. 10. érkezett Bécsből 13
hasonló láda, miről 11-én küldötte el Lán-
czyknak az értesítést. Lán-
czy a nélkül, hogy az értesítést meg-
kapta volna, már 12-én elment a ládákért s azokat ő
szekéren elvitette. Nem tűnt föl, mert mint bányász
gyakran kapott és küldött árukat, de mégis megkér-
dezte, hogy mit kapott oly sok ládában s Lán-
czy azt mon-
dotta, hogy bányáját berendezni akarván, ahhoz hozatott
anyagot. Szept. 28. újabb szállítólevél érkezett Bécs-
ből, de a küldemény még nem jött meg.

Ugyancsak szept. 30-án a járásbíró, ügyész és
szolgabíró megjelenvén Kaczán, a vasúti raktárban 20
ládát foglaltak le, melyek Carl Wühler feladótól Bécs-
ből „Alexander von Lán-
czy (!) Eisenwerkbesitzer in
Szentkeresztbánya l. P. Oláh-
falu“ cz. a. érkezett 6
nagyobb és 12 kisebb láda. Melyekből egy kisebb és
nagyobb felbontatván, amabban 1760, emebben 2400
éles töltény találtatott, összesen tehát 39,160 töltényt
tartalmazott. A szolgabíró átvette és az állomásfőnök
őrizetébe adta.

A bizottság okt. 2-án a Héjasfalván szept. 26.
visszatartott hadisz-
szerekről vett fel jegyzőköny-
v. Ott 41
ládát találtak, 21 Kaczára, 20 Homorod-Kőhalomra
szólott Lán-
czyknak, „Nickel“ jelzéssel.

A kőhalmi járásbíró-
ság okt. 2-án jelentette a szé-

kelyudvarhelyi törvényszéknek, hogy szentkeresztbányai Lániczky Sándor számára Bécsből 37 láda lőfegyver, kard tölténytartó és kardbojt érkezett Homorod-Kőhalom és Kacza állomásra, melyek a bíróság által lefoglaltattak. Lániczky ilyen küldeményeket múlt hó 12-én át is vett s 5 szekéren elszállított. Felszólítja Lániczky elfogatására.

Gyorsabb volt a brassai ügyesség. Ennek szept. 27-én d. u. Székelyudvarhelyre érkezett távirata értesítése alapján Diemar Károly kir. alügyész és dr. Török Albert udvarhelyi alispán Oláhfaluból az ottani csendőrszakaszzsal már szept. 28-án, reggel 4 órakor kiszállítottak a Szentkeresztbánya nevű telepre és Lániczky Sándornál házkutatást tartottak. Ágyban fekvé találták. Felszólították, hogy a fegyvereket tartalmazó ládákat adja át. Kijelentette, hogy nincs nála olyasmi. Átvizsgálták lakását, a fürdő és vendégszobákat s minden épületet, de gyanús tárgyat nem találtak.

Lániczky kihallgatásakor ugyanott azt vallotta, hogy f. hó 14-én levelezőlapot kapott postán Szolnokról Grossman aláírással, hogy 13 láda üveghutai mintákat szállítson tovább Kászonba. „Én mint ezen vonaton szállító” — úgy mond — átvettem s tovább szállítottam három szekéren Kászonba csikszeredai Gál Endre útján f. hó 18-án. Arról, hogy Kászonba kinek nevére küldetett, értesítve nem lett, nem tudja. Mi volt a ládák tartalma, azt sem tudja, üveghutai minták gyanánt voltak megjelölve. Ugron Gábor kérte erre a szállításra. (Mint azt okt. 3-án még részletesebben vallotta a törvényszék előtt.)

Közben megérkezett a belügyminiszter bizalmas távirati rendelete Udvarhelyvármegye főispánjához, hogy „mindazok ellen, a kik idegen állam érdekében toborzást eszközölnek, vagy a kiknek nevére ezen célból lőpor és bármiféle hadiszer szállítattik, a legszigorúbb törvényes eljárás indítandó.” Háromszék vármegye főispánja is táviratozott, hogy Lániczky Sándorhoz vasúton nagy lőpor- és fegyverkészlet szállítatott. A vármegye területén folyt toborzásról is érkeztek jelentések. Mind

ezek alapján *Diemár* alügyész szept. 29-én azt indítványozta az udvarhelyi törvényszéknek, hogy a gyanúsítottak ellen indítsa meg a vizsgálatot és Lánckzyt tartóztassa le és kérdezze meg, hogy mi czélból rendelt Bécsből fegyvereket és hová rejtette el azokat? Tartóztassa le a három szekerest is, kik a ládákat Kászonba szállították.

A törvényszék az ügyészi indítványt elfogadván, Lánckzyt s a három szekerest szept. 30-án letartóztatták.

Lánckzy Sándor, 38 éves, hat gyermekes vasgyáros az udvarhelyi törvényszék előtt szept. 30-án arra a kérdésre, hogy van-e bécsi vagy szolnoki kereskedővel összeköttetése? azt vallotta, hogy f. hó 13-án Hévízről jövet betért a homorodi vasúti állomásra s arról értesült, hogy számára Szolvokról Grossmantól 13 láda vasúti szállítmány érkezett, *vasminták*. Ezeket az nap haza hozatta. Haza érkezvén, 14 én levelezőlapot kapott Grossmantól, hogy üveghutai mintákat küldött, vegyen át s csíkszerdai Gál Endre útján szállítsa Csík-Kászonba. Ezeket ő szept. 18-án 3 szekerral elszállította *Gál Endrének*. Hogy aztán ő mit tett velük és hogy Gál Endre miféle ember, nem tudja, mivel őt nem ismeri, vele semminemű összeköttetésben nem lévén.

Vallja meg: honnan rendelte, kinek és mi czélból?

— Én azokat nem rendeltem, ki küldte? nem tudom, azt sem, hogy mit tartalmaztak, mert én egyet sem bontottam fel. *Magam is megbotránkoztam, hogy ki küldhette ezt a szállítmányt hozzám, de mivel én szállítással is foglalkozom, tovább szállítottam.*

Őn jogosulatlan toborozásban való részességgel van gyanúsítva, mondja meg az igazat!

— Én ezen bűntényben merőben ártatlan vagyok; hogy jogosulatlan toborozás folyt-e valahol és mi czélra? nem tudom, én részemről e tekintetben senkivel összeköttetésben nem voltam.

Előleges letartóztatása elrendeltetett. Felebbezett.

Okt. 3-án újból kihallgattatván, azt vallotta, hogy a mint emlékszik f. é. aug. havában *Ugron Gábor* úr

eljött hozzá s azt mondotta, hogy a homorodi vasút-állomásra néhány darab, üveghutai mintákat tartalmazó láda fog érkezni, azt vegye át és csikszerdai Gál Endre útján szállítsa Kászonba. Aztán nem sokára kapott Grossmantól egy levelezőlapot, hogy a ládák megérkeztek, szállítsa tovább. Szept. 22-én aztán kapott a homorodi vasúti állomásfőnöktől 3 értesítvényt „Wien Schwarcz Eisensthal“ jelzéssel. Mivel Schwarczal összeköttetésben nem állott, a szállítmányt nem fogadta el, hanem az avisot magánál tartva, rögtön írt Schwarznak Bécsbe, hogy tudósítsa, hogy a szállítmány miből áll, kinek szól, mert ő semmit sem rendelt. Választ nem kapván, a szállítmányt nem fogadta el, s hogy azzai mi történt? nem tudja.

Ki fizette a 13 láda vasúti szállítását?

— Mind a vasúti szállítmány árát, 94 frtot, mind a szekerosek 30 frt fuvarját ő fizette ki, a nélkül, hogy arra valakitől előleget kapott volna, terhére írta a szolnoki Grossmannak.

Később, 1878. jan. 29-én a marosvásárhelyi törvényszék vizsgáló bírása megkeresésére újból kihallgatván, hogy járt-e nála szept. közepén báró Orbán Ottó és mi célból? azt válaszolta, hogy múlt év szept. közepe táján br. Orbán Ottó eljött hozzá, hogy olyan fűtőket öntessenek számára, mint a megyeházán vannak. Ez alkalommal azt is mondotta, hogy néhány darab ládaja, melyekben üveghutai szerelvények vannak, még ma megérkezik hozzá s kért, hogy azokat Gál Endre útján szállítsam tovább Kászonba. A ládák megérkezvén — hány darab volt, nem tudom — átvettem, raktáramba tettem. A következő nap ismét küldött br. Orbán néhány ládát, otthon sem voltam. 18 láda szállítattott hozzá. Mit tartalmaztak? nem tudom. Csakhamar Gál Endrének Csikszerdára tovább szállíttattam. A szekerosek voltak: Antal János, Finta Sándor és talán Ambrus János. Én fizettem ki őket és a báró terhére írtam, de ő máig sem fizette ki.

A 13 ládát szállító oláhfalusi szekerest. Török alispán még szept. 28-án kihallgatta s azt vallották,

hogy nem tudják kivel beszéltek Csíkszerdán, sem Kászonban. Letartóztatásuk után a törvényszék részletesen kikérdezte őket.

Albert Mihály, 38 éves, oláhfalusi, kath. nős, 5 gyermekes szekeres az udvarhelyi törvényszék előtt okt. 1-én azt vallotta, hogy szept. 16-án Lánczky megszállította őt, hogy három szekérnyi terhe lévén, keresen még két szekerest, hogy a terüt szállítsák. Háromszékre, Nagykászonba; mert náluk — úgy mond — Csíknak a Nyergesen túli részét Háromszéknek hívják. Kedden reggel ő, Tamás Imre és Finta György felrakták a 13 ládát. Lánczky egy levelet adott át egy csíkszeredai úrhoz Fintának, hogy az az úr majd megmondja, hogy Szeredába rakják-e le a ládákat, vagy vigyék Kászonba. Este szürkületkor értek Szeredába s a vár szögínél megállottak. Finta elment ahoz az úrhoz, kinek az írás szólt és az azt mondta, hogy menjünk Kászonba s egy írást hozott tőle. *Hogy ez az úr ki volt, hogy hívják? nem tudja*, ő nem kérdezte, nem látta. Másnap reggel kilencz órakor Kászon falu végére megérkeztek s ott egy középtermetű székely asszony jöve a falu felől s megkérdezte, hogy mit visznek. *Bóti portékát viszünk Kászonba!* felelték. Az asszony azt mondta, hogy a botos nincsen otthon, a portékát ne vigyék a faluba, mert úgy sincs hova lerakják és jobb ha lovaikat ott a réten kieresztve étetnek. A míg afelett tanakodtak, érkezett a faluból egy 35—38 éves, középtermetű, *barnaszeg ember*; székelesen öltözve s azt mondta, hogy csak étessünk, mert nincs hová lerakni a portékát, ő most *pityóka* (krumplit) ásni megy s visszajövet majd megmondja, hová kell a portékát lerakni s arra Fintától a Csíkszeredában kapott levelet átvevén, elment az asszonnyal együtt pityókát ásni, ők pedig egész nap lovaikat étetve ott várakoztak. Este mikor már a hold is feljött, érkezett ugyanaz az ember egy két-tehenes szekérrel s a 13 ládát szekérre átraktuk. Átrakás közben érkezett egy ösmereetlen székely ember két ökörrel, azokat a tehenek elibe fogták s azzal a ládákkal elmentek. Arra ők haza indultak s Kászonújfaluban a koresmában pálinkázni kezdettek.

Aközben egy úri ember oda érkezvén, azt kérdezte, hogy *no hát lerakták a portékát?* Azt felelték, hogy lerakták s arra ő nekik még *egy fertály pálinkát vett s azzal úgy elment, hogy ő többet soha sem látta!* 45 év körüli, barna képű, zömök, köpczös testalkatú, úri gu-nyába öltözött ember volt. Hogy a ládák mit tartalmaztak, ő nem tudja.

Előleges őrizet alá vették, mert két társát nem hallgathatták ki az nap.

Okt. 2-án folytatták a kihallgatást, azzal a kérdéssel kezdve, hogy miért hallgatta el, hogy jutalmat is kapott attól az embertől, akinek a ládákat átadták?

„Én azt bódogtalanságból (ügyetlenségből) hallgattam el“ — úgy mond. Azt mondta, hogy ő annak a csíkszeredai úrnak az öccse, talán *Gál János vagy Istvánnak* nevezte magát. Fáradozásunkat megfizette öt forinttal. De Finta György azt mondta, hogy nem vár, mert a levél nem magának szól, hanem másnak a faluba s így történt, hogy én és Finta bementünk a faluba s ott Finta egy mészárosnak átadta a levelet. A mészáros előlvasta és azt mondta, hogy *„neki nem kell a portéka, ő arról nem tud semmit, nem fogadja el, vigyük ahová tetszik.“* Arra húst és bort vettünk tőle s visszamentünk szekertünkhöz, estig várakoztunk s a többi úgy történt, amint elbeszéltem.

Finta György szekeres, oláhfalvi földmives, az udvarhelyi törvényszék előtt okt. 2-án kihallgattatván, nagyrészt ugyanazt vallja, amit Albert Mihály. Új benne, hogy szept. 18-án rakták fel a ládákat s kérdésére, hogy mi van benne? Lániczky azt felelte, hogy *bolti portéka, mi baja vele, vigyék oda, ahova a levél szól.* Átadott egy lepecsételt levelet, mely *Gál Endrének* szólt *Csikszeredába.* Ez más levelet adott Nagykaszonba *Szultán Jánosnak*, hogy vigyék a ládákat *„hezza“.* Szerdán 9—10 órakor a Kaszonújfalu és Nagykaszon közti mezőben egy asszony jött szemben s azt mondotta, hogy álljanak meg itt, míg az ura ide jó, eresszék ki a lovakat a rétre. Nemsokára az ura odaérkezett és azt mondotta, hogy ő *Gál István, Gál Endre ügyvéd öccse,*

a portékát átveszi este, akkor kijön utána s várakozásukat megfizeti. De ők ketten felkeresték *Szultán János* mészáros, tőle két font húst vettek, ide előbb a levelet átadta. Felbontotta, elolvasta s azt mondta, hogy *neki nem kell a portéka, ide ne hozzák, nem fogadja el, ő semmit sem rendelt, helyet sem ad a portékának, vigyünk ahova tetszik.* Visszamentek. Este kijött *Gál István* kétehenes, nagy, lajtorjás szekérrel, még két ökröt elibe fogtak s a ládákkal a faluba hajtattak. Várakozásukért 5 frtot adott. Azzal ők hazafelé indulva, Kászonújfaluba a kocsmában pálinkáztak s azalatt odajött *Gál Endre* s hallván, hogy lerakták a portékát, még egy fertály pálinkát vett áldomásul.

Ugyanezt vallotta a harmadik szekeres, *Tamás Imre* is okt. 2-án.

Később még három, fegyvereket szállító szekereset hallgattak ki Udvarhelyen (1878 febr. 15.) kiknek vallomása érdekesen egészíti ki a fegyverszállítás történetét.

Lánczky jan. 29. vallomása alapján a báró Orbán Ottó által hozzá s általa tovább Kászonba szállított ládáról a szekeresek így vallottak:

Ifj. Ambrus János, oláhfalvi szolgalegény, 1878 febr. 15-én az udvarhelyi törvényszék előtt azt vallotta, hogy szeptember végén Lánczky Sándortól Szentkeresztbányáról három szekér ládát (mindeniken 5—6 volt) szállítottak Csíkszereda felé, Gál Endréhez szóló cédu-lával s ő útasította azután tovább öccséhez Gál Istvánhoz Nagykászonba, ahol a ládákat a pajtába rakatja s kérdésükre azt mondotta, hogy „*a ládában féltős portéka van* s azon tovább kérdésükre, hogy mi az a féltős portéka? határozottan megmondotta, hogy *fegyverek s ahoz tartozó szerelvények s most egyelőre kiviszik az erdőbe s onnan tovább küldik a törökök számára.*” Mindenik oly nehéz volt, hogy két ember egy ládát alig bírt levenni a szekérről. 5—5 forintot kaptak fuvarbérül.

Visszajövet a Nagyhegy (a Hargita) alatt Albert Mihály, Finta György és Tamás Imre szekereseket talál-tak, akik szintén hasonló ládákat szállítottak Lánczky-tól Kászonba.

Antal János Mihály szentegyház-as-oláhfalvi szekeres hasonlóképen vallott, megjegyezvén, hogy nem tudja, hogy a ládákban valósággal mi van. „Azonban — úgy mond — haza felé jövet a Nagyerdő aljában talál-
tuk Tamás Imrét, Finta Györgyöt és Albert Mihályt, ők is hasonló ládát szállítottak Lániczky Sándor úrtól. Köszönbe és emlékszem, hogy ekkor *Tamás Imre* részen azt kiáltotta, hogy a ládákban golyóbis van; mire én úgy megijedtem, hogy a nyavalya szinte kitört!”

A vallomására megeskették s e közben az az érdekes eset történt, hogy az esküt megszokítva pótvallomást tett, mit a jegyzőkönyv aljáu olvasható pótlás így ad elő:

„Tanú eskü letétele közben megállott és nyilvánította, hogy addig az esküt le nem teszi míg nemekéddig elhalgatott körülményeket fel nem említi. Az eskü felbeszakítottván, azt mondotta, hogy *Gál István* a ládák lerakása közben annyit lassú hangon mondott, hogy a ládákban fegyverek vannak, most az erdőre egy pajtába kiszállítják s onnan tovább viszik a török segítségére; de hogy ki küldi ezen ládákat, azt nem mondotta meg, én sem kérdeztem.”

A harmadik szekeres oláhfalvi *Finta Simon* arra a kérdésre, hogy mit tud a ládák tartalmáról? azt felelte, hogy *Gál István* neki nem mondotta, de visszajövet az úton *Antal János Mihály* azt beszölte, hogy *Gál István* lerakás közben nekik azt mondotta, hogy a ládákban fegyverek vannak, most kiviszik az erdőre s onnan tovább szállítják a törökök segítségére; de ő ezt nem hallotta, mert akkor a szekér igazításával foglalkozott.

*Antal János*nak tehát nem volt oka a *Hargita* aljában a golyóbis hallatára úgy megijedni, hogy a nyavalya majd kitörte.

Lániczky Sándor szept. 28-iki és 30-iki vallomásából kitünvén, hogy ő ládákat *Gál Endre* ügyvédhez küldötte Csíkszerdára s ő küldötte tovább: intézkedés történt *Gál Endre* számonkérése iránt.

Becze *Antal* leírta *Gál Endre* elfogatásának érde-

kes előzményét. A periratokból ezzel összevágóan az derül ki, hogy a csíkszerdai vizsgáló bíróság kiküldött tagjai: Puskás Ferencz alispán, Gál Elek törvényszéki bíró, Szöcs Márton ügyész stb. Vajna Dénes mint jegyző-könyvvezető megjelentek Gál Endre irodájában s őt kihallgatták. Ugyanakkor házkutatást is tartottak nála, de semmi gyanús iratot és tárgyat nem találtak. Letartóztatták és Udvarhelyre szállították.

Gál Endre 36 éves, csíkszerdai ügyvéd kihallgatása okt. 2-án történt az udvarhelyi törvényszék előtt. Első kérdésül azt intézték hozzá:

Ismeri-e Lángczy Sándort?

— Én — felelte — *Lángczy Sándort nem ismerem, soha életemben vele legkisebb összekötésem sem volt!* Kapott-e a mult hóban teherszállítmányt? s az honnan jött?

— Aug. utolsó napjában szept. elején bejött ügyvédi irodámba egy magát Grossmannak nevezett ember és előadta, hogy neki üveghuta-minta szállítmányai lévén, adnék azoknak helyet. Kérését megtagadtam. Erre körülbelül két hét múlva bejött a társa és arra kért, hogy ha az üveghutai szállítmánynak, mely hozzám van intézve, nem adhatok helyet, legalább útasítsam azt Kászonba, ő ott várni fog a szállítmányra; a szállítmánynak Kézdivásárhely a rendeltetési helye. Következő nap d. u. megállott három fuvaros szekér a kapum előtt, átadtak egy aláíratlan czédulát s erre ráírtam, hogy *utaltatik Kászonba*. A szállítmányt nem láttam, azt sem tudom miféle szállítmány volt. A czédula senkinek sem volt megczímezve.

Másnap járt-e kint Csíkszeredából s ha igen, hová?

— „Igenis jártam kint, még pedig Nagykászonba!”

Mi volt ezen utazásának a célja?

— Nekem ott gazdaságom, deszkaraktáram van és feleségem is ott volt csépelgetni. Azért mentem oda. Főleg azért, mert épülőfélben levő házamhoz deszkát kellett szállítanom. Amint mentem, Nagykászon falu végén innen láttam 3 teherszállító szekeret, lovaik ki

voltak eresztve s kérdeztem tőlük, hogy miért nem vitték a faluba a szállítmányt? Mire azt felelték, hogy két ember a faluból eléjük jött és azt mondták, hogy várják meg az estét. Én azzal tovább hajtattam. Másnap a fuvarosokat Kászonújfaluba a kocsmában találtam. Még az egyik azt kérdezte tőlem, hogy az *miféle szállítmány volt?* Mire azt feleltem: *mit kérdezi maga tőlem. én magam sem tudom.*

Az eddigi vizsgálatokból az tűnik ki, hogy Lánczky küldte Önhöz, 13 láda volt, nem tüvegutai minták voltak s hogy azt Ön egyenesen Nagykászonba egy megjelölt személyhez utalta, kinek küldte tehát?

— Nem tudom honnan jöttek, mit tartalmaztak, mi volt rendeltetésük. Grossman társa csak annyit mondott, hogy a küldeményt továbbítsam Kászonba, ott ő fuvarosokat fogad s tovább szállítja K.-Vásárhelyre.

Ön a toborzásban is részt vett? vallja be!

— Én részt nem vettem.

Uraságod ellen ezen jogosulatlan toborzás büntényében való részességért az előleges letartóztatás elrendeltetik!

— Kérem szabaddalbon hagyásomat, mert irodámban sok kárt fogok szenvedni.

A törvényszék elrendelte az előleges letartóztatást.

Gál Endre után testvérbátyjára került a sor. Illyés Ferencz udvarhelyi vizsgálóbíró okt. 2-án táviratilag kereste meg a csikszeredai ügyészséget, hogy *Gál István*-nál katonai szerelvények után házkutatást tartson és őt tartóztassa le. Ennek következtében a csikszeredai törvényszék okt. 2-án megbízta egyik bíróját, hogy két csendőrrel szálljon ki Kászonaltizre.

Másnap okt. 3-án *Gál Elek* csikszeredai törvényszéki bíró két csendőrrel reggel félhétkor kereste *Gal Istvánt* kászonaltizi lakásán, de sem ő, sem felesége nem volt otthon; amaz hajnalban, virradatkor fáért ment az erdőre, ez pedig mogyorót szedni távozott. A lakást lakatossal felnyitatták, de semmi gyanúsat nem találtak.

Gál Elek kiadta a csendőrségnek a rendeletet, hogy kászonaltízi Gál Istvánt azonnal nyomozza és feltalálás esetén tartóztassa le és küldje be a k.-vásárhelyi törvényszékhez.

Kihallgatták *Ambrús Antalt* is Kászonaltízen okt. 3-án, aki azt vallotta, hogy szept. 30-ára virradólag *Kászonimpéren* Koncz Józsefnek *Répát tövén* lévő fűrésztelepén lévén, éjjel 12 óra tájon hallotta, hogy valami teherszekerek mennek felfelé, 3 szekér. Az első elé négy szarvasmarha volt fogva s a szekerek döcögéséből azt vette észre, hogy terüvel rakott szekerek voltak. (Úgy látszik akkor s ezeken szállították a fegyveres ládákat v havasba!)

E szerint alapos gyanú merülvén fel arra nézve, hogy a fegyveres ládákat valahová az erdőre szállították, a csendőrséget útasították, hogy a kászoni községek erdei havasai területén szorgosan nyomozzanak.

Gál István szomszédait is megmotozták, de semmit sem találtak náluk.

Gál Istvánt a csendőrök csakhamar elfogták és Csíkszeredára szállították, ahol okt. 4-én azt vallotta, hogy a hadiszerek szállításában nem vett részt. Elvitték Udvarhelyre s a törvényszék okt. 6-án kihallgatta és vallatta, hogy a 13 ládát ő vette-e át, vitte-e este a faluba, a szekereknek 5 frt adott-e? De ő semmiről sem akart tudni. *A „ládákat — úgymond — sem át nem vettem, sem tovább nem fuvaroztam.”*

Közcsend-háborítási merényletben részvétel miatt előleges letartóztatása elrendeltett.

A Gál testvérek makacs tagadására csattanós czáfolattal szolgált, hogy a csendőrök okt. 6-án d. u. 2 órakor Gál Endrének Kászon havasában, a moldvai határszél közelében lévő szénácsűre padlásán elrejtve 30 ládát s azokban különféle fegyvert s azokhoz való töltényeket találtak s azokat okt. 7-én d. u. 5 órakor a csíkszerdai csendőrhadnagy lakására szállították.

Lex csendőrhadnagy okt. 8-án a csíkszerdai ügyészségnek tett jelentésében részletesebben megjelölte a

helyet is: „a nagykászoni havasokban, Úz völgyében, Fehérvíz mellett,*” volt a szénacsűr, hol a szénában elrejtve volt a 30 láda. Ezekből tíz láda már fel volt szakítva s tartalmának egy része hiányzott. Ezeket — tette hozzá — Gál Endre ügyvéd szept. 19-én szállította Nagykaszonba, ott saját testvére által szállíttatta a községbe, aki szept. 30-án éjjel saját rokonai által a havasokba vitette, a csűrbe elrejtette s egy őrt állíttatott oda.

Gál Endrének még erre is volt mentsége. „Nekem — úgy mond okt. 28-án — a kászoni havasokon, ahol a fegyver megtaláltatott, csűröm nincsen.”

Formailag igaza volt, mert a csűr Antalfi Gábor tulajdona volt, ő csak kezelte.

A ládák feltalásánál később a csendőröket és a szomszédokat is kikérdezték.

Fülöp csendőrőrmester Kászonújfaluban (okt. 18-án) azt a felvilágosítást adta, hogy embereit a Török-bércz aljában négy irányba küldötte ki kutatni és okt. 6-án Győrfi csendőr találta meg a ládákat egy csűrben, melyről a községi bíró azt mondta, hogy „azelőtt valami oláhoké volt, de Gál Endre megvette.”

Lakatos Károly csendőrtizedes szerint a Török-bércz nevezetű helyen lévő csűrnél, valamint a többi e környéken lévő csűröknél lakó senki sem volt.

Bodó Imre, Gál szüleinek kászonújfalusi szomszédja azt vallotta, hogy a kérdéses csűr a Törös-bérczen azelőtt Antalfi-birtok volt és a kászonújfalusi oláhok használatában volt s a havas alatt csinált szénát tartották benne.

A másik szomszéd Simon György is úgy tudta, hogy a csűr közelebbről ment Gál Endre birtokába, az előtt a falusi oláhok használták.

A csíkszeredai ügyösség még okt. 7-én megtáviratozta a marosvásárhelyi ügyösségnek a fegyverek fel-

---

* Ott táborozott és harcolt 1916—17. telén, a 39. honvéd hadosztály az oláh betörés kiverése után. Ott látogattam meg őket Ld. Turisták Lapja 1917. évf. Sz. L.

találását s ez viszont okt. 6-án visszatáviratozott, hogy a löszerek mint bűnjelek szabályszerű bírói szemle alá vétessenek s az ottani katonaság őrzete alá adassanak.

A csikszerdai törvényszék vizsgálóbírája okt. 9-én vett fel jegyzőkönyvet a 30 ládáról. Egy-egyben volt 25 iovassági kard, továbbá Wenzel-féle karabély, Werndl karabély, hadseregbeli forgópisztoly, kardszjak, töltények stb. Györgypál Ferencz honvédszázadosnak adattak át megőrzés végett.

Még egy lelettel szaporodtak a bűnjelek. A *héjasfalvi vasútállomáson* okt. 5-én „*dinamyd töltények foglaltattak le*“, mire nézve a bírói szemle okt. 6-án tartott meg. (Miről az erzsébetvárosi ügyészség értesíti a marosvásárhelyi törvényszéket.)

A vallomásokban szereplő *Grossmant* okt. 9-én hallgatta ki a szolnoki járásbíróság. Azt vallotta, hogy ő soha nem volt Erdélyben, tehát a kérdéses szeptember elején sem, Gál Endrének soha hírét sem hallotta. Semmiféle szállítmány számára tőle helyet nem kért. „*Kérem — úgy mond — kilencz gyermek apja vagyok, nincs időm az ilyesmire.*“ Lánczky Sándornak sem küldötte a 13 ládát.

Van-e Szolnokon más Grossman?

— „*A világon van sok Grossman, de Szolnokon nem ismerek.*“

Szóval Udvarhelyt és Csikban mindenki ártatlan volt. Nem tettek semmit, egymást sem ismerték; de azért a teendő hivatalos vizsgálatokról előre értesültek az érdekelt felek.

VIII.

A marosvásárhelyi vizsgálat és végzések.

A belső Székelyföldön kipattant összeesküvés érdemleges elbírálása a marosvásárhelyi törvényszék, mint a politikai vétségek erdélyi büntető törvényszéke illetékesége elé tartozott.

A marosvásárhelyi törvényszék (elnöke dr. *Binder és Hincz Miklós* jegyző aláírásával) már okt. 1-én megkereste a kézdivásárhelyi törvényszéket a *Nagy Ezékiás* és *Horváth Ignác* felségárulási perben gyanúsítottak és letartóztatottak nyomozati iratai felküldése iránt, mintán a gyanúsítottak szabadlábra állításukért folyamodtak.

A m. kir. igazságügyminiszter okt. 1-én táviratilag elrendelte egy vizsgáló bíró kiküldését. A m. vásárhelyi kir. ügyészség ennek következtében indítványozta a m. kir. törvényszéknél, hogy a Büntető törvénykönyv 66. §. alapján *közcsendháborítás* bűntényeért a székelyudvarhelyi törvényszéknél *Lánczky Sándor* és társai ellen, a kézdivásárhelyi törvényszéknél pedig *Horváth Ignác* és társai ellen letartóztatásuk mellett vizsgálat indíttatván, intézkedjék az előnyomozati iratoknak bevétele, egyesítése és gyors lejárata felől.

A marosvásárhelyi törvényszék okt. 2-án kiküldötte *Hildebrand József* törvényszéki bírót és *Hincz Miklós* törvényszéki jegyzőt a helyszínére, egyelőre Sepsiszentgyörgyre.

A kiküldött vizsgáló bíróság működéséről *Hincz Miklós* (marosvásárhelyi kir. táblabíró, b. e. sógorom)

a következő rövid összefoglalást írta nekem 1914 decz. 20-án Marosvásárhelyről:

„Anglia az oroszban látta legnagyobb ellenségét, de mivel nem mert nyíltan a török mellett fellépni, *Simonyi Ernő* közvetítésével *Ugronban* találta fe, az alkalmas egyént az orosz sikerek korlátozására. Céljuk volt Erdélyben összetoborzott csapatokká. Oláhországba betörve, az utakat, hidakat felrobbantani a tápvonalakat, lőszerraktárakat megsemmisíteni, amit valószínűsít a vizsgálatban megállapítást nyert azon körülmény is, hogy vasúton nemcsak fegyvereket, hanem legnagyobb könnyelműséggel utazóbőröndökben nagyobb mennyiségű dynamitot is szállítottak Brassóba, hol ezen robbanó anyagok le is foglaltattak.

A vizsgálatban mint Hildebránd József bíró mellé kirendelt jegyző vettem részt. Emlékszem, hogy legelőbb *Bartha Miklóshoz* utaztunk *Rugonfalvára*, kit nem találván otthon, távollétében házkutatást tartva, írományai átvizsgálása alkalmával bűnjelvénykép csak egy *Kossuthkalapok megrendelésére vonatkozó levelet találtunk*.

Innen Székelyudvarhelyre menve, *Ugron Gábor* felesége jelenlétében házuknál foganatosítottuk a kutatást; azonban semmi bűnjelvény tárgyat nem találtunk.

Innen *Csikszeredába* vezetett útunk, hol több kihallgatást foganatosítottunk, minden eredmény nélkül; habár az ügyről minden intelligens ember, a bíróság tagjai s maga az akkori *ottani ügyész** is tudomással bírtak, hivatalosan semmit sem árultak el.

Itt fogtuk el Ugronnak nejéhez Velenczéből keltezett sürgönyét, melyben tudattta, hogy oda szerencsésen érkezett, a Hotel Rómába szállott s tovább utazik Olaszországba.

Innen *Kézdivásárhelyre* mentünk, hol már az intelligenciából többen voltak letartóztatva, azok között *Balási*, kedves öreg úriember, volt 48-as honvéd őrnagy is, kinek a puccsban szintén része volt.

* Becze Antal vármegyei tiszti ügyész, később alispán, kinek leírását fennebb közöltem. Sz. L.

Innen Wenczel-féle fegyverek kutatása végett több havasi községbe kirándultunk; azonban kutatásunk, habár a velünk volt csendőrök még a szalmakazlakat is fel-forgatták, eredményre nem vezetett.

Néhány napi itt-lét után Brassóba mentünk, ahol már a toborzottak részére beszerzett és már lefoglalt tárgyakat, vörös fezeket, Kossuth-kalapokat találtunk.

Több napig tartó vizsgálat folyamán nagyon sok helyen beosztott tényleges szolgálatban levő katonát is kihallgatunk, kik bevallották, hogy csekély foglaltó felkínálásával s adásával is arra fogadták fel, hogy szökjenek meg s annak idejében megjelölt havasi részekben gyűljenek össze, a hol felöltöztetik s egyenesen beviszik Oláhországba; de mindenik kihallgatott katona egyszersmind azon kijelentést is tette, hogy eszükágában sem volt igéretöket beváltani. Emlékszem még arra is, hogy a katonaság részére a vidékről vagy 40—50 darab levél is beszédtek s Udvarhely körül *br. Orbán Ottónál* helyezték volna el.

Ezekből is látható, hogy az egész dolgot oly nyíltan csinálták, hogy a puccsnak be kellett következni.

Továbbiakról csak annyit, hogy az akkori viszonyok következtében a vizsgálat elposványosodott s később a letartóztatottak szabadlábra helyezéseivel az eljárást felhagyták.

A vizsgálat kezdetén Ugron külföldre szökött, Bartha Miklós pedig Felsőmagyarországon bujkálván, letartóztatásban nem voltak. Hallottam az időben említeni, hogy a mikor kérdezték Barthától: miért nem menekült ő is külföldre? azt felelte volna: könnyű neki, mert jól megszédte magát, de ő a ki semmit sem kapott, mivel az a . . . . p . . . . . val menjen külföldre“ stb.

A hivatalos vizsgálat egy részét tehát a marosvásárhelyi törvényszék kiküldött vizsgáló bírása végezte.

A periratok közt fontosabbak még:

Borbély Ferencz csendőrmesternek Székelykeresztúrról okt. 3-án tett jelentése az udvarhelyi államügyészségnek arról, hogy midőn a csíkszeredai helyőrség megerősítésére Keresztúron két század katonaság

átvonult, *Éltető Károly* mészáros (akit Török alispán a toborzás részesének jelölt meg a csendőrség előtt) Tamási Mózes megjegyzésére, hogy *valjon ezek hová mennek?* azt mordotta „*hadd menjenek, mert majd olyan helyre mennek, a hol egy reggel felébrednek s nem lesz fegyverük!*“

1877. okt. 5-én a marosvásárhelyi ügyészség a törvényszéknek azt írta, hogy a letartóztatások ellen felfolyamodás jelentetvén be, az iratokat az udvarhelyi és kézdivásárhelyi törvényszék küldje a Sepsiszentgyörgyre kiszállott mv. vizsgálóbíróhoz. A csíki nyomozás eredménye az udvarhelyi, az erzsébetvárosi és brassai törvényszéki nyomozás iratai a kézdivásárhelyihez összpontosítottak.

Okt. 5-én az udvarhelyszéki törvényszék elnöke *Florián* jelenti az mv. törvényszéknek, hogy *Lánczky Sándor*, *Gál Endre* ügyvéd és *Bozsi György* székelyudvarhelyi csizmadia mester ellen közcsendháborítás és jogosulatlan toborzás büntényeért bűnvádi feljelentés érkezővén, előleges letartóztatás alá vétettek.

Okt. 6-án id. *Donáth József* a kézdivásárhelyi törvényszék elnöke jelenti a marosvásárhelyi törvényszéknek, hogy a felségárulás iránti bűnügyben elővizsgálati fogságba vetett *Nagy Ezékiás*, *Horváth Ignác*, *Mihály Albert*, *Balási Lajos*, *Szücs Mihály* és *Csüdör András* a vizsgáló bíróság intézkedése ellen a kir. törvényszék határozatát kikérte.

Udvarhelyen tehát közcsendháborítás és jogosulatlan toborzás czímen folyt eleinte a vizsgálat. Később ez utóbbit elejtették és csak az előbbi maradt meg.

Lánczky Sándor letartóztatása ellen *Lövöte és Homorod-Almás* lakosai közül 67-en felfolyamodtak okt. 3-án az udvarhelyi törvényszékhez, mert a két község élelmét s adóját nagyrészt a szentkeresztbányai vasöntőben keresi meg: „az öntőde 50 családot, öntőket, olvasztókat tart“ s ha *Lánczkyt* szabadon nem bocsátják, a gyár pár nap múlva megszűnik dolgozni s akkor a téli időre az öntődében alkalmazott 50 család kenyerét veszti és jövedelmi forrásától, melyből az állami adót is

fizeti, megfosztatik. Jót állnak érte, hogy Lánczky a törvénszék idézésére mindenkor előáll és „hogy itt nem fog történni ilyas valami, ami a közbékét és nyugalmat veszélyeztethetné.”

Nem lett foganatja.

Okt. 6-án házkutatás tartatott *Schneider Traugott* brassai kalaposnál és találtak nála 1600 székely Klapka csárdás-kalapot. Megrendelte pedig *Kórodi Mihály* 46 éves csikésatószegei csizmadia mester, aki szept. 29. a brassai városkapitány által kihallgattatván azt vallotta, hogy „egy név szerint előttem ösmeretlen romániai kereskedő szólt 1600 kalapra és mondotta, hogy írni fog, hogy hová, melyik commissionárhoz adjam a kalapokat, mikor készek. Azóta a kereskedő nem adott életjelt.”

Okt. 6-án *Sebestyén Mihály* mvhelyi kir. főügyész-helyettes értesítette a mvhelyi ügyészséget, hogy *Filipescu* honvéd hadnagy aláírással egy okt. 4-ről keltezett levelet kapott, mely szerint csikszeredai *Becze Antal*, *Baczó József*, *Adorján Imre*, *Böjte Sándor* és *Endre*, továbbá *Gyórfi*, *Bogáti Gyula*, *Deáki Ignác*, *Urbán János*, *Fischer Konrád* és *Tamási Adorján*, nemkülönbben *Bartha Miklós*, mint erkölcsi bünszerzők, részesek a közcsendháborítási bűnügyben. Utasítja az ügyészt, hogy ezeket közölje a működő marosvásárhelyi vizsgáló bíróval a vizsgálat folyamán felhasználás végett.

Ez a levél nagy kavarodást idézett elő Csikszere-dán. Állevélnék tartották.

Sebestyén marosvásárhelyi főügyész-helyettes *Hildebrand* bírónak okt. 17-én azt táviratozta, hogy „nézete szerint a megnevezettek a feljelentővel együtt kihallgatatnók lennének.”

Filipescu Györgyöt okt. 17-én kihallgatták s ő azt vallotta, hogy gyergyóbélbóri születést, 25 éves, g.-kath. nőtlen, honvéd hadnagy, semmiféle feladást nem tett, mert erről a megalomról legkisebb tudomással sem bírt. Meglepetéssel és megbotránkozással értette, rosszakaratú rágalom és koholmány. Női írás. A levél kiadását kéri a nyomozás után, hogy íróját kiderítse és becsületsértési pert indítson ellene.

Erre Hildebrand Sebestyénnek okt. 17. Csíkszeredáról azt táviratozta, hogy „az itteni feszült viszonyok tekintetéből úgy főispán Mikó Mihály, mint törvényszéki elnök Vajna Tamás nézete szerint egy ál, hamis feladás alapján a kihallgatandókat, kik nagyobbára tisztviselők, zaklatni nem czélszerű; intézkedni függőben állok.“

Sebestyén azt válaszolta (okt. 17.) táviratilag, hogy hogy „ha a kihallgatások el is maradnak, de az konstatálendő, hogy a feljelentés aláírása koholt és lehetőleg az, hogy ki által emeltetett.“

Hivatalosan nem constatóálták, de privátim megállapították, hogy az állevelet Gál Elek cs.sz. trvsz. bíró neje írta.

Vajna Tamás csíkszeredai trsz. elnök azt írta erről Hildebrandnak okt. 24-én: „Hogy a Filipescu állevelet ki írta, neked titokban megírom: törvényszéki bíró Gál Elek neje, születésére nézve marosvásárhelyi, nevét nem tudom, vagyott ott Marosvásárhelyt egy nénje, ennek házában lakik Mikó főispán. De kérek nagyon, maradjon titok, nem szeretném szájára kerülni, mert ettől itten mindenki fél.“

A marosvásárhelyi törvényszék elnöke Binder okt. 6. az udvarhelyi törvényszéktől táviratilag azt kérte, hogy a Horváth Ignác és Láneczky Sándor ellen közcsendháborítás iránt megindított bűnügyi nyomozatok iratait a marosvásárhelyi törvényszékhez küldje s ne, mint előbb kívánták, Sepsiszentgyörgyre, Hildebrand vizsgáló bíró kezéhez.

Oka az lehetett, hogy Hildebrand maga is visszatért Marosvásárhelyre.

Az udvarhelyi törvényszék (talán félreértésből) nemcsak az iratokat küldte el, hanem okt. 8-án reggel a foglyokat is útnak indította Marosvásárhelyre.

Hildebrand okt. 8-án azt táviratozta Marosvásárhelyről az udvarhelyi törvényszéknek, „hogy a jelen hó 6-án kelt átiratára íratik, hogy a foglyok ide szállítása innen további intézkedésig elhalasztandó!“

Az udvarhelyi törvényszék okt. 8-án azt válaszolta Hildebrandnak, hogy „távürgönyét vettük d. u. 4 óra

kor. Foglyok ma reggel elküldettek. Visszavonás lehetetlen. Székelyudvarhelyi törvényszék. Florianu."

Okt. 9 én a marosvásárhelyi fogházfelügyelő jelenti az ügyészségnek, hogy az udvarhelyi törvényszéktől csendőrfedezet alatt ide kísértetett Lánczky Sándor, Gál Endre, Gál István, és Bozsi György „ma reggel 7 órakor bebörtönöztetett."

A következő napon okt. 10-én a marosvásárhelyi ügyészség megállapította, hogy „betörés szándékoltatott Oláhországba az ezzel és Oroszországgal harcban álló török nemzet segélyére". Bizonyítja ezt, hogy Aronsohn Henrik brassai szállitónál a török katonák által is viselt fezek vétettek bírói őrzeménybe és hogy a fegyverküldemények Gál Endre tanyáján a kászoni havasokban kézre kerítettek. Indítványozza tehát, hogy a vizsgálóbíró véleményétől eltérőleg a kézdivásárhelyi és udvarhelyi törvényszéken megkezdett nyomozat továbbvitelére a marosvásárhelyi törvényszék illetékessége állapíttassék meg, mert a közcsendháborítás büntény kísérletére gyanús okok merültek fel, amiért is Bartha Miklós (Szűcs Mihály vallomása alapján), Ugron Gábor (Lánczky Sándor és Schulz József vallomása alapján) valamint Pócsa Ferencz és Köntzei József (György Antal és Csüdör András vallomása alapján) és a csíki feljelentettek, Becze és társai, mint gyanúsítottak, vonassanak kérdőre és irományaik kutattassanak át és a Héjasfalván lefoglalt 41 láda töltény a magyar hatóságoktól a közelben székelő katonaságnak őrizetébe, mint bűnjelvények átadassanak. Kiterjesztését ajánlja továbbá a vizsgálatnak a Springer név alatt Nagy Ezékielhez intézett táviratra. „Azonban a Balási Lajos ellen elrendelt előleges fogság feloldandó lenne, mert bár nevéhez hasonló név alatt szállított küldemények le is foglaltattak, de a gyanú, hogy a Lánczkyhoz küldött ládák hozzá szállítottak volna, immár meggyengítve van az által, hogy ezek Gál Endre tanyáján a Kászon havasában megtaláltattak s nincs közelebbi gyanúsítás, hogy a Brassóba intézett Balony címzés a Kászon megyében lakó Balásival azonosítható".

Lánczky Sándorné született Hrobony Teréz Szent-

keresztbányáról okt. 12-én folyamodványt írt a marosvásárhelyi törvényszéknek, mely szerint férje a szept. 28-iki házkutatás után, 29-én éjjel 11 órakor letartóztatott és a székelyudvarhelyi kir. törvényszék börtönébe elzárattott és onnan tíz napi ottléte után f. hó 8-án Marosvásárhelyre kísértetett. Amint megtudta, letartóztatása azért történt, mert férje szept. 15-én a homoródi vasuti állomásról bizonyos Grossmán által Szolnokon feladott 13, a címzett szerint levegmintákkal telt ládát átvett és azokat 18-án tovább szállította. Ő szokta az árukat szállítani ezen a vidéken, így ha azok a székelyföldi mozgalommal összeköttetésben álló hadiszert tartalmaztak volna is, nem tudhatta, amit tiszta világításba helyez az a tény, hogy az átvett ládákat a dugárúknál szokásos minden elővigyázat nélkül az útszélre rakatta le és két napnál tovább ott tartotta. Amint tudomására jutott, hogy a Székelyföldön bizonyos mérvű mozgalom uralkodik, egy későbbi tudtán kívül hozzá intézett szállítmányt már át sem vett.

„Akkor, amikor a mozgalom tényezői szabadon járnak-kelnek a hazában, anélkül, hogy egy jottával kérdőre vonatnának, hogy ő, hat kis gyermekből álló család feje és 50 bányamunkás családfeuntartója, szabadságától megfosztassék, nem igazságos.” Kéri tehát a vizsgálatot a legsietősebben befejezni és őt azonnal szabadlábra helyezni.

Mellékelt *előjárósági bizonyítványt* is arról, hogy a szállításokat ő szokta végezni és hogy ez a székelyföldi egyetlen vas- illetve érczbánya 50 szegény munkáscsaládot tart fenn (okt. 12.)

A szentkeresztbányai munkások közel száz aláírással — úgy mond — folyamodtak (okt. 12.) a marosvásárhelyi törvényszékhez, hogy Láuczkyt bocsássák szabadon, mert ők különben elpusztulnak.

A marosvásárhelyi törvényszék okt. 11-én nemcsak az Udvarhelyről folküldött, hanem a kézdivásárhelyi, háromszéki foglyok letartóztatását is fentartotta, amit a kézdivásárhelyi törvényszék Nagy Ezékiás, Horváth Ignác, Mihály Albert, Balási Lajos előtt okt. 15.

kihirdetett. *Horváth Ignác és Balási Lajos* felebbeztek. A jegyzőkönyvek felküldettek Marosvásárhelyre.

Nagy Ezékielt Hildebrand marosvásárhelyi vizsgálóbíró okt. 19-én hallgatta ki Kézdivásárhelyt a Springer-féle távirat ügyében. Nagy Ezékiel címére ugyanis előleges letartóztatása után Budapestről szept. 28-áról *Springer* aláírásával távirat érkezett azzal a tartalommal, hogy „*az üzlet felmondatot, kérem bevásárlásait megszüntetni, többi miklósi örményt erről értesíteni!*” A táviratküldéssel Ugron Gábort gyanúsították.

Nagy Ezékielt megkérdezték, honnan ismeri Springert s vele minő üzleti összeköttetésben áll?

„Springert — felelte — nem ismerem s vele semmi-nemű üzleti összeköttetésben nem voltam és vagyok, hanem Kovásznán lakik egy Nagy Ezékiel nevű nyug. hadnagy, kinek Kovásznán vasbányája is volt s itt született, innen származott el és történhet, hogy hozzá lehetett ezen távirat intézve. Ennek elszármazása innen a függetlenségi harcz után csakhamar történhetett.”

Tévedés nem lehetséges, mert a távirat ide van ezímezve s az üzlettársak tudják egymásról, hogy hol laknak, ennél fogva mondja meg mi értelme van a távirat tartalmának, hogy *az üzlet felmondatot stb.?*

— Ezeket én sem értem, nem tudom mire czéloz, én semmi szentmiklósi örményt nem ismerek.

Felhívatik nyilatkozni, hogy Springer néven kit ismer, jelesen az *udvarhelyi Springerek* közül melyiket ismeri?

— Én senkit Springer néven nem ismerek és így az *udvarhelyi Springerek*et sem.

E vallomás következtében a *kovácsnai járásbíró-ság* kihallgatta okt. 28-án a másik *Nagy Ezékiást*, aki azt vallotta, hogy ő *kézdivásárhelyi* születésű, 71 éves, birtokos, nyug. cs. k. hadnagy s 30 éve Kovásznán lakik, budapesti Springer táviratát nem ismeri, vele semmi üzleti viszonyban nem áll, a távirat előtte érthetetlen.

A marosvásárhelyi további letartóztatási végzések ellen egymás után folyamodtak fel a gyanúsítottak.

Balási Lajos okt. 19-én folyamodott szabadlábba helyezéséért a marosvásárhelyi törvényszékhez.

Ezelőtt 20 nappal tartóztatta le a csikszeredai törvényszék vizsgálóbírója, miután lakását s a kászon-jakabfalvi fürdőt lévő épületeit csendőrökkel felkutatták, azon okból, hogy Brassóba fegyverszállítmány érkezett számára; de semmit sem találtak.

En — úgymond — fegyvert nem rendeltem és senkinek engedélyt nem adtam a nevemre szállításra. Ha még szállítottam volna is, amit tagadok, még akkor is tudva van, hogy én nem vagyok az az ember, már előrehaladott koromnál fogva és betegeskedésem miatt is, aki a törvény által tiltott bármely cselekményt elkövetnék. Alaptalanul vagyok gyanúsítva s jelenleg is orvosi kezelés alatt állok, életveszélynek vagyok kitéve. Kéri a mv. kir. táblát, hogy oldja fel a mv. tsz. határozatát s engedje őt szabadlábba.

Horváth Ignác okt. 20. szintén folyamodott a mv. tszékhez, hogy a k. tábla mentse fel a letartóztatás alól és engedje szabadlábba.

„Az egész kalandoszerű fegyverhistóriáról — írta — kihallgatásom előtt tudomással sem bírtam és mégis a vizsgálóbíró engemet az általa felállított fegyverhistóriában bűnbakul tekintett és nem átalította szemembe kimondani, hogy minnek utána az 1848-iki védelmi harcban hathatós részt vettem és annak folyama alatt alezredesti rangot nyertem, eo ipso veszedelmes vagyok és tudnom is kell a fegyverek szállítása és hollétéről.“

Nem vette fel jegyzőkönyvbe feleletemet, mert hát a 48-iki esemény és alezredesti minőségem jkvre felvétele szükségtelen.

„Hol az igazság, hol az alkotmány? hogy nekem bűnül róvják fel azt, hogy 48-ban hazámat védelmeztem, a csatában súlyosan megsebesültem és vérem áldoztam. Istenem, hát ez bűn? De ha ez bűn, amit 48-ban elkövettem, a megtorlás vérembe került, a bűn a megtorlás által kiegyenlített, mert azon kozák, aki összevagdalt, kardom által síjtott bajtársaiért fényes elégtételt vett rajtam,

És ha igaz lenne is, hogy az én nevemre szállított a kérdéses küldemény: valjon azért nekem okvetlenül bűnhődnöm kell? Bárkinek a nevére ily módon hadi dugárú szállítható és ezen eshetőség alól maga az ország miniszterelnöke sincs kivéve. Ez történt velem is."

Kéri a kir. táblát, hogy helyezze szabadlábra.

Nagy Ezékiás okt. 21. adott be felebbezést a mv. k. táblához. „Nagyon furcsának találom — írta — hogy felségárulás büntényeért lettem befogva, most pedig közcsendháborítás büntényével vádoltatom. Politikai martírt könnyen lehet akárkiből csinálni, egy kis túlbuzgóságból, de nekem ahoz sem kedvem, sem akaratom! *Fő idő, midőn a mult tisztáztatik, mert az idő a legelfogulatlanabb és legigazságosabb bírót,*

Kéri szabadon bocsáttatását.

A marosvásárhelyi kir. ítélő tábla 1877 okt. 25. tárgyalás alá vevén a marosvásárhelyi törvényszéknek okt. 11. végzését, a közcsendháborítással gyanúsított székelly foglyok felebbezése alapján: Horváth Ignác, Szűcs Mihály, Mihály Albert, Csüdör András, Lánckzy Sándor, Gál Endre, Gál István és Bozsi György előleges letartóztatását továbbra is fentartandónak határozta, elleuben Balási Lajosnak föltétlenül és Nagy Ezékiásnak föltétlenül szabadlábra helyezését elrendelte.

Indokolásában elmondja, hogy gyanúsítottak nagy részének nevére fegyver és hadiszer szállítmányok érkeztek s Bozsi György az oroszok ellen hadiszolgálatra toborzott. A célba vett merénylet a törököknek leendő segélynyújtásra, Oroszország ellen volt irányozva. Ez sérti az osztrák-magyar birodalom által kimondott semlegességet s az orosz birodalommal 1860-ban kötött kölcsönösségi viszonyt, tehát a Btk. 66. §-ába ütközik. A gyanúsítottak más részesekkel, vagy a tanúkkal leendő összeheszlése s a bűnjelek megsemmisítése lehetősége miatt, tovább is előleges letartóztatás alatt tartandók, kivéve Balásit és Nagy Ezékiást. Mert Balásy ellen alapos gyanúok nincsenek, amiért a kir. ügyész is szabad-

lára vételét indítványozta. Nagy Ezékiás nevére érkeztek ugyan hadiszer-szállítmányok, de nem tűnik ki, hogy azok tudtával és beleegyezésével érkeztek s nem tett lépéseket azok kézhez vételére, tehát szabadlára teendő, ha a kir. ügyész az ellen nem fog felelkezni.

A marosvásárhelyi ügyészség azonban *Nagy Ezeziel* szabadon bocsátása ellen okt. 26-án a Curiához felelbezett, azért, mert nevére a brassai állomásra küldött fegyverküldemények vétettek zár alá s szabadlára tétele esetén a tanúkkal vagy bűnrészesekkel való összebeszélés által a bűntény nyomai elenyészteszhetnének s a vizsgálat megghiúsíthatatnék.

A marosvásárhelyi törvényszék a kézdivásárhelyi törvényszéknek 1877. okt. 25-én azt táviratozta, hogy *„Ottan előlegesen letartóztatott Balási Lajos a marosvásárhelyi ítélőtáblának jogerejű határozatu folytán szabadlára teendő, minek fogenasztására felkéretik. Marosvásárhelyi királyi törvényszék, dr. Binder elnök.”*

Ennek következtében *Hildebrand* marosvásárhelyi vizsgálóbíró Balási Lajost K.-Vásárhelyen szabadlára helyezte, mely alkalommal *Balásy* fogadást tett, hogy lakhelyét nem változtatja s a törvényszék idézésére megjelenik.

Hildebrand okt. 25-án Kézdi-Vásárhelyről táviratilag közli a marosvásárhelyi törvényszék elnökével, hogy „delután Brassóba vagyok indulandó Sepsiszentgyörgyön át“ (Ott folytatták tovább a tanúkihallgatási vizsgálatot.)

A többiek ellen a vizsgálat tovább folyt, melynek folyamán a bécsi Landesgericht okt. 17-éről értesítette a marosvásárhelyi törvényszéket, hogy a vasúti szállítmányok feladóiul szereplő személynevek mind költöztek, a lakhely megjelölések is hamisak.

Gál Endre 1877 okt. 28-án felelbezett a tábla marasztaló ítélete ellen, tagadva a vádat s gúnyolódva az orosz szövetséggel.

„Muszkaország, mint Ausztia-Magyarország szövetséges állama ellen irányult bűnös merénylettel gyanúsítatiam --- úgy mond --- közcsendháborítás czímen. Nem tudom, hogy valjon van-e már hivatalosan notifikálva

csakugyan Ausztria Magyarországnak Muszkaországgali szövetsége; de okt. 1-éig — még szabad valék — nem volt törvény vagy rendelet arról közhelyre kitéve.

Fegyverszállítmánnyal vádoltatom s erre az a válaszom, hogy megállt egy utazó kapum előtt s kért, hogy adjak helyet küldeményének. — Nem tettem!

A másik fontosabb vád, hogy fegyverszállítmány találtatott fűrészmalmom és csűrőmben. De nekem a kászoni havasokban, hol a fegyver megtaláltatott, sem fűrészmalmom, sem csűrőm nincsen.

De mindezekről eltekintve, feltéve, hogy a fegyvereket el is helyeztem, kérdem: van-e egyetlen gyanúok, hogy én azokat csakugyan el is akartam sütni? és ha igen; mikor? s még akkor is, hogy én az által épen a muszka cár személyét, vagy abszolút hatalmát, vagy állama kül vagy belbékéjét szándékoztam volna büntös kezekkel megtámadni? Ments Isten! Erre bizonyítékok nincsenek. Két nap hijjával egy hónapja viselem az előleges letartóztatás bizonytalan kínait. Kérem a Curia elibe terjeszteni, hogy a letartóztatás ellen felmentessen.

Lánczky Sándor helyett Gegő Károly ügyvéd folyamodott, azaz felebbezett okt. 29-én a kir. táblához szabadon bocsátása iránt.

Glatz Károly székeludvarhelyi csendőr őrmester jelentette az udvarhelyi törvényszéknek, okt. 22-én, hogy midőn a Szejké-fürdőt (hol Orbán Balázs lakott!) s ahhoz tartozó helyiségeket br. Orbán Félix úrnál megvizsgálták, egyéb gyanús tárgyat nem találtak, mint a mellékelt írásokat, melyek talán „a lett volna magyar légio” szervezésére vonatkoztak.

A lefoglalt írások (Simonyi Ernő és Kutsera Remund levele br. Orbán Balázshoz s az ő népgyűlési fogalmazványa) elküldettek a marosvásárhelyi törvényszéknek s az leküldte Hildebrandnak Brassóba. Az igazságügyminiszternek jelentés tétetvén róla, felkívánta. Ennek következtében okt. 31-én Sebestyén marosvásárhelyi kir. főjegyzőhelyettes táviratozott Brassóba Hildebrandnak, hogy „a házkutatás alkalmával őrzeménybe vett két levél és egy fogalmazvány másolatát az igaz-

ságügyminiszter úr saját kezéhez azonnal terjesz-
sze fel.“

A felebbezések ügyében a m. kir. Curia 1877. nov. 20-án hozott ítéletet Lániczky Sándor és társai köz-
csendháborítási bűnügyében. Eszerint a marosvásárhelyi
kir. ítélőtábla végzését nem felebbezett részében (t. i.
Balási Lajos szabadonbocsátását) és felebbezett részét
(Nagy Ezékiás felmentését) helybenhagyta, egyéb részei-
ben megváltoztatta s az összes vádlottakat előleges letar-
tóztatásuk megszüntetésével azonnal szabadlábra helyezni
rendelte.

Indokolásában kimondotta, hogy a Bécsből Magyar-
ország keleti részébe szept. folyamán becsempészett
hadiszerek valódi czélja ki nem derítettett. Az a körü-
mény, hogy a lefoglalt szállítmányok között török fezek
is találtattak „nem nyújt egy állítólag Oroszország ellen
irányzott merénylet megállapítására törvényszerű alapot.“
„Bozsi György cselekvénye komolyan vehető nem volt“,
hogy a toborzásra megbízást nem kapott, az is igazolja,
hogy „a Sándor Ferencz által itatra elköltött 2 frtot
sem volt képes megtéríteni.“ Az első nyomozat befejezve
lévén, a további vizsgálat meghiúsításától sem tarthatni.

Ezzel a per első felvonása be lett fejezve.

IX.

Bartha Miklós és Ugron Gábor a bíróság előtt.

A Székelyföldön mindenki tudta, a bírák is, hogy az előlegesen letartóztatott, majd szabadlábra helyezett gyanúsítottak csak mellékszereplők: a főintézők (a szelíd-lelkű, ideális *Orbán Balázs*on kívül) a hevesvérű, szenvedélyes: *Bartha Miklós* és főként a székelyek akkori vezérpolitikusa, a lelkes, de egyszersmind reális *Ugron Gábor* volt. Ők azonban a titok kipattanása után egyelőre eltűntek a látóhatárról.

Ugron volt a fővezér, *Bartha* a vezérkari főnök, *Orbán Balázs* a szárnysegéd.

Bartha Miklós közéleti pályafutását mint újságíró kezdte a kolozsvári „*Ellenzék*” megalapításával. Országos hírnévre akkor tett szert, midőn közös hadseregbeli tisztek egyik cikke miatt összevagdalták. Mint képviselő a függetlenségi szélső balpárthoz tartozott. Szenvedélyes író és politikus volt s annyira elfogult az ellenpártiak iránt, hogy egy ízben nagy társaságban féltréfásan kijelentette, hogy ha egy órára teljhatalmú diktátor lehetne, a kormánypártiakat mind felakasztatná. Bánffy Dezsőt egy időben annyira gyűlölte, hogy miniszterelnöki bukása után csak per „*Bukott*” titulálta vezércikkeiben. Később egy politikai táborba került vele. Remek tolla volt s mint publicista aratta legszebb sikereit. Budapesti szobra is inkább az író, mint a politikust örökíti. Széplelkű és szellemes második feleségében,

kit ő „Röze“ néven becézgetett, megtalálta múzsáját, aki Kolozsvárt, mint a háborús felolvasások rendezője, férje emlékének áldozott akkor is, midőn engem a *Székelly puccs* történetének megírására biztatott.

Bartha Miklósról a vallomásokból kiderült, hogy ő a belső Székelföldön szept. folyamán szervező körutat tett s a bíróság (a marosvásárhelyi törvényszék) le akarta tartóztatni.

A marosvásárhelyi kiküldött vizsgálóbíró *Hildebrand* és *Hints* Miklós törvényszéki jegyző okt. 13-án megjelentek az udvarhelyszéki *Ruganfalván* és Bartha Miklós távollétében nála (székelykeresztúri lakattal felnyitvatván az ajtókat, fiókokat) házkutatást tartottak, de semmi gyanúsítást nem találtak. „Bírája“ (ahogy Erdélyben a kisebb birtokok felügyelőjét nevezik) kijelentette, hogy gazdája mintegy 12 nappal azelőtt hazulról azzal távozott el, hogy *mint honvéd berukkol*; de hogy hová ment, nem tudja. A falusbíró (Vetési Pál) és egy esküdt (Benedekfi Sándor) megkérdezettvén, úgy adták fel személyleírását, hogy

„Bartha Miklós úr helybeli birtokos, kath., mintegy 27—28 éves, magas termetű, kemény testalkatú, szőke, szabályos képű, piros színű, gesztenyeszínű hajú, és körszakálú, szemei kék, ruházata rendes, úri. Atyja a Szilágyságból került a Székelyföldre.“

Köröztetését és letartóztatását a marosvásárhelyi vizsgálóbíró okt. 15. Csíkszeredáról elrendelte, Szűcs Mihály azon vallomása alapján, hogy Csüdör András Bartha Miklós levelével ment hozzá és hogy Filipescu h. hadnagy azt jelentette, hogy Bartha, Miklós a toborzásra Csíkszeredán 2000 forintot adott nyugtatvány ellenében s végül, mert a gyanúsított Bartha Miklós lakóhelyéről nyomtalanul távozott és megszököttnek tekintendő.

Ugyanakkor köröző levelet adott ki ellene s jelentette az igazságügyminiszternek, hozzátéve, hogy Ugron Gábor egy páduai lefoglalt távirata azon kifejezéséből, hogy *jól vagyunk*, azt következteti, hogy Bartha vele van.

Bartha Miklós azonban nem volt Olaszországban.

Ő előbb (miként Ugron is) Nagyszebenbe ment, ott férjénél levő (Jakabházy Piroska, Apáthy Gyuláné és Jakabházy Boriska, Putnoky Miklósné) unokatestvéreikhez s onnan Gümörbe rokonaihoz. Midőn útra kelt, Segesvárt az állomásnál találkozott gróf Bethlen Gábor főispánnal, aki már akkor tudott a székely mozgalomról. Bethlen odaszólt neki foghegyről, hogy „*hová, meddig?*” — Szebenbe! — „*Nem elég, tovább!*”

Ez a találkozás és szóváltás tudtára esett Tisza Kálmán akkori miniszterelnöknek, aki szemrehányást tett Bethlen Gábornak, hogy miért nem fogatta el Barthát és Ugront. Azt felelte rá önérzetesen, hogy „*nem vagyok én zsoldár!*”

Hildebrand okt. 18. Csíkszeredáról az udvarhelyi és oláhfalusi csendőrparancsnokságot utasította, hogy a vármegyében levő fürdőket pontosan vizsgálják át s ha Ugron és Bartha lappangásukban felfedezhetők, tartóztassák le és bűsérjék a marosvásárhelyi törvényszékhez.

Nov. 19. Székelykeresztúron *Éltető Károly* 32 éves mészárosot hallgatták ki, hogy mifele katonai szolgálatra igyekezett némelyeket az erdélyi légióba megnyerni és kinek a megbízásából?

— Nem igyekezett! — válaszolta.

Bartha Miklóssal mi egybeköttetése volt az Oláhországba betörni szándékolt székely légio alakítása tárgyában?

Bartha Miklós egy alkalommal — felelte — itt Sz.-Keresztúron a piacon, hol mészárszékem volt, szerkeréről leszállva, megszólított, hogy *hogya valami lenne az alakulatban levő székely légióból, nem lenné-e hajlandó a török segítségére elmenni?* Azt feleltem, hogy én besorozott honvéd vagyok, nem ígérem, hogy részt veszek benne, különben is feleségem, gyermekem van, azokat nem hagyom el. Bartha Miklós azzal elment s velem többé nem beszélt.

Bartha M. 1897 nov. 25. Balogfalva vasúti állomásról (Gümör megyéből) a következő táviratot intézte „Hildebrand vizsgáló bírónak Marosvásárhelyre. Szemé-

lyes jelentkezés végett útnak indultam Marosvásárhely felé. Bartha Miklós.

Losonczirol 1877 nov. 25-én pedig a következő levelet írta: „Tek. Vizsgáló bíróság! Hosszas utazásom közben most akadt történetesen kezembe a „Kelet Népe“ című hírlap f. évi okt. 28-ik száma. Meglepetéssel olvastam ott, hogy a közdivásárhelyi bíróság annyira bebizonyítva látja a „nyilvános esendháborításnak“ kvalifikált „székely mozgalomban“ való részességemet, miszerint szükségesnek tartotta előleges letartóztatásomat elrendelni és eunélfogva személyemet hivatalosan köröztetni.

En egyfelől bizva ártatlanságomban, másfelől nem akarva magamat a letartóztatással járó kellemetlenségeknek kitenni: teljes tisztelettel értesítem a közdivásárhelyi bíróságot, miszerint ezen levéllel egyidejűleg magam is útnak indulok M.-Vásárhely felé, a végből, hogy a m. kir. bíróságnál személyesen jelentkezzem. Megtettem volna e lépést az esetben is, ha egy egyszerű idéző kézbesítettett volna nekem.

A marosvásárhelyi bíróságnak

alázatos szolgálja

Bartha Miklós

rugonfalvi lakos.”

Bartha M. 30 éves, nőilen, birtokos kihallgatása nov. 29-én történt M.-Vásárhelyt a vizsgáló bíró által.

Azzal gyanúsíttatik a vizsgálat szerint — tették fel az első kérdést — miszerint az *Oláh-Moldvaországba belörni szándékolt, a török segítségére menendő székely csapat alakítására közreműködött és nemcsak mások által, hanem saját maga is egyéneket kívánt toborozni.*

Felelet: A székelyföldi mozgalomban részt nem vettem, arról tudomással nem bírtam mindaddig, míg arról hírlapokban nem olvastam. A hírlapokból vett tudomás előtt azonban Háromszékben benjárván szept. közepén vagy útófelében, ekkor pletykaképen hallottam, hogy Horváth Ignácznál fegyver volna elrejtve a székelyföldi mozgalomra vonatkozólag, mit én agyrémnek tartottam. En ezt Geréb János sepsi-szentgyörgyi albirótól hallot-

tam Sepsí-Szent-Györgyön az akkor tartott biz. gyűlés alkalmával. *Jártam Szentiványon, Kovásznán, K. Vásárhelyen, Nyujtodon és Hatolykán.* Ami utazásom célját illeti? az többoldalú volt. Ugyanis a nyáron náim járt két úri ember, t. i. *Mayer Edmund* (Major Reynund helyett!) és *Kazinczy Béla*, kik székelyföldi utazásuk alkalmával a torjai barlang közelében lévő *Bálványos-vára* romjai közelében nagy vastelepét hittek feltalálhatni s annak előrebocsátása mellett, hogy pénz lesz, felkértek, hogy befolyásomat felhasználva, részvények útján társulat alakúlthasson bányanyitás végett. Amellett célom volt a közgazdasági kiegyezések ellenében pártot szervezni s ezeken felül volt-tanulótársaimat meglátogatni.

Csikmegyében járt-e?

— Csikszeredán is jártam, de csak átutazóban, Háromszékről, Kézdi-Vásárhelyről jövet.

Azt mondja, hogy a székelyföldi mozgalomról tudomással nem bírt, holott maga is szólított fel egyéneket a tervezett székely légióba, mely Moldvába volt betűrendő. Mi erre nyilatkozata?

— *A vizsgáló bíróságot kétségtelenül félrevezették, midőn engemet ilyen váddal rágalmaztak.*

Csikszeredán kívül érintkezett?

— Vendéglőben voltam szállva, este érkeztem, reggel elutaztam. Arra, hogy ismerőseim közül kívül találkoztam, emlékezni teljességgel nem tudok.

A vizsgálat rendén úgy mutatkozik, hogy Csikszeredán többekkel érintkezett, kik a székely mozgalomban tevékenyen közreműködtek s az ügy előmozdítására nyugta mellett 2000 forintot is adott az illetők kezére. Mi erre nyilatkozata?

— *Hogy kik vettek részt a székely mozgalomban, nem tudom és azt sem, hogy találkoztam volna velők. Hogy 2000 forintot adtam volna át nyugta mellett (!), nem áll. A bíróság itt is félre van vezetve. Ily ügyben azt hiszem, nyugtát nem szokás venni! 2000 forinttal háborút csinálni nem lehet! (Ügyes kitérés a dolog lényege megkerülésére!)*

Az is mutatkozik a vizsgálatból, hogy a fegyverek becsempészésében is közreműködött Szűcs Mihály bikszádi üvegcső igazgató saját (B. M.) íratára adott ki és küldött nyújtódi Pócsa Ferencnek fegyverszállítmányról szóló szállítóleveleket. Mit szól ehhez?

A kérdésnek legnagyobb részét nem értem, de úgy látszik nem is érdekli személyemet. En Szűcs Mihályt nem ismerem, én szállítóleveleket tőle soha nem kértem és ha létezik ilyen levél nevem aláírásával (!) azt határozottan mistificationnak jelentem ki.

A székely légio létrehozására Ugron Gáborral mi összeköttetésben volt?

— A mozgalomban, sem annak létrehozásában részt nem vettem, e tekintetben senkivel s így Ugron Gáborral sem érintkeztem!

Gyanúsított a vizsgálóbíró által előleges letartóztatásba vétetett, mi ellen ő felebbezett.

A marosvásárhelyi törvényszék nov. 29-én tárgyalván az ügyet, a felebbezést szavazattöbbséggel teljesítendőnek ítélte, mi ellen az ügyész nov. 30-án felebbezést jelentvén be, jogérvényességre nem emelkedhetett.*)

Erről írásban így értesítettek 1877 nov. 30-án:

Gyanúsított Barta Miklós urnak, Helyt.

A mv. törvényszék nov. 29. szabadlábra vételét határozta el, mely határozat ellen a kir. ügyészség folyamodással élvén a kir. ítélőtáblához, az jogérvényűvé

---

* Megjegyzendő, hogy a bíróság nem egyhangúlag hozta a felmentő határozatot. A november 29. törvényszéki tárgyaláson elnök volt dr. Binder, előadó Fekete Gábor (későbbi kolozsvári táblai elnök, aki nekem a periratokat 1914-ben Marosvásárhelyről felhozatta!), szavazóbíró Tibáld Mihály (későbbi marosvásárhelyi táblabíró, sógorom). Az előadó Bartha Miklós szabadonbocsátását javasolta, Tibáld elfogadta, ellenvéleménynyel az indokolásnál, Binder ellenezte a szabadonbocsátást, mert Éltető Károly vallomása mint terhelő körülmény fennáll és kiegészítendő. Léndrd kir. ügyész nov. 30. letartóztatását igazoltnak látta s a felmentés ellen felebbezett, mert Éltető vallomásán kívül az eddigi vizsgálat szerint „Bartha Miklós a fenforgó bűntény egyik bűntényezőjének tűnik fel.“

nem vált, miért is szabadiábra tétele sem hozathatott létre.

A marosvásárhelyi kir. ítélőtábla azonban 1877 decz. 4-én *Bartha Miklóst fogadalom mellett szabadiábra tételni határozta*, elégtelen gyanúkok alapján.

Bartha fogadalmat tett, hogy Rugonfalváról el nem távozik s a törvényszék idézésére megjelenik. Kérte egyszersmind a tábla indokolása másolatban kiadását, mely neki fel nem olvastatott.

A marosvásárhelyi törvényszék Bartha Miklós e kérése teljesítését január 5. megtagadta. Bartha Miklós ez ellen 1878 január 13. a székelykeresztúri járásbíróság útján felebbezést jelentett be.

A marosvásárhelyi kir. tábla 1878 márczius 5. kelt végzésével szintén megtagadta az indokolás közlését, mert az ellen felebbezési joga úgy sincs és mert abban további utasítások foglaltatnak a vizsgálat folytatására.

Éltető Károly újonnan kihallgattatván a székelykeresztúri járásbíróság által, decz. 24-én úgy vallott, hogy ő kérdezte *Barthától*, hogy mi újság? s erre Bartha Miklós azt felelte, hogy *valami magyar légió van alakulóban, nem mén-e el maga is?* Nem vehetek részt afélében — felelte ő.

Megkérdezték, hogy *melyik vallomása igaz a kettő közül?* Azt mondta, hogy ez!

*

Venio nunc ad fortissimum.

Újron Gábor a múlt század végén s a jelen elején egyike volt legjelentékenyebb politikusainknak. *Éles ész*, a székely furfang minden hájával megkenve. *Kitűnő képzettség*, mit folytonos tanulással gyarapított. *Tüzes verakat*, mit a honszeretett lángja hevített. *Kitűnő szónok*, éles érczes hanggal, mely hol mint a süvítő szélvész verdeste a régi képviselőház üvegtetőit és korbácsolta fel a szenvedélyeket, vagy néha mint a pacsirta dala, szállt a magasba és gyönyörködte a hallgatókat. Ha a magyar dicsőség multjáról mondott dicsőeneket, vagy a magyar nemzet hivatásáról beszélt és követelte (kedvelt témáját:) a magyar udvartartást és a függetlenség

egyéb kellékeit) mindenki gyönyörködve hallgatta. De ha valamelyik minisztert, vagy más politikai ellenfelét vette bonczkés alá, nem ismert határt és kíméletet. Ilyenkor (mint egy püspöki kinevezés bírálatában tette) elment „*a bölcsőig, sőt a bölcsőig*”. Szép, daltias külsejű férfi volt, délczeg tartással.

Tudományos kérdésben tudott objectív lenni. A székely kongresszuson Tusnádon tartott székely történelmi felolvasásom kapcsán sok érdekes megfigyelését közölte velem. Mikor a hamisított csíki székely krónika rabonban meséjét megczáfoltam, azt mondta, hogy „*soha sem hitt azokban az ostobaságokban*”; pedig őt hitták a székelyek rabonbánjának. Maga is írt történelmi cikkeket, pld. *A Csík nemzetéről* a B. H.-ban. Midőn közöltem vele hogy Becze Antal megírta számomra a székely puccs történetét, kifejezte, hogy szeretné olvasni. Lelkes tisztelője voltam, bizalmát élveztem és tőle magától haltottam elbeszélni a székely légió szervezésének történetét. Kegyelettel vagyok emléke iránt s örvendek, hogy ezt most is tanúsíthatom.

Vallomásában ő is a „*si fecisti, nega*” tagadás álláspontjára helyezkedett.

A marosvásárhelyi vizsgálóbíró 1877 okt. 14-dikén házkutatást tartott Ugron Gábor lakásán, Székelyudvarhelyt. Otthon nem lévén, felesége Knöpfler Mária urnő azt mondotta, hogy férje okt. elején eltávozott, visszatérése idejét nem tudja, s jelenlegi hollétét sem. Semmi gyanusát nem találtak; mindössze két íratát foglalták le: *Kozma Ferencz* (volt székelykeresztúri tanítóképezdei igazgató, később kolozsym. tanfelügyelő) Székelykeresztúrt szept. 17. kelt levelét, melyben valami héjasfalvi fogadásról és ebédéről van szó, Bartha Miklóssal s valami koncerntel kapcsolatban. A másik írat *Ugron felesége* kezírásával, egy névsor, talán arról, hogy kik hívandók meg a tervezett ebédre.

Okt. 15. a váro Csíkszeredáról *Ugron Gábor* előzetes letartóztatására nézve hozott határozatot, mert a kv. Nagy Ezékiel és oláhfalvi Lánckzy Sándor és társai közszendháborítási bűnügyében gyanúsítva van. Lánckzy

ugyanis azt vallotta, hogy a homoródi vasúti állomásra érkező bizonyos szállítmányok, ládák átvételére, melyekben éles töltések és dinamit volt, Ugron Gábor kérte fel. Schulz és Hubalek azt vallották, hogy a felkelési célra toborzottak nevei Ugronnál íratlak be. Végül mert Ugron lakhelyéről nyomtalanul eltávozott és megszököttnek tekinthető.

Nyomozólevél adatott ki, melynélfogva felkéretnek az összes törvényhatóságok és törvényszékek, gyanúsított Ugron Gábort hatóságuk területén felkerestetni és megtalálás esetén a m. kir. mint országos büntenyítő törvényszékhez bekisérletni.

Személyleírása a következő: születéshelye Szombatfalva, lakása Székelyudvarhely, életkora 30—32 év, termete magas, testalkata kemény, szeme fekete, haja fekete, középén választott, bajsa fekete, szálas, szakála fekete, kör, ruházata úri.

A vizsgálóbíró a következő táviratot intézte az igazságügyminiszterhez Budapestre: Házkutatást tartottam Barthánál és Ugronnál, de egyiket sem találtam hon, nyomtalanul távoztak el. Intézkedtem a posta- és távirad-hivatalnál, hogy hozzájuk vagy tőlük érkező táviratok, levelek vizsgálóbíróssággal közlés nélkül ki ne adassanak. Udvarhelyi táviróhivatal közölte velem Ugron és neje következő táviratait:

Hildebrand vbírónak, Csíkszeredán. Ugron Gáborné távirata: „Ugron Venedig Hotel Európa. Von Italien sogleich reise weiter. Heute hier Haussuchung. Instead of jour name a new name, und ob du weiter gereist telegrafire mir nach Vásárhely. Mary“. Kéri további intézkedését állomás Udvarhely.

Távirat Ugrontól feleségének, illetőleg az udvarhelyi táviradtól a vbírónak Csíkszeredára: „Tegnap érkezett Ugron Gábornénak Pádovából: Estére Flórencben leszek. Corcna Italia. Gtgd (holnap?) Rómában, Hotel du Rom. Jól vagyunk. For ewer your Gábor. — Kézbésítsem-e? Egy darab itt feledve, küldjem-e? Választ kér Székelyudvarhely.“

Válasz: További intézkedésig visszatartandók.

Jegyzőkönyvbe vétetett a 26. honvéd zászlóaljnál Csíkszeredán 1878. okt. 18. *Görög Károly* honvéd vallo-mása, mely szerint Ugron Gábor szept. 26. vele 30 ló-patkót készíttetett. Folyó hó 1-én hozzájött és azt mondotta, hogy ami tetszik, azt csináljon a patkókkal. Odavaló kereskedő, Gyertyánfinak kilóját 28 krajczárjá-val eladta.

Ugyanannak tanúvallomása a székelyudvarhelyi törvényszéken 1877. nov. 29-én.

— Ismeri-e Ugron Gábort?

— Esmérem, mert udvari kovácsa vagyok.

— Micsoda megrendelést kapott szept. havában?

— Szept. 20—21-én 30 lópatkót rendelt. A lovak, mondta a havason vannak, de le fogják hozni (Orbán) Ottó báróhoz Lengyelfalvára, ott fog a vasalás megtör-ténni. Vasra adott 10 frtot. Pár nap mulva ismét adott 10 frtot, hogy vásároljak vasat és csináljak patkót amennyit csak lehet. Készítettem is a patkókat egészen szept. 26-ig, úgy hogy 52 kg. vasból 54—55 lóra készen volt. Vártam a szekeret, hogy szállítsam ki Lengyel-falvára. Ahelyett okt. 1-én *Ugron Gábor* úr műhelyem előtt elmenve, bejött hozzám és azt mondotta: *patkóra már nincs szükségem, használja el, ahogy tetszik*; de hogy miért nincs szüksége, arról nem nyilatkozott. Én eladtam *Gyertyánfi* kereskedőnek, kilóját 28 krajczárért.

Hogy a lovak mi célra valók és kiéi voltak? azt nem tudom. Nem az övéi voltak, mert M. G. ur lovai egyrésze Bethlenfalván vannak, másrésze 78 darab mindig Udvarhelyt.

Ugron Gábor a fegyverszállítmányok felfedezésekor — úgy látszik — Budapesten volt. A *Springer* aláírású táviratot szept. 28. valószínűleg ő küldötte Nagy Ezékiel-nek. Azután hazautazott. Héjasfalván székelyek várták, akik felajánlották, hogy erőszakkal elveszik a héjasfalvi állomáson lefoglalt fegyverszállítmányokat. Ugron leintette őket (ezt maga mondotta el nekem a Bethlen Gáborral Segesvárt történt találkozásával együtt). Udvarhelyről, elégetve a légióra vonatkozó iratokat, okt. elején előbb Nagyszebenbe, onnan Olaszországba utazott.

Hogy a nyomozást félrevezesse, öccsét Ugron Ákost megkérte, hogy menjen fel Bécsbe és onnan al-név alatt táviratot adjon fel maga-magának budapesti lakására. E táviratban arról értesítette „Mayer Ferencz“ Ugron Ákost, hogy „Szabó István“ az éjjeli vonattal Bodenbachba fog érkezni és onnan tovább utazik. A budapesti rendőrség lefoglalta a táviratot s felült a fogásnak. Azt hitte, hogy Szabó István azonos Ugron Gáborral, aki Bodenbachon át szökik s elrendelte sürgőnyileg, hogy tartóztassák le. Ugron Ákos pedig a legelső vonattal visszautazott Budapestre s még aznap este felment a Nemzeti Casinóba. Itt újságolta neki Thaisz Elek akkori rendőrkapitány, hogy testvérét Gábort most fogják letartóztatni Bodenbachban.

Ugron Gábor azalatt Szegeden át Horvátország felé vette útját, hogy kijuthasson Olaszországba. Cormons előtt olyan vasuti fülkébe szállott, ahol képviselőtársa, Ivánka Imre ült. Ugron szemére húzta széles karimájú olasz kalapját, fal felé fordult s alvást színlelt. Az olasz határon túl azután felkelt s szívélyes magyar „jó napot“ kívánt Ivánkának. Szabad volt. Velenczéből Padován, Firenzén át Rómába ment s ott maradt, míg az első vihar elcsendesedett. Midőn a letartóztatottakat szabadlábba helyezték, hazajött és 1878. jan. 11. Nagyváradról a következő levelet írta a vizsgálóbírónak Marosvásárhelyre:

„Mélyen tisztelt vizsgálóbíró úr!

Külföldi útanról hazatérve értesültem, hogy a törvénytörvények által köröztettem. E hó 16-án remélem Vásárhelyen leszek, mikor is első kötelességemnek fogom ismerni jelentkezni a vbíró úr előtt.

Fogadja mély tiszteletem kijelentését és maradok
polgártársa

Ugron Gábor.

A borítékon a czimzés „Nagyságos Hildebrand Károly úrnak Helyben“ női írás, aki tehát Marosvásárhelyt maga czimezte a hozzá küldött levelet.

Ugron Gábor megérkezett Vásárhelyre s ott jan. 16. önként jelentkezett és kihallgattatott. A vbíró első

kérdése az volt, hogy rendes lakhelyéről miért történt okt. elején nyomtalan, hosszas ideig tartó eltávozása?

Külföldre utaztam, mivel úgy értesültem, hogy személyem letartóztatásnak lenne kitéve s remélvén, hogy a vizsgálat rendén kiderül ártatlanságom, a vizsgálati fogóság kellemetlenségeit elkerülhetem.

— Miért tartott attól, hogy személyes szabadsága korlátozásától kell tartania?

— Miután ellenzéki párthoz tartoztam és láttam, hogy e párthoz szító egyének tartóztatnak le és különös katonai és rendőri intézkedések történtek, azt kellett hinnem, hogy a felsőbb utasítások éle az ellenzéki párt ellen vannak irányítva.

A nyomozás rendén az merült fel, hogy Székelyföldön a török segítségére Oláhországba betörendő magyar légió alakításába maga is hathatósan közreműködött és e végett székelyudvarhelyi lakos Bozsi Györgyöt vette fel a toborozás keresztülvitelére?

— A vádatagadom, tőlem Bozsi György semmiféle megbízást nem kapott, néha maga jött hozzám lapokért, néha mást küldött, velem más összeköttetésben nem volt.

Erről tanúvallomások is vannak.

— Ily tanúvallomások lehetetlenek, mert ilyesmiről senkivel érintkezésben nem voltam.

A fenn megjelölt hadi célra tilos úton beszerzett fegyverek és hadiszerek tervszerű helyeikre elszállítása végett tevékenyen közreműködött?

— Miután a fegyverek érkezéséről, küldéséről tudomásom nem volt, közre sem működhettem.

— Oláhfalvi Lánczky Sándort oly Bécsből jött ládák Csíkba szállítására kérte fel, melyekben hadiszerek voltak.

— Az való, hogy Lánczkyt felkértem, hogy Bécsen keresztül fürdőmedence készítésére kufsteini vagy portlandcementem érkezik, azt átvenni és gyára mellett fekvő nyári lakomban elhelyezni szíveskedjék, de ezen cementet később Segesvárt vásároltam be, saját szekeremen küldtettem fel; olyan ládáról, melyek hadiszert tartalmaztak, tudomásom nincs.

Lánczky nem czeментről beszélt, hanem tüvegbutai mintákról, melyeket az ő (U. G.) felkérésére Gál Endre útján Csíkba küldött: mi erre nyilatkozata?

— Erről semmit sem tudok.

Az Oláhországba törendő légio lovai számára patkókat készíttetett: mi erre nyilatkozata?

— Kovácsom az udvari szolgálatból magát fenn nem tarthatván, tőlem segítséget kért s pénzt adtam vasra és azon tanácsot, hogy csináljon belőle patkókat, melyeket az okt. 12. vásáron jól értékesíthet.

— Mi czélból ismerkedett meg Bécsben vicomte D'Equilier, Kardoliaszki László és Houbennel?

— *En a kérdezett egyéneket nem ismerem, deczemberben múlt egy éve, hogy Bécsben jártam.*

Szept. elején saját nevére Bécsből két láda lett ideszállítva, mely Houben nyilatkozata szerint hadiszereket tartalmazott.

— *En Bécsből semminemű ládát nem kaptam, hanem egy szecskavágó gépet Weiltől, Houbentől semmit sem.*

Houben a vicomte D'Equilier intézkedésére, nevére két hadiszert tartalmazó ládát küldött ide Bécsből.

— *Tévedésnek kell fennforogni; a megrendelésről tudomásom nincs, én olyat át nem vettem.*

— A fennforgó csendháborítási bűnügyben részt vett-e? — felhívatik őszinte nyilatkozatra.

— Az állítólagos ügyről tudomásom nem lévén, abban részt nem vettem. *Gyanúkok látásában bizonyíték nincsen, ily különböző dolgok összeállításával bárki is hasonló gyanú színezetébe jöhet.*

A vizsgálóbíró részéről letartóztatása iránt nyomozó levél lévén kibocsátva, előleges letartóztatásba vétetik! — mondotta ki a bírő határozatát. Ugron G. felebbezett.

— Folyamodom — úgymond — a kir. tszékhez, mert *bebizonyítva nincs, hogy a tohorzásban részt vettem s hogy fegyvereket átvettem, vagy szállítottam volna. Ellenem csak körülmények lépnek fel gyanúsítólag, de tények nem hoznak fel. Végül, ha való volna is mindaz, ami ellenem felhoznak, a büntetés öt évre kiszabható nem lévén, előleges letartóztatásnak helye nincs. Ha*

pedig az volna az indok, hogy a vizsgálat meg ne hiúsíttassék szabadlábra helyezésem által, egyszerűen lerontja az, hogy három és fél hónapja folyik a vizsgálat, a vizsgálati iratok a Curia tanácsában nyilvánosan felolvastatván, hirlapilag tárgyalatván, ezen ok fenn nem tartható. De azért is felfolyamodom — úgymond — mert hasonló esetekben a kerületi királyi tábla és a Curia az előleges letartóztatásra okot nem találván, más eljárásban én sem részesülhetek.

A mv. tszék jan. 16. a szabadlábra helyezést mondtotta ki, de az ügyészség felebbezett, mert a gyanúkok nyomásak, sőt a bécsi rendőrség m. é. nov. 18. átírata szerint Ugron Gábor a légio szervezésében és a fegyverszállításokban „*az erdélyi részekben éppen a főtényező.*“

1878. jan. 17. kihirdettetett, hogy a törvényszék azt a határozatot hozta, hogy Ugron Gábor szabadlábra helyezendő, de az ügyészség ez ellen a kir. táblához felebbezett.

Ugront tehát a vizsgálóbíró Hildebrand átadatta a mv. fogházfelügyelőnek, azzal az írásbeli meghagyással, hogy a „közcsendháborítás bűntényével gyanúsított sz. u. *Ugron Gábor*, kinek az itteni foglyok közt bűntársa *br. Orbán Ottó*, mai naptól kezdve az előleges letartóztatottak sorába vegye fel s arról tegyen jelentést.“

Müntzer János börtönfelügyelő jelentette jan. 17., hogy Ugron Gábort előleges fogságba átvette.

A mv. királyi tábla azonban 1878. jan. 21. a vbíró és ügyész ellenére a törvényszék álláspontjára helyezkedett és *Ugron Gábor* és *br. Orbán Ottó* azonnali szabadlábra helyezését rendelte el „*mivel — úgymond — a bűntény tárgyi tényálladéka távolról sem tekinthető helyreállítottnak.*“ Ami magyarul azt jelenti, hogy a bűntény nincs bebizonyítva.

A mv. vizsgálóbíró kiadta a fogházfelügyelőnek a rendeletet, s ez viszont jelentette neki jan. 21., hogy *Ugront szabadlábra helyezte* s egyszersmind jegyzéket terjesztett elő Ugron Gábor rabtartási költségeiről, mely szerint 1878 jan. 16—21-éig naponként 7 krajczárjával, a hat napi rabkoszt 35 krajczárba került!

X.

Br. Orbán Ottó lóvásárlásai.

A székely légió számára lóvásárlással br. Orbán Ottó bízott meg s ez a per folyamán külön vizsgálat tárgya volt.

A lovakat br. Orbán Ottó a 1877 szeptember folyamán vásárolta az az időtájt tartott vásárokon. A vizsgálóbíró hivatalos megkeresésére Erzsébetváros hatósága azt jelentette, hogy Orbán Ottó a szept. 18—20-iki baromvásáron 24 lovat vett, 60—100 frt. árákon. Meggyes polgármestere okt. 18. jelentése szerint ott a Szent Mihály napi vásáron 18 lovat vásárolt, 50—100 frtig. Nagyselyk város vásárhivatala azt jelentette a vizsgálóbírónak, hogy ott szept 28—29-én 11 lovat vásárolt, 50—225 frt. árákon. E három vásárban vett tehát összesen 53 lovat. E lóvásárlásnál segédkezett neki Timár Ferencz lengyelfalvi földműves, Ebesfalván (Erzsébetvároson) és Meggyesen, 33 kr. napidíj mellett. Amott (Timár nov. 22-én az udvarhelyszéki törvényszék előtt tett vallomása szerint) 25, emitt 18 lovat vettek, amelyeket B. O. jeggyel megbélyegeztek a azután a báró rendeletére „két ösmeretlen magyar emberrel“ felhajtották Lengyelfalva Szencsed nevű havasára és Lőrincz Mózes erdőpásztornak számba adták. A báró elment kocsisával Nagysinkre (Nagyselyk helyett!), hogy ott is lovat vásároljanak. Hogy mily árákon és mi czélra vásárolta a báró a lovakat, nem mondotta, kérdésére azt felelte, hogy „*mi bajod vele ?!*“

Lőrincz Mózes a lengyelfalvi havason Oroszhegy-két lakó erdőpásztor, nov. 22. az udvarhelyi törvényszéken azt vallotta, hogy ő Lengyelfalva Szencsed nevű havasának erdőpásztora lévén, br. Orbán Ottó Szent Mihály nap körül 44 lovat hajtattott fel őrzés végett. Tibódi Ferenczel őrizték. Ez egyszer egy eltévedt ló keresésére indulva, magára hagyta a lovakat s azokat valaki elhajtotta. Egy éjjel — úgymond — a bogárfalvi havas pasztora, Duna Pista beszaladt hozzám, hogy keljek fel, mert a lovak elmennek. Én megijedve felkeltem s hallottam, hogy a lovak nagy dobogással futnak ki a mogyórósi hegy között. Nagy sietve futottam utánok, de utól nem érhettem. Bemenvén azért Oroszhegy faluba, Duna Pistával, hogy sógoromat felköltsem és Tibódi Ferenczet, hogy jöjjenek segítségül, mert a lovakat ellopták és vége az életemnek. Én azután elmentem Lengyelfalvára; a báró nem volt otthon, édesanyja midőn neki az esetet jelenttem, nevetve azt mondotta: *„be csekély esze van az erdőpásztornak!”* Visszamentem a havasra; útközben találkoztam a havason Tibódi Ferenczel és feleségemmel, akik azt mondták, hogy *ne búsuljak, mert a lovak előkerültek, Ottó báró hajtotta el azokat.*

Hogy a lovakat a báró honnan szedte össze és mi czélra — végezte vallomását — nem tudom. 3—4 hétig voltak őrizetem alatt, de a báró még sem fizetett semmit.

Orbán Ferencz, Tiboldi, oroszhegyi lakos, az udvarhelyi törvényszék előtt nov. 23. azt vallotta, hogy őt Lőrincz Mózes erdőpásztor fogadta fel szent Mihály napja táján, őrizni az Orbán Ottó 44 lovát. 2—3 hétig kell őrizni és akkor kap 18 frtot. Őt napig őrizte a lovakat a lengyelfalvi havason s akkor kenyere elfogyván, estére hazament Oroszhegyre. Éjjeltájban Lőrincz Mózi és Duna Pista azzal költötték fel, hogy a lovakat ellopták, ők mennek Lengyelfalvára a báróhoz jelentést tenni, én pedig induljak a lovak keresésére. Én arra — úgymond — elindultam, de alig haladtam Oroszhegytől egy órányira, a Közép Rez nevű helyen 4 lovat és kissé távolabb 10 lovat megtaláltam. Ezeket magam előtt hajtva, midőn a Magyarós tetőre értem, ott meg-

találtam a többi lovakat is. Báró Orbán Ottó és egy középkorú ember, barna piros színű, állott mellettük. Úgy látszott, hogy a báró is éppen a lovakat kereste. Erre a báró rendeletére a lovakat elhajtották a lengyelfalvi erdőőri házig; ott a báró azt mondotta, hogy menjek csak vissza, hagyjam ott a lovakat, mert ő azokat *Pálfi Déneshez* s onnan a gőzösre akarja hajtani s el is indultak a farkaslaki erdő felé. Hogy mi célra szedte össze a lovakat és mi történt azután velük, nem tudom.

Glatz Károly székelyudvarhelyi csendőrőrmester is nesztét vette a dolognak s a törvényszéknek jelentést tett, hogy br. Orbán Ottónak 44 lóva volt a Szenesed havason, de onnan másuvá vitték őket; hogy hová? nem tudhatta meg. Onnan is tovább hajtották, ismeretlen helyre. Tudomására jutott az is, hogy tarcsafalvi *Pálfi Dénesnek* több faluban 20–25 lóva van; de neki mindig szokott ménese lenni s mostani lovai mind régiiek, anyakanczák, csikókkal.

Valamivel többet tudott ennél *Hiszek Ferencz* kórondi csendőr őrzetető, aki nov. 1. arról tett jelentést a csíkszerdai csendőrparancsnokságnak, hogy — miként Küsmöd községben a *Pálfi Dénes* tisztartója *Király András* mondta — br. Orbán Ottó 30 lovat, melyek a toborzás részére vásároltattak, a küsmödi udvarba hajtott s 10 darabot a községekben szétosztott gondozás végett, a többit ismeretlen helyre hajtotta. Mindenik jegybélyeggel volt ellátva.

Orbán Ottó a lovakat tényleg *Pálfi Dénes* küsmödi (Udvarhely vármegyei) birtokára, onnan egy részét nemsokára *Pálfi Dénes* Nagyenyed melletti fugadi birtokára hajtatta, másrészét Eteden s Enlakán adta ki székely gazdáknak teletetés végett.

Ezekről a következő vallomások tanúskodnak:

Pál János fugadi béros okt. 18-án a nagyenyedi járásbíróság előtt azt vallotta, hogy 15 nappal azelőtt kapott őrizet alá 21 lovat, de nem tudja miféleiek voltak.

Végh Sámuel, *Pálfi Dénes* fugadi tisztartója az enyedi járásbíróság előtt (ameiy a marosvásárhelyi vizsgálóbíró okt. 15. megkeresése alapján kiszállott Fugadra)

okt. 18. azt vallotta, hogy három székely ember azelőtt mintegy 15 nappal Tarcsafalváról Fugadra hajtott 21 lovat, mire nézve Pálfi Dénestől azon szóbeli meghagyást vette, hogy azok közül a kanczákat tartsa meg, az elhasználtakat adja el, a többieket telettesse ki. Ő a rendelet szerint a nagyenyedi őszi vásáron okt. 13—14-én 9-et eladott, az elhasznált, idős lovakat, a többi ott-hon van.

Kiderült az is, hogy kik hajtották a lovakat Küsmődről Fugadra s ezeket kihallgatván:

Tamás Gergely, enlaki székely nov. 5., *Karda István* és *János* tarcsafalvi zsellérek nov. 9-én tettek vallomást az udvarhelyi törvényszéken, hogy 30—31 darab ló közül 21-et a küsmödi gazdatisz felszóllítására 6—6 frtért Fugadra hajtottak.

A marosvásárhelyi törvényszék erre a lovakat Fugadon bíróilag lefoglaltatta s nov. 11-én felkérte az az udvarhelyi törvényszéket, hogy Pálfi Dénest, aki a fennebbi vallomások alapján „bűnrészesnek tekintendő“, kérdezze ki, hogy a nála Fugadon lefoglalt lovak báró Orbán Ottó által hajtattak-e oda és ő vásárolta-e azokat az Oláhországba betörni készülő magyar, vagyis székely-török légio számára?

Pálfi Dénes, 40 éves, tarcsafalvi, unitárius földbirtokos az udvarhelyi törvényszéken nov. 29-én úgy adta elő a dolgot, hogy aug. 20-án elment hozzá Orbán Ottó és azt mondotta, hogy ő egy brassai kereskedő számára lovakat vásárol és kap minden ló után 10 frtot; maga számára néhány kanczát meg akarna tartani s arra kérte, hogy 20 ló részére adna fugadi birtokán őszi és téli tartást 1878 április közepéig. Megegyezett 20 ló őszi és téli tartásáért 400 frtban s arról írásbeli szerződésre léptek. Az őszi vetéskor küsmödi birtokára kimenvén, a mezőn egy farka lovat talált, lehetett 30 s mellettök br. Orbán Ottó és két idegen, ösmereitlen ember állott. Kérdésére azt felelte, hogy a lovak az övéi, meg is vannak jegyezve O. J. bélyeggel s hogy azokból akar Fugadra 20-at elhajtatni. A lovak a küsmödi mezőn maradtak s hogy mi történt velük, addig nem tudta,

míg október vége felé Fugadra lemenve, az enyedi járásbíróstól azt a felvilágosítást nem nyerte, hogy a lovak közül tíz bíróilag le van foglalva s a többit br. Orbán Ottó elvitte. Megjegyezte, hogy a báró lovai közül egy sincs nála, sőt még a saját lovai közül is 3 darab lefoglaltatott, de igazolván tulajdonjogát, a zár alól felmentették és Fugadra hazaküldötték.

Pálfi tagadta, hogy tudomása lenne arról, hogy a lovak egyéb célra vásároltattak volna, mint a brassai kereskedő számára és anyakanczákul. Azt is tagadta, hogy közülök kilenczet az ő rendeletére adták volna el az enyedi vásáron, kettő még Fugadon lenne.

A marosvásárhelyi vizsgálóbíró 1877 decz. 6-án és az enyedi járásbírószág decz. 17. azt a végzést hozta, hogy „a folyó évi nov. 30-án átvett és a báró Orbán Ottó tulajdonát képező lovakat Pálfi Dénes úr fugadi jóságán tartatni annál inkább köteleztetik, mert más-különbben a szolgabírói felügyelet lehetetlenné válik.”

Pálfi Dénes ezeket a végzéseket magára nézve sérelmesnek tartván, 1877 decz. 26-án az enyedi kir. járásbírószághoz felfolyamodott. A szept. 20 iki br. Orbán Ottóval kötött egyezmény szerint — úgymond — azon feltétel alatt vállalta fel 400 frt készpénz fizetésért a lovakat legelőre, illetőleg telelésre, hogy azokat akár-melyik jóságában tarthassa és tetszés szerinti munkára felhasználhassa. Ezzel a szerződéssel szemben senkinek joga nem lehet őt arra kényszeríteni, hogy a lovakat csak fugadi jóságában tarthassa. Az ok nélkül lefoglalt lovak nemcsak gondozásban nem részesültek a csombordi szolgabíró felügyelete alatt Marosszentkirályon, hanem egy pejkanczának szemét kiszúrták, a legjobb szürke heréltet jobb lapoczkáján vasvillával megsúrták. A tartásért a kincstár ott 175 frtot fizetett. Midőn törvénytelenül lefoglalt 3 lovát s a báró 10 lovát visszaadták, jegyzőkönyvre vétette, hogy olyan állapotban voltak, hogy egyre-másra 30—35 frtnál többet nem értek. A 400 frtnál többet nem érő elrongált lovak előállítására vagyoni és polgári állása elég kezesség lévén, kéri, hogy a törvényes előállításig a lovakat akárhol tarthassa.

Pálfi kérését az enyedi járásbíróság dec. 30-án felterjesztette a marosvásárhelyi törvényszékhez, amely 1878 január 17-én arról értesítette Pálfi meghatalmazott ügyvédét Pávai Vajna Eleket, hogy a vizsgálóbíró intézkedése által a lovak használatát korlátozni nem czélozta, csak azt kívánta, hogy a bíróság rendeletére bármikor előállitassanak.

Báró Orbán Ottó a vizsgálat megindítása után lengyelfalvi otthonából eltávozott. Báró Bánffy Zoltán nagyfalusi birtokán adott neki menedékhelyet, tekintettel arra, hogy Pálfi Dénesné nővére volt s őt akarta megkímélni a kellemetlenségtől. Midőn Glatz Károly udvarhelyi csendőrőrmester a törvényszék rendeletére okt. 22-én nála Lengyelfalván házkutatást tartott, lakószobáját csaknem egészen kiürítve találta. Édesanyja azt mondta, hogy már ötödik hete, hogy hazulról eltávozott s fiáról azóta semmit sem tud.

Az udvarhelyi törvényszék 1878 november 28-án kihallgatta br. Orbán Félix 49 éves lengyelfalvi birtokost is, aki a feltett kérdésre, hogy gyanúsítva van a székely légió szervezésében, azt felelte, hogy arról semmit sem tudott addig, míg a befogatások meg nem történtek s a hírlapok arról nem írtak. Ő a székely légió szervezésében sem lovak beszerzése, sem fegyverek szállítása által részt nem vett, azon időtájon Szejke fürdőről ki sem mozdult. Hogy fivére vett-e és mi módon részt? arról nincs tudomása, mert családi ügyek miatt vele olyan viszonyban van, hogy vele tavasztól fogva nem is beszélt; jelenlegi tartózkodási helyéről sem tud.

A marosvásárhelyi törvényszék 1878 dec. 12-én br. Orbán Ottó ellen nyomozó rendeletet adott ki és vagyoni s erkölcsi állapotáról kérdést intézett az udvarhelyi törvényszékhez. Ennek decz. 18-iki megkeresésére Lengyelfalva község előljárósága decz. 27. „vagyonsági bizonyítványt“ állított ki, mely szerint br. Orbán Ottó fekvősége megőr 2000 frtot, azonkívül fellelhető javai az államnak tartozó ezer frtot s több aprólékos adósságát alig fedezhetik. Továbbá bizonyítják, hogy a báró

f. hó 18-án tudomásuk szerint Marosvásárhelyre utazott s maig községükbe vissza nem tört.

Az udvarhelyi törvényszék pedig decz. 30-án arról adott „íráttári bizonylat“-ot, hogy br. Orbán Ottó ellen csalás és tolvajságért bűnügy volt folyamatban, de a bpr. 197. §. 1. pontja alapján mindkettő megszüntetett s büntetve nem volt.

A csendőrök a nyomozólevél alapján megkezdtek Orbán Ottó hollétének kipuhatolását. Buday János marosludasi őrsvezető csakhamar nyomára akadt, megtudván, hogy Orbán 1878 jan. 1. Miksa Imréhez Hadrévre érkezett, onnan azonban pár nap múlva, szekerét és két lovat otthagya, eltűnt. Br. Orbán Ottó jan. 13-án reggel a vonattal Kocsárdra s onnan ismét Hadrévre ment, de mire a csendőrök odamentek, már ismét eltávozott. Sikerrült felfedezniök, hogy Hadrévről a Felvincz melletti Csesztvére ment s ott jan. 14-én d. u. 5 órakor Domonkos szolgabíró házánál letartóztatták és másnap a marosvásárhelyi törvényszék börtönébe kísérték.

A marosvásárhelyi törvényszék 1878 jan. 16-án hallgatta ki először. Br. Orbán Ottó 35 éves, nőtlen. Hogy miért távozott el október elején rendes lakásáról? azt felelte, hogy „szüreten jártam ösmerőseimnél, deczemberben hazamentem, de rövid ideig voltam otthon, mivel az ünnepek alatt újabb látogatásokat tettem, némileg házassági kinézésekből.“ Tagadta, hogy 22 ládát szállított volna Lánczky Sándorhoz. A lovakat azért vásárolta, mert lókereskedést folytatott. A lovak közül többet eladott, többet pedig telelésre adott ki, Pálfi Déneshez 20 lovat küldött telelésre, egyenként 20 frtért szerződésileg. Tagadta, hogy a lovakat a székely légió számára vette volna; saját pénzén vette, mire a takarékpénztárból 1500 frtot vett fel.

A törvényszék jan. 16-án szabadlábra helyezését határozta el, mivel hazulról eltávozása előtt megidézve nem volt s a vizsgálat további meghíúsításától nem lehet tartani. A kir. ügyészség azonban jan. 17-én felebbezett. A királyi tábla szabadlábra vételét rendelte el, amit a mv. tvsz. jan. 21. hirdetett ki, fogadalmat tétetvén vele,

hogy rendes lakhelyét el nem hagyja s másnap 9 órakor kihallgatásra jelenjék meg.

Br. Orbán Ottó 1878 jan. 21-én Ugron- Gáborral együtt szabadonbocsátott.

A fogházfelügyelő jan. 21. beadta költségjegyzékét rabtartási költség-illetékről, mely szerint jan. 15-étől 21-éig a 7 kr. = 42 krajczárba került fogvatartása.

Jan. 22-én arra nézve hallgatták ki, hogy a ló-vásárlás idején mennyi pénzzel rendelkezett?

3000 frtja volt — válaszolta — ökre eladásából, jószága 3 évre bérbeadásából és a marosvásárhelyi takarékpénztárból kölcsönvett 1500 frt-pénzből.

Kazinczy Gézárt és Major Reimundot ismeri-e?

— Nem ismerem, híroket sem hallottam!

A nyomozat rendén az derült ki, hogy azok a török segítségére alakítandó légió ügyében sokat működtek és Udvarhelyről okt. 27-én Tarcsafalvára azért mentek, hogy a lovakat megtekintsék?

— Nem ismerem őket s egyebet nem gondolhatok, hanem hogy az illetők valami iparlovagok voltak s valami intricus, vagy csalási szándékból járhattak.

Báró Bánffy Zoltántól érkezett egy magánlevele, miféle ezer frtot küldött?

— Nővéremet, Velics Károlynét Tordán kértem, hogy kölcsönözzön pénzt, hogy 30-án elárverezendő ingóságaimat megmentsem, másféle pénz nem lehetett.

A törvényszéken kérdés tárgyaúl szerepelt levél, mely élénk világot vet magára a perre és írójára, egész terjedelmében így szól:

Báró Orbán Ottónak

Marosvásárhely.

Tegnapelőtt megérkezett a kocsis s minthogy a lovakat sógorom Pálffy Dénes tulajdonának tudtam, Tarcsafalvára útasítottam.

Nagy meglepetésemre tegnap egy 1000 frttal terhelt levelet is vettem azon útasítással, hogy a pénzt tartsam magamnál, míg a báró arról rendelkezik; ezt a

pénzt azon frissibe visszaküldtem küldőjének. Ma megkoronázza az egész dolgot az Ön levele. — Azért, hogy én testvéremet a kellemetlenségtől megmentendő, Önnek megengedtem, hogy nagyfalusi birtokomon tartózkodjon, köszönetre ugyan igényt tarthattam, de nem azon túlságos bizalomra és bizalmaskodásra, mit most kifejt. Nem azért nyilatkozom ily kereken, mert Ön a vizsgálóbíró előtt áll, ezen soraim az ő útján juthatnak önhöz s vigasztalására tudatom, hogy az *eljárást Önökkel szembe igazságtalanságnak, jogtalannak, inscenírozását politikai humbugnak tartom, de azért túl-felől Önt sem tarthatom politikai mártírnak* (mi segélyemet reclamálná), mert *Bozsi barátjokkal együtt csak csizmadia-politikát űztek, egy szép és magasztos eszmét nevetségessé tettek, abból magoknak privatim hasznót igyekeztek és igyekeznek húzni, oly piedestálra igyekeztek magokat helyezni, melyre sem egyenkint, sem együttesen nem méltók; mind oly cselekedetek, melyek rokonszenvet nem kelthetnek.*

Mégis ezen ügy volt az, mi minket ily fataliter összehozott, de reménylettem, hogy köszönő látogatásán tülesve, teljesen quittelünk egymással; annál nagyobb tehát levele tartalma és hangja feletti megütközésem, de nem én vagyok azon ember, ki nyújtott újjam helyett egész kezem engedjem megmarkolni, hanem

Berecztelke, 18/I 878.

maradok mindig

Br. Bánffy Zoltán.

A levél felől és az abban emlegetett ezer frt. felől, hogy ki küldötte és kinek mi czélból? a mv. tvsz. jan. 23. meghagyásából a szászrégeni kir. járásbíróság Berecztelkéről megidézte és kihallgatta febr. 30-án br. Bánffy Zoltánt. De ő hivatkozván főrendiházi tagságára, megtagadta az érdemleges választ s napidíj fejében 10, fuvardíj fejében 5 frtot követelt a berecztelki ref. iskola javára.

A mv. vizsgálóbíró febr. 24-én a tanúdíjat megtagadta, de „bárha nevezett báró az ügy érdemére

adandó felelettel téves nézetből tagadta legyen meg“, ismételt kihallgatását nem kívánta.

A marosvásárhelyi királyi tábla 1878 január 21. végzésében, melylyel br. Orbán Ottó azonnali szabadlábra helyezését elrendelte, felhívta „arra is, hogy részletezze pontosan, hogy akkor, mikor a lovak vásárlása történt, mekkora számszerinti összegű pénzzel rendelkezett s ezen pénzt honnan s kiktől s minő összegben kapta, valamint a helyi takarékpénztár igazgatóságától is felvilágosítás kérendő arról, hogy igaz-e, miszerint szeptember hóban br. Orbánnak 1500 frtot adatott kölcsön, s ha csakugyan volna a házának a takarékpénztár irányában tartozása, az csakis szeptembér hóban állott-e elő, vagy pedig régebbi időből származik.“

A marosvásárhelyi törvényszék erre nézve Orbánt szept. 22-én kihallgatván, január 23-án megkeresést intézett a marosvásárhelyi takarékpénztárhoz, hogy br. Orbán Ottó 1877 szeptember havában vett-e fel 1500 frtot a takarékpénztárból kölcsön? vagy pedig ezen tartozás régebbi időből származik? s mikor mennyi törlesztetett abból?

A marosvásárhelyi takarékpénztár a marosvásárhelyi törvényszéknek január 26-án azt jelentette, hogy br. Orbán Ottó kölcsön vett 1872 július 28-án 1500 frtot, amiből 20—25 frtos törlesztések után fennmaradt még 125 frt tartozás; a legutóbbi törlesztés 1877 július 26-án történt, és pedig 25 frt.

A bíróság br. Orbán Ottó magán adósságai iránt is kutatást indítatván, az udvarhelyi törvényszéken Szabó György udvarhelyi tímármester január 28-án azt vallotta, hogy br. Orbán Ottó 3—4 évvel azelőtt néhány száz frtot, 5—600 lehetett, kért tőle kölcsön, melyből megadott tőke és kamat törlesztésül 300 frtot s még 470 frttal tartozik; beperelte s foglalás és végrehajtás után fizetett 300 frtot másfél évvel azelőtt. Az, hogy most egy éve adott volna neki ezer frtot, merőben alaptalan állítás.

Szabó József 70 éves tímármester 1878 jan. 30-án viszont azt vallotta, hogy br. Orbán Ottó utoljára azelőtt

három évvel vett fel tőle 300 frtot kölcsön váltóra, ígér-
vén, hogy félév múlva visszafizeti. De mert máig sem
fizette vissza, beperelte s a végrehajtás el van rendelve.
Az, hogy egy évvel ezelőtt is vett volna fel tőle köl-
csön, nem igaz, nem is kért s nem is adott volna neki.

Ezekből a vallomásokból kiviláglott, hogy báró
Orbán Ottónak nem igen lehetett saját pénze lovak vá-
sárlására, tehát azokat más pénzből s tényleg a székely
légió számára vásárolgatta össze. A törvényszék tehát
nem alaptalanul vette törvényes zát alá a lovakat.

Báró Orbán Ottó ezzel szemben arra törekedett,
hogy a lovak neki korlátlan rendelkezésre visszaadassanak.

1878 márcz. 18-án az iránt folyamodott a mv. tör-
vényszékhez, hogy a Fugadon és Etéden legeltetés végett
kiadott lovait elvitethesse, azok szabad rendelkezésére
bocsáttassanak, mert a telelési idő letelében van, a fe-
deztetési idő elkövetkezett, a lovakban tetemes kárt
tettek, azokat eladni kénytelen, tovább nem tarthatja,
máskülönben kártérítést fog követelni.

Hildebrand vizsgálóbíró márcz. 18. a kérést telje-
síthetőnek véleményezte. Az ügyészségnek sem volt
(márcz. 19.) az ellen kifogása, „azonban a lovak elide-
genítésébe az ügy végleges eldöntése előtt bele nem
egyezhet“. (Lénárt aláírással.) A mv. törvényszék márcz.
20-án a lovakat a bírói zár alúl feloldotta s br. Orbán
Ottó rendelkezésére bocsátani határozta, mivel „most
már hadi célra leendő alkalmazástól tartani nem lehet“.

A kir. ügyészség azonban a szóban levő 29—30
ló felett a teljes szabadon rendelkezés, az eladhatás
ellen (márcz. 21.) felebbezett s a m. kir. tábla 1878
ápr. 13-án hozott végzésében úgy döntött, „miszerint a
kérdés alatti lovak br. Orbán Ottónak használatba vissza-
adatnak ugyan, azok azonban a vizsgálat befejezése előtt
el nem idegeníthetnek, sőt a bíróság felhívása eseté-
ben mindig köteles leendő azokat előállítani. Miután azon-
ban br. Orbán Ottó teljességgel igazolni nem volt képes,
hogy ezen lovakat valóban saját pénzével és önmaga
számára vásárolta volna s miután ezen lovak ára a
vizsgálat eshetőlegesen eredménye szerint az ezen bün-

vizsgálat által az államnak okozott költségek fedezetéül is kellett hogy szolgáljon, azok a kérelmező báró használatába csakis a fenírt megszorítás terhe alatt voltak visszabocsáthatók“.

Báró Orbán Ottó e megszorítással nem sietett a lovakat visszavenni. A vizsgálat pedig folyt tovább. Hiába indítványozta Hildebrand vizsgálóbíró a Horváth Ignác és társai ellen közcsendháborításért indított vizsgálat megszüntetését, a mv. ügyészség május 5-én nem járult hozzá, sőt a részletes vizsgálat bevezetését indítványozta a bprts 145. §-a alapján. A többiek közt „Orbán Ottó ellen azért, mivel ő Héjasfalván a vasúti állomásról 22 láda fegyvert szállíttatott lakására Lengyelfalvára s onnan Szentkeresztbányára Lánckzy Sándorhoz s mivel 53 darab lovat vásárolt az alakítandó légió részére s a mozgalom felfedeztetése után ő is megszökött“.

Orbán csak a petörlés után kapta vissza a lovakat.

A nagyenyedi járásbírósnál május 19-én vettek fel jegyzőkönyvet a Pálfi Dénes udvarában 1877 okt. 18-án Fugadon lefoglalt 17 lóról, melyek akkor átadtak Tóth Ferencz járási szolgabírónak felügyeletre s melyekből nov. 18-án három darabot kiadtak Pálfi Dénesnek, mint az ő tulajdonát a mv. törvényszék rendeletére s ugyancsak nov. 30-án 10 darabot átadtak Pávai Vajna Elek ügyvédnek, mint Pálfi Dénes meghatalmazottjának. Pávai Vajna Elek most (máj. 19.) a tíz lovat elővezetvén, a járásbírósnak br. Orbán Ottónak mint tulajdonosnak használatába adta át. A báró kívánatára meghívott szakértők a lovakat egyenként 5—10—20, 20—25—30 ft-ra becsülték.

Az etédi gazdáknál lévő lovakról ugyancsak május 17-én vett fel jegyzőkönyvet Parajdon a járásbírósnak, de br. Orbán Ottó nem jelenvén meg, csak május 30-án adattak és vétettek át a többiekkel együtt.

Így ért véget báró Orbán Ottó kalandos lóvásárlásainak története.

XI.

A vizsgálat befejezése. A pertörlés.

Az előleges letartóztatottak szabadlábra helyezésével nem szűnt meg a per folytatása, hanem a felsőbb bírósági útasítások értelmében folytatták a vizsgálatot és a kiegészítő bizonyítékok összeszedését.

Érdekes és feltűnést keltő epizódja volt ennek *Kazinczy Béla* és *dr. Lengyel József* székelykeresztúri orvos találkozása és párbeszéde, illetőleg vitatkozása a *székely légio* szervezése felett.

Kazinczy Béla nagyváradi börtönfelügyelő, eszes, ügyes úri ember s igazi *világfi* volt. Biharban arról volt híres, hogy az ő felügyelete alatt lévő börtönben a rabok nem, mint másutt, szökés által fogynak, hanem inkább újszülöttékkel szaporodtak. Emiatt egyszer a főügyész szemrehányást tévén neki, azt felelte, hogy *másutt az a baj, hogy a rabok kevesebben vannak, mint kellene, itt meg az, hogy többen vannak, az ördög tud az ügyészségnek eleget tenni.*

Dr. Lengyel József keresztúri orvos arról volt híres, hogy részt vett 1849-ben a segesvár-héjasfalvi csatában és szemtanúja volt *Petőfi Sándor* menekülésének, illetőleg a kozákok által történt bekerítettetésének. *Petőfi* utolsó perczének ő volt a koronatanúja.

E két érdekes ember találkozása és párbeszéde egyik legérdekesebb aktája a székely per csomójának.

Kazinczy útitársa is nevezetes ember volt: nem más,

mint *Kutsera „Major Rajmund-bey“* 1863. lengyel szabadságharcos, a török-magyar légió őrnagya, Orbán Balázs barátja. Titokzatos útjuk a Székelyföldön okt. végén történt s főként a vásárolt lovak és a pénzek felől érdeklődtek. Kétségtelen, hogy a székely légió ügyében jártak. Okt. 26. jöttek Brassóból Sz.-Keresztúrra.

A figyelmet *Borbély* csendőrmester Székelykeresztúrról okt. 28. d. u. írt s az udvarhelyvármegyei alispánnak küldött jelentése irányította rájuk.

E szerint okt. 26. az estvéli vonattal Brassóból, illetőleg a héjasfalvi állomásról Székelykeresztúrra érkezett két útas; az egyik *Kazinczy vagy Kazinczkynak*, a másik *Reinnak* nevezte magát. Kazinczy 27-én kivitte magát Pálfi Dénes úrhoz Tarcsafalvára s ott az úr távollétében tisztartójával egy pej lóra alkudozott. (Bizonyára csak ürügy volt, a székely légió lovai iránt érdeklődött!) Onnan visszajövet elindult a héjasfalvi állomásra s ott Nagyváradra jegyet váltott.

Az okt. 26. estét több helybeli úr társaságában töltötték, ahol *Lengyel* orvos is jelen volt. Egyebek közt a szándékolt légió alakításáról is szó volt. Dr. Lengyel kikottyintá, hogy *ő nem tartozik azok közé, de úgy lehet, hogy fia igen*. Erre Kazinczy Lengyellel formaszerű kihallgatást tartott, mely alkalommal Lengyel mindjobban zavarba jött, amit Kazinczy felhasznált az öreg urat még jobban ijesztgetni. Többek közt azt mondta, *„hátha én vizsgálóbíró vagyok? már csak mondja meg az igazat, mert látom, hogy maga is gyanús, hiába igyekszik magát tisztogatni, mert még jobban belekeveríti magát“*. Lengyelnek erre nemcsak a színe, hanem a hangja is elváltozott; mire Lengyel elfehéredve azzal mentegette magát, hogy *„ha ő sokat beszél, hát a torka fáj és a hangja változik.“*

Jakabházi Béla körjegyző beszélt el és Lengyel sem tagadta, azt mondván: *„tudja a jó Isten, miféle ember ez, engem még senki így zavarba nem hozott soha; valjon ki lehet; igaz, hogy művelt ember és nincs a világon vizsgálóbíró, aki az embert jobban ki tudná forgatni, mint ez!“*

Kazinczynál útleveél volt. *Rein* csak németül beszélt. Ezzel a tegnap estét (okt. 27.) együtt töltöttem. „Azt mondotta, hogy ezen a vidéken a 60-as években mint dzsidás tiszt volt állomáson s azért jött ide, hogy sógora részére jószágot akar vásárolni, de az itteni élet nem tetszik neki. Innen Brassóba utazik, hol podgyászat hagyta a Hotel Bukarestben s onnan megyen haza Pestre. Ma (okt. 28.) Héjősfalvára vitette magát. Körülbelül 40 éves, igen ügyes társalgó. Tegnap egy *Orbán Balázsnak* szóló levelet adott fel a postán. Ma, mielőtt a szekérre ült, újabb ajánlott levelet küldött a vendéglős által a postára *Orbán Balázsnak*.

Az itteni lakosok azt tartják, hogy ezek pesti vizsgálóbírók; mások szerint valószínűleg angol kémek, hogy lássák, mi lett az onnan küldött pénzzel?!

A csendőrőrmester a maga tudákos véleményét ebben foglalta össze:

„Csekély belátásom szerint azt bátorodom vélnem (!), hogy ezen két egyén nem a kormánytól küldött emberek, mintsem hogy ők nem vizsgálóbírák, az már kétségtelen, mert ha ők olyanok lennének, akkor nem mondotta volna Kazinczy azt nyíltan és valamennyire *humoristise* (!) dicsekedve; inkább hiszem, hogy valami *detectivusok* s magukat vizsgálóbírónak véletlen inkább csak egy *coup* volt, ami ilyen embereknél igen valószínű. Akkor az *Orbán Balázsnak* címzett két levél *misztifikázi* (!), hogy több bizalmat gerjesszenek irántok azon egyéneknek, kiket ők ki akartak *hallgatózni* (!)

Figyelmeztettem az őrparancsnokságot és táviratoztam Homoródra, hogy ha ott kiszállna és Brassóba, hogy figyeljék meg.

Mindkettő útleveéllel el volt látva, tehát nem volt alkalom közelebbi megvizsgálásra. Ha különben *agitációs* (!) emberei, akkor tekintettel nyílt beszédjeikre, valami gyanúsra náluk nem lehetett volna találni“.

Kazinczy és Reymund bey gyanús látogatása feltűnést keltvén, a *mv. ügyészség* nov. 1. indítványára a *mv. törvényszék* elrendelte a székelyszeresztúri járásbírósnak a Korona vendéglőse, Pálfi Dénes, Lengyel József

orvos és Jakabházi Béla kihallgatását, hogy Kazinczy miért járt Tarcsafalván, mit beszéltek a Korona vendéglőben, milyen állásbeli egyének stb.?

Lengyel József a járásbíróság előtt nov. 14. ezeket mondotta nagy bőbeszédűséggel:

Okt. 25. egy pénteki napon a Korona vendéglőben friss húsból u. n. fleckent süttetvén, azt 6 óra tájban megettem. 7 órakor két idegen jött, kik paprikás csirke és túrós galuskából álló vacsorát rendeltek.

Kazinczy azt mondotta, hogy furcsa észjárása van az erre felé lakó embereknek, mert hozzá a fuvaros fiú azon naiv kérdést intézte, hogy igaz-e azon hír, hogy a közelebbi hetekben a vonat egyszerre 200.000 palaczk sampányert kellett volna a muszka tábor számára szállítson s az nem lett volna más, mint puskapor.

Megkérdeztem, hogy kik legyenek?

Miért kértem?

— Mert nem régen ott vacsorált egy magyarországi rejtélyes úr, „aki bizonynyal állami rendőr volt, mert távoztával csakhamar nyilvánosságra jött a székelly mozgalom név alatt ismert invasionsális szövetség. S ez nem volt más, mint Salacz Nándor.

Elmosolyodtak társával s Kazinczy azt felelte, hogy dehogy volt Salacz állami rendőrmegbízott, hanem ő volt a székelly puccs egyik tényezője, ki Almási Jenővel együtt megszökött. Almási elvitt 85.000 frtot és jelenleg négy szürke lovon jár Párisban!

Kazinczy azt kérdezte, hogy ha Salaczot rendőrnek hittem, róla mit hiszek, hogy ki és mi ő?

„Nem tudhatom — feleltem — mert Önt nem látom a Bánffyakhöz hasonlatosnak, hogy Pálffy nejével atyafi lehessen, tehát mert magyarországi, legfennebb Schwarz Gyula lehet, akit személyesen nem ismerek ugyan, de tudom, hogy a Bánffy családba házasodott. Egyébnek nem tarthatom, mint Salaczot hittem“.

Elnevette magát és németül elmondotta társának és tiltakozott, hogy ő Schwarz Gyula lenne s megjegyezte, hogy miért nem akarna az lenni.

Társa németül megkérdezte, hogy járt-e felénk

egy *Baumgarten* nevű egyén és valami *Dettyé* (nyilván *D'Equilier*) nevű s mit tudnak *Csutak* beyről?

— A két elsőről mit sem tudok; az utolsóról is csak a hírlapokból.

Kazinczy azután azt kérdezte, hogy sokan voltak-e nálunk angazsirozva a székelv légiohoz?

— Én, minthogy az is a valóság, azt mondtam, hogy legelsőbbben szept. 26. hallottam a fégyverlefoglalásokról. Láttam itt átszállított lovakat is, még sem tudtam semmit, hogy mi vagyon készülöben. Én a fégyvereket a muszkák részére szállítottam hittem, a lovakra nézve azt hittem, hogy a székelv is kezd angolosodni, ad az oldás szomszédnak lovat jó pénzért, a töröknek pedig a 100 frt nyereségből juttat 5 frt alamizsnát s egy kis illuminatiót.

Kazinczy egyenesen nekem tört, hogy ne tagadjam, mert én is részese vagyok a légiónak s bizonyosan ezredorvosa lettem volna az expéditionnak. Rohamosan kérdések alá vetett. A gyors válaszok alatt, ráfogásait visszaütésítva, betegségem óta fátyolozott hangom kezdett még fátyolozottabb lenni s azzal kezdett kínózni, hogy a felelemtől állott el a szavam. Kijöttem a türelemből és nevét kérdeztem. Megmondta, hozzá tevén, hogy ő volt Rádai vizsgáló bírója, sok büntényt derített fel s fogadást ajánlott, hogy ő félnapki kihallgatáson oda viszen, hogy nem a valót, hanem azt fogom vallani, amit ő akar. Kivett egy íratot s megmutatott annyit, hogy „belügyminiszter úr rendeletéből“ és azt mondá, hogy az éjjel, vagy nem sokára egy század huszár is fog állami rendelkezése alá. Végre kivette névjegyét, melyen ez áll: Alsóregmeczi és kazinczi Kazinczy Géza, Budapest, VIII., Ösz-u. 28. Azt beszélte, hogy birtoka Bárándon lenne.

A másik azt kérdezte, hogy róla mit tartok?

Én németül azt feleltem, hogy ha nem választana el azon időtől majdnem 30 év, azt hinném, hogy *Klapka* tábornok áll előttem, ahogy én őt itt nálunk 1848 elején láttam *Gál Sándor*ral együtt, mert a hasonlat végtelen nagy.

Erre ő azt mondá, hogy *Klapka* az ő tábornoka s arczképe bőröndjében lenne. Egyszersmind kivette névjegyét s ide adta (mellékelve van!): *Major Rajmund-Bég!*

Említette aztán, hogy *ne higgyem*, hogy *fiamat meglátom*, mert *addig már fogva leszek!*

Szóba jött *Lajos* fiam is, kinek elfogatásáról *Bartha Miklóssal* együtt hamis hír jött a lapokban, pedig ő a nyár nagy részét *Mikófalván* töltötte mátkájánál s csak szept 29-én jöttek haza, mikor már minden fel volt fedezve s ha azután beleelegyedett, akkor nagy számár — mondottam — de nem hiszem róla; ha azonban mégis tett valamit, legyen férfi elviselni a következményeket. Ugyanakkor *Kazinczy* nagy bosszúsan vetette fel, hogy a székely nép nem elég komoly pénz dolgában, mert íme elfecsérelt három milliót s a pénzzel elugrott a nagyobb rész.

Fellázasztotta véremet ezen feltevés: „különböztesse meg — mondám — a székelyt a magyartól, mert ha az urak *Almásija* tett is valamit, az az ő dolga, de ha tiszta vérű székelynél pénz lesz, az bizonytal nem jár úgy, mint *Almásinál* s ne is járjon“.

Kazinczy azt válaszolá, hogy hát miért szöktek meg?

— Én azt feleltem, hogy az nagy hiba, hogy elvonultak a baj elől, holott tudhatnák, hogy felakasztani ezen dologért senkit sem fognak s ha hibáztak, álljanak elő, vallják be tetteiket s akkor számíthatnak enyhítő eljárásra, de másként csak a befogottak állapotát súlyosbítják, mert azok ügye csak akkor járhat le, mikor ők békerülnek. Hevemben előhoztam azt a történelmi tényt, hogy *Csányi László* a forradalom végén, mikor a menekülő képviselők kérdezték, hogy ő miért nem menekül? azt felelte: azért, mert nem akarom, hogy Magyarország képviselőit mint csúrhét terelgessék össze és akkor én is azok között legyek. Maradtam és meghaltam! Nem szabad rosszabbnak lenni egy székelynek sem!

Másnap, nov. 15. így folytatta vallomását:

Három óra hosszat vallatott *Kazinczy*, mint egy vizsgálóbíró. Tudakolta tőlem, hogy mit gondolnak nálunk, hogy ezen mozgalmat ki, honnan és mi célból indította?

— Hogy én mit gondolok, azt én magamnak tartom, de ha a hír való, ami nálunk terjed, akkor *mind a kezdeményező, mind a végrehajtó nem volt más mint Bozsi Gyuri, aki mint hallatszik, mindezeket magára vallotta.* (Dehogyan vallotta, éppen ellenkezőleg!) *Ezen csizmadiakevélység nálunk nem az első, mert már 1851-ben is volt egy másik csizmadia, ki martírságát egész életében hordozta volna Józsefstadtban, mert miniszterekkel és főispánokkal lehetett te és te barátságban.* Hiszen ha Bozsi Gyuri főparancsnokságát volt, amint állítólag magát portálta, kérdém tőle mit gondol ő, hogy ahol egy bukott csizmadia, egy kopott kortes a törzs-, illetőleg generalstabler tiszt, milyen lehetett ott a subalternatusok tisztikara?!

Ő nem akarta nekem elhinni, hogy főként nálunk távol állott a mozgalomtól az a székeltség, melynek birtoka van, hogy ez el nem tántorítható, mert a nép jellemének fővonása *aristocraticus* s így inkább *conservativ*.

Szóba jöven *Andrássy és Tisza Kálmán* (kikről Kazinczy a legnagyobb tisztelettel emlékezett) többek közt azt mondtam: *„bennünket a magyarországiak annyira alánéznak, mintha a Királyhágónál már kezdődne Ázsia s nekünk máris sok kellemetlenséget csináltak azon gúnyolódással, mellyel legközelebb az oláhokról szólnak, holott én szememmel láttam, mikor Segesvár mellett (1849-ben) egy oláh zászlóalj érdekünkben levágatta magát.* Kértem, hogy Pestre mentében értesse meg az illetékes körökkel, hogy a nemzetiségi kérdés kiegyenlítését ne tárgyalják, hanem azt bízzák reánk, legalább nálunk, mert a gúny csak elkeseríti őket.

Kazinczy továbbá azt kérdezte, hogy ha őt rendőrtisztnak vélem, kinek gondolom?

— Jekelfalussyt nem ismerem, de mert Thaisz kapitányt a „Borsszem Jankó” olyan formán torzítja, mint amilyen testes Kazinczy, talán inkább ő lehet; hacsak nem az a Deutsch Béla, kiről a lapok Háromszékről hírt hoztak.

Kérdezte még, hogy a légióból nálam hány ló van *elhelyezve?*

— Nálam egy sincs, csak bivalyt tartok.

Tíz órakor felkeltek az asztaltól s elbúcsúztak. Mikor Kazinczy kezemet megszorította, *tenyerembe újjával valami jelt csinált*, minőt a szabadkőművesek használnak s minőt hallottam, hogy régebben az unitáriusok csináltak egymás felismerésére.

Másnap ebéd alatt *Henter Antallal* évődött, aki otthagyta az asztalt s más szobába ment enni. Tőle azt kérdezte, hogy hová tette azt a 14 lovat, mely napok óta nála volt?

Henter azt felelte, hogy nem volt otthon abban az időben s nála csakis bátyjának Ugron Zsigmondnak lovai lennének.

Kazinczy igazolta, hogy Henter nem volt otthon, de a lovakra nézve megjegyezte, hogy azokat Fugadra küldötte s elmondotta, hogy a lovak oda miként kerültek.

Kazinczy d. u. 4 órakor elutazott, társa, a német ott maradt. Elmenetele előtt tudakozta, hogy *messze van-e ide Királyhalma*, mert Pálffy Dénes ott van Petkynél vadászaton. Kérdezték, hogy a mozgalom elfogott részesei minő állású és hírnevű emberek? Horváth Ignácról nem mondhatnak egyebet, mint hogy becsületes ember, vitéz katona volt mindig. Szűcs Mihályt becsületes, katonás pontosságú embernek ismerte mindenki. Lániczky szorgalmas, munkás, becsületes ember, Buzsíról tréfásan emlékeztünk. A többiekről nem tudtunk felvilágosítást adni.

Tudtak ezek minden községet, hogy abban ki lakik és minő távolságra vannak innen. Olyan földabroszuk volt, mely több darabból állott s a legkisebb hídát és utat is feltüntette.

Szombaton délben, midőn együtt voltunk, belépett a szobába László József tanár és Kazinczy azt kérdezte, hogy tudja-e, hogy sógora Bartha Miklós hol van? Miután ő nemmel felelt, Kazinczy azt mondta, hogy *ne írjon neki Gömörbe, mert nincsen ott, hanem írjon Budapestre, mert ott van a Fortuna fogházban!*

Ezekből mindenki azt következtette, hogy ezek a kormány kiküldöttei. A csendőrőrmesternek az volt a véleménye, hogy ezek detektívek.

A német vasárnap ment el, Orbán Baláznak címzett levelet adott fel a postán.

Lengyel vallomása végén megjegyezte, hogy „ezen vallomásomat egész terjedelmében sajátkezűleg írtam“. A jegyzőkönyvet alkírta *Sebestyén István* vizsgálóbíró.

Jakabházi Béla, szentábrahádi, 36 éves, unitárius, nőtlen közjegyző Székelykeresztúron, nov. 15-én azt vallotta, hogy jelen volt okt. 26. a Korona vendéglőben, midőn két ismeretlen úr beállított oda s Lengyel orvossal beszédbe elegyedtek és őt faggatták, keresztkérdéseikkel zavarba hozták.

Lengyel tagadta, hogy ő benne lett volna az összeesküvésben. Isten ments — úgymond — én sokkal öregebb vagyok már annál, hanem Brassóból jövet halottá, hogy Földvárnál lefoglaltak egy fegyverszállítmányt, úgy jöttek nyomára s másnap megtörtént Héjasfalván egy másik szállítmány lefoglalása.

Jakabházi vallomása megegyezik a Lengyelével.

Kétségtelen ebből, hogy Kazinczy és Kutschera Reimund a székely légió ügyében jártak Udvarhelyen s főként a lovak és a pénz iránt érdeklődtek. Utazásuk céljára s eredményére a periratok nem vetnek bővebb világosságot. Hivatalos jellege utazásuknak nem igen volt, ők maguk a törvényszék előtt nem szerepeltek.

*

A marosvásárhelyi vizsgálóbíró *Hildebrand* 1878 február 28-án „ezen bűnügy nyomozatát befejezendőnek és a jelen bűnügy esetet a közszendháborítás büntényét illetőleg a bpr. 197. §. 1. p. értelmében megszüntetendőnek véleményezi“.

Indokolásában azt fejtegeti, hogy erre a perre nem alkalmazható a btk. 66. §-a, melynek alapján megindították. Mert az 1860-ban az osztrák kormány és orosz kormány közt létrejött nemzetközi szerződés (mely szerint ha valaki az orosz állam ellen az osztrák birodalomban ellenséges merényletet követ el, közszendháborítás bűntényét kepezi) az 1867. évi alkotmányos kormányrendszer után érvényét veszítette, mert az 1867. XII. czében az idézett szerződés elfogadása nem említettik.

Márcz. 1-én közöltetett a kir. ügyésszeggel „nézete kijelentése végett“.

Lénárt Imre mv. ügyész május 5-én kelt ellenvéleményében a vbíró indokolását „*feltűnő tévedésen alapulónak*“ mondja, mert az 1867. XII. tcz.-ben az osztrák-orosz nemzetközi szerződés nem említéséből nem az következik, hogy az hatályon kívül tétetett volna, mivel ha az lett volna a cél, határozottan kifejeztetett volna . . . hanem hogy azt hallgatólag érintetlenül kívánta hagyni az országgyűlés.

Az ügyész a vbíróval ellenkezőleg Horváth Ignác és társai ellen a *részletes vizsgálat* bevezetését indítványozta, mert közcsendháborítás bűntényére nézve jogos gyanúok forognak fenn. Részletesen elősorolta a gyanúsítottak ellen szóló tényeket. (Ld. alább!)

A törvényszék kiadta Csongvay bírónak, hogy „mint előadó a vbíró és a kir. ügyésszég véleménye közti különbség ötletéből lássa el és adja elő.“

A mv. törvényszék 1878 május 15-én úgy határozott, hogy „a közcsendháborítás ügyében indított vizsgálat befejezettnek tekintetvén“ a kir. ügyésszég által javasolt részletes vizsgálat fölöslegesnek mutatkozván, az a birt. 197. §. 1. p. értelmében megszüntetettik. (A vbíró febr. 28. indítványa indokai alapján).

Az ügyésszég a határozat ellen felebbezést jelentett be.

A felebbezést még meg sem kaphatta a mv. kir. tábla, midőn megérkezett a kir. rendelet a pertörlés felől.

A m. kir. ügyésszég 1878 máj. 16. arról értesítette a mv. törvényszéket, hogy az igazságügyminiszter május 14. leirata szerint „Ő Felsége f. hó 11-én kelt legmagasabb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a székelyföldi csendháborítás miatt bűnvádi vizsgálat alá vont egyének ellen a további eljárás megszüntetessék“.

A mv. törvényszék ennek következtében 1878 máj. 17-én meghozta megszüntetési határozatát „a Székelyföldön fegyverek és hadiszerezvények tilos úton beszer-

zése és toborzások által elkövetett csendháborítási bűnygyben, a bpr. 189. §. értelmében „az uralkodói kegyelmzési tény erejénél fogva“.

Erről május 17-én értesítette az illetékes tszékeket, a gyanúsítottakat, a nagyenyedi és parajdi járásbírósgokat, hogy br. Orbán Ottónak a bűnygyileg lezárolt lovakat teljes és szabad rendelkezésére bocsássa. Továbbá *Schneider Traugott* Brassóban, azzal a hozzáadással, hogy „ez okon s mivel a kiszállva volt vbíróság részéről 1877. okt. 30. kimondott azon határozat, hogy az Ön által Kóródi Mihály részére készített kalapok a czélba vett székelyföldi felkelés szerelvényei tekintetéből megrendelt tárgyaknak nem bizonyultak be“, a Kossuth-Klapka-kalapokat zár alól feloldotta.

A lefoglalt fegyverekből 500 gyalogsági löfegyvert megfelelő szíjakkal és 20—20 tölténnyel a belügyminiszter a budapesti kir. főügyészséghez rendelt (márcz. 30.) Brassóból felküldetni. 100 felszereit Wenzel-puskával és 200 darab töltéssel Sebestyén mv. (most már) főügyész a belügyminiszter máj. 9. rendeletére az erdélyi börtönöröket szerelte fel.

Ezzel az országos feltűnést keltett nagy per befejeztetett.

XII.

Bírószági végzések.

1. A marosvásárhelyi ítélőtábla végzése.

5817—5881 és 877. III. sz.

Öfelsége a király nevében.

A marosvásárhelyi magyar kir. ítélőtábla a marosvásárhelyi királyi törvényszéknek a Lánczky Sándor és társai közcsendháborítási bűnügyében 1877-ik évi október hó 11-én 5561. bf. szám alatt hozott végzése ellen a gyanúsítottak által bejelentett, s Balásy Lajos, Kovachich Horváth Ignác, Nagy Ezekiás és Csüdör András részéről ki is fejtett felhívás folytán az alábbírt napon tartott ülésben a következő *végzést hozott.*

A fenn megjelent alsóbírószági végzés azon részében, mely szerint a btk. 66-ik §. második szakaszában írt közcsendháborítási bűntényben gyanús Kovachich Horváth Ignác, Szűcs Mihály, Mihály Albert, Csüdör András, Lánczky Sándor, Gál Endre, Gál István és Bozsi György ellenében fogatosított előleges letartóztatás, a bpr. 151. §. c) pontja alapján továbbra is fentartandónak határozottatott, helybenhagyatik, ellenben az első bírószági végzésnek *Balásy Lajost és Nagy Ezekiást* illető része megváltoztatásával nevezettek *azonnali szabadlábra-tétele elrendeltetik*; miről a cz. törvényszék azon fölbírással értesítetik, miszerint tekintettel az ügy fontosságára s a nagyszámú vizsgálati foglyokra, teljes erővel odahasson, hogy az elővizsgálat mielőbbi befejezésével a tényállás tisztába hozathassék.

Egyszersmind fölhívatik a kir. törvényszék arra, hogy ha a kir. ügyész a Nagy Ezekiásra vonatkozó határozat ellen nem fog felelkezni, Nagy Ezekiás szabdlábra tétele iránt távirati úton intézkedjék.

Indokok:

Az eddigi nyomozat eredményeképen bebizonyított-nak volt veendő az, miszerint gyanúsítottak nagy részé-nek nevére czímezve tetemes fegyver és hadiszerszállít-mányok érkeztek. Be van bizonyítva továbbá a Sándor Ferencz, Hógyai Áron és Bara Mózes vallomásai által az, hogy őket egyik gyanúsított Bozsi György a törökö-
ket segitendő, az oroszok elleni működésre, illetőleg hadiszigálátra hívta föl. Ehhez hozzájárul még, hogy a szállítványok között csakugyan nagymennyiségű török fezek is találtattak.

Mindezen bebizonyított gyanús körülmények hatá-rozottan arra mutatnak, hogy a gyanúsítottak által célba vett merénylet a törököknek leendő segélynyújtásra s ennélfogva Oroszország ellen volt irányozva. Tekintettel már most arra, hogy ezen, az osztrák-magyar birodalom által kimondott semlegességet sértő merénylet, egy oly idegen állam ellen tűnik föl foganatosítani szándékoltnak, mely az 1860 október 19-én a birodalmi törvénylap 238. sz. a. hirdetmény folytán, a btk. 66. §. második szakaszában írt kölcsönösségi viszonyba lépven, az ellene irányzott merénylet ezen czikkben írt minősítés alá eső-nek vétethetik.

A dolog ezen állásában, miután az eddigi nyomo-zat szerint is ezen bűnténynek minden esetre jelei mu-tatkoznak, a gyanúsítottak elleni bűnvizsgálat a btk. 66. §-ában írt közcsendháborítás bűntényét illetőleg tovább folytatandónak mutatkozik. S éppen ezen okból, tekintve, hogy gyanúsítottak tagadásban vannak s tekintve, hogy szabdlábra tételük esetében félni lehet attól, hogy gyanúsítottaknak más részesekkel vagy a tanúkkal leendő összebeszélése s a bűntény nyomainak megsemmisítése által az egész vizsgálat meghiusíthatótnék: Balásy Lajos

és Nagy Ezékiás kivételével a többi letartóztatva levő gyanúsítottat illetőleg az előleges letartóztatás továbbra is fenntartandónak volt kimondandó, mivel ellenőrkben a letartóztatást indokolható gyanúkok jelentkeznek. Ugyanis *K. Horváth Ignác, Szűcs Mihály és Lánckzy Sándor* nevére és címére nagymennyiségű hadiszerszállmányok érkeznek, gépek, minták és más nevek alatt, mi már magában őket gyanúsoknak képes föltüntetni; föltehető alig lévén az, hogy előleges egyetértés nélkül valakihez ilyenmő, a küldőket és intézőket a legnagyobb mértékben veszélyeztethető szállmányok, azoknak, kihez címezve vannak, legalább titoktartásokról biztos tudomás nélkül intéztethessenek. Szűcs Mihály első ízben visszaküldi ugyan az avisot, de másodszor Csüdör Andrásnak adja át, a küldemény átvehetése végett. Lánckzy Sándor ezenkívül még a szállításban is tevékeny közreműködést tanúsít. Mihály Albert, Csüdör András, Gál Endre és Gál István nevére nem érkeznek ugyan szállmányok, de ők a rendeltetési helyre való szállítás körül tevékenykednek. Mihály Albert fölhozza ugyan, hogy ő, a szállítmány tartalmáról minden tudás nélkül, azt mint Horváth Ignácznak címzett szállítmányt vette át Brassóban; daczára azonban annak, hogy állítása szerint az úton 12 ember útját állja s a Horváth Ignác ládait erőszakkal elveszi tőle, sem ő, sem Horváthnak vele levő tiszttartója annak erről említést sem tesznek, s Horváth is az eladott gabona árát nem kéri számon. Feltűnő még az is, hogy Horváth gabonáját éppen ez alkalommal Brassóba viendők, a két szekérrel mint kocsisok Donáth a tiszttartó és Mihály Albert a földbirtokos mennek. Csüdör Andrásra jelentékeny gyanút vet a Szűcs Mihály vallomása és hogy vallomása a Szűcs Mihály vallomásával homlok egyenest ellenkezik. Gál Endre és Gál Istvánra nézve tagadásokkal szemben főképeni gyanú nélkül tűnik föl a saját csűrjökben elrejtve megtalált nagymennyiségű hadiszer, s hogy mindkettőnek, főleg pedig Istvánnak vallomása az oláhfelvi fuvarosok vallomásaitól nemcsak lényegesen különbözik, sőt azok által meg is van czáfolva.

2. *Bozsi György* nevére sem hadiszser nem érkezett, sem azok szállításában részt nem vett, mindazonáltal ő nem kevésbé mint a többiek, sőt mondhatni nagyobb mérvben működött közre. Ő ugyanis a toborzást eszközölte Székelyudvarhelyt és környékén. Ezen ténykedését bár tagadja, de tagadása Sándor Ferencz, *Hogyai Áron* és *Bara Mózes* vallomásai, valamint a részint *Bozsi Györgytől* lefoglalt, részint *Sándor Ferencziől* bevett iratai által megczáfoltatik.

A dolog ezen állásában, miután gyanúsítottak a fönnebb felsorolt gyanúkokat megczáfolni eddigi kihallgatásaik rendén nemcsak hogy képesek nem voltak, de sőt a különböző vallomások combinációja ezen gyanúkokat megerősítik, önként foly az, hogy *gyanúsítottaknak az ügy jelenlegi állásában szabadlára tételök nem mutatkozik még indokolhatónak.*

Balásy Lajos és *Nagy Ezékiást* illetőleg azonban az előleges letartóztatási határozat megváltoztatandó és szabadlára tételük elrendelendő volt azért, mert *Balásy Lajos* ellen bármi távoli gyanúok, mely őtet e kérdésben forgó ügyben csak legkisebb mértékben is gyanúsnak tüntetné fel, az egész eddigi nyomozat rendén fel nem merülvén, a reá vonatkozólag elrendelt letartóztatás indokolhatónak nem volt tekinthető. Azonnali szabadlára tétele pedig annyival inkább elrendelendő volt, mivel maga a kir. ügyész is éppen ezen alapon *Balásy Lajos* szabadlára tételét indítványozta.

Nagy Ezékiás ellenében ugyan előfordul, hogy nevére és czímére hadiszerszállítmányok érkeztek, miután azonban ki nem tűnik, hogy azok tudtával és beleegyezésével érkeztek, továbbá hogy közvetve vagy közvetlenül lépéseket közrekerítésük, továbbszállításuk végett tett volna, ezért a nevezettnek, a fenti gyanúok, mi további gyanút keltő körülmény által sem támogatván, szabadlára tétele igazoltnak tekintendő.

A m. kir. ítélőtáblának Marosvásárhelyt 1877-ik évi október hó 25. tartott üléséből.

B. Apor Károly s. k.

Leirta Máté s. k.

2. A m. kir. Curia végzése.

9075. szám. bünt. 1877.

Öfelsége a király nevében.

A magyar királyi *Curia*, mint legfőbb ítélőszék, Lániczky Sándor és társai ellen közcsendháborítás miatt indított bűnvizsgálati ügyet, melyben a marosvásárhelyi kir. törvényszék 1877 okt. 11-én 5561. bf. sz. a. a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla pedig a gyanúsítottak felebbezésére 1877 október 25-én 5817—5831. III. sz. a. végezett, a kir. ügyésznek Nagy Ezekiás irányában írással indokolt felebbezése, valamint Lániczky Sándor, Gál Endre, Gál István, Kovacsics Horváth Ignác, Mihály Albert, Szűcs Mihály, Csüdör András és Bozsi György által bejelentett s Lániczky Sándor és Gál Endre részéről írással is indokolt rendkívüli felfolyamodás folytán az 1860. évi február 28-án kelt s az 1860 márczius 2-án 3247 sz. a. kibocsájtott legfelsőbb parancs értelmében s a bprts 210. §-ának rendeletéhez képest hívatlból is, 1877 évi november hó 20-ik napján tartott nyilvános ülésében vizsgálat alá vétén, következő *végzést* hozott:

A marosvásárhelyi kir. ítélőtábla fenti keletű és számú végzése nem felebbezett részében érintetlenül, felebbezett részében Nagy Ezekiásra nézve pedig helybenhagyatik, egyéb részeiben azonban megváltoztattatik, s *Lániczky Sándor, Gál Endre, Gál István, Kovacsics Horváth István, Mihály Albert, Szűcs Mihály, Csüdör András és Bozsi György előleges letartóztatásuk megszüntetésével, azonnal szabadlábra helyeztetni rendeltetnek.*

Indokok:

Kétségtelen ugyan, hogy a f. év szeptember havában tetemesebb mennyiségű hadiszerszállományok csempésztettek be Bécsből Magyarország keleti határszélére s ott különböző indóházaknál lefoglaltattak; de hogy mi volt légyen a csempészetnek valódi célja, azt a befejezett előnyomozat eredménye egyáltalán ki nem derítette.

Mert azon föltevés, hogy mivel a szállítmányok a gyanúsítottak egy részének nevére valának czimezve, továbbá mivel a szállítmányok között nagyobb mennyiségű török fezek is találtattak s végre mivel Sándor Ferencz, Horthy Áron és Bara Mózes állítása szerint őket Bozsi György a törökök érdekében az oroszok elleni működésre, illetőleg önkéntes hadi szolgálatra hívta fel, eme hadiszerek a törököknek Oroszország ellen leendő segélynyújtás céljából csempésztettek az oláh határszélre, mint pusztá következtetés a jelen esetben annál kevésbé szolgálat bírói meggyőződésre törvényszerű alapot, mivel az illető gyanúsítottak határozott tagadásával szemben a vizsgálat során nem merültek fel oly adatok, melyek bíróilag elfogadhatóvá tennék azon vélelmet, miszerint ama szállítmányok becsempészésénél az ő beleegyezésük vagy legalább tudtukkal használatot volna fel nevük s hogy valamint ők, úgy azon gyanúsítottak is, kik néhány ládának továbbszállítását akár közvetve, akár közvetlenül eszközölték, azok tartalmáról tudomással bírtak légyen; mert amint a csempészek Balásy Lajos és Nagy Ezekiás nevét használták fel, ép úgy czimezhették a szállítmányokat a többi gyanúsítottak nevére is.

Azon körülmény pedig, hogy a lefoglalt szállítmányok közt török fezek is találtattak, éppen úgy nem nyújt egy állítólag Oroszország ellen irányzott merénylet tényálladékának megállapítására törvényszerű alapot, mint nem nyújtana egy Törökország ellenire azon körülmény, ha esetleg a török fezek helyett orosz vagy oláh hadifővegek találtattak volna; mert a szállítmány küldőjének ésszerűleg a fölfedeztetés eshetőségére is kellettván gondolnia, egyáltalán nem valószínűtlen, hogy a török fezek merő óvatosságból oly számítással helyeztettek a szállítmányok közé, miszerint azok által a hadiszerek valódi célja elpalástoltatván, a gyanú téves irányba vezettetessék; végre: a hadiszerek valódi céljának felismerhetésére nézve legkevesebb tájékozásúl szolgál *Bozsi György* állítólagos toborzása, vagyis a neki terhelt cselekmény, amely hogy valódi értéke szerint lehes-

sen megítélhető, mindenek előtt ezen ember társadalmi állása, műveltségi foka s tettének rúgója, szóval erkölcsi egyénisége veendő figyelembe.

A vizsgálatból ugyanis az derül ki, hogy Cseh Zsigmond tanú többször és többek előtt Bozsi Györggyel mint ismeretes balpárti kortessel ingerkedve tréfából mondotta, hogy Bozsi György önkénteseket állít a törökök számára, de éppen mivel errevaló embernek őt nem tartotta, tréfából és gúnyból mondogatta s miután azt mások is beszélték a városban, egy napon azzal állít be hozzá Sándor Ferencz, hogy írja be őt is az önkéntesek közé, ha van reá felsőbb engedély. Mire Bozsi a róla gúnyból elterjedt hírt úgy látszik most már komoly valósnak tartva, s magát nagy dologra hivatott és kiválasztott embernek képzelvén, ahelyett hogy az igazat bevallva Sándor Ferenczet tévedése iránt felvilágosította volna, az ilyfajta emberek együgyűségével együtt járó fontoskodási viselkedéstől elkapatva, felírta nevét, s azon biztatással bocsájtotta el, hogy ha majd megjön a várt toborzási engedély a kormánytól, értesíteni fogja, sőt hogy nevezetes embernek tűnjék fel a fiatal legény előtt, ezt rögtön kinevezte őrmesternek, megbízván őt, hogy addig is, amíg a felsőbb engedély megérkezik, társakat gyűjteni igyekezzék, mire aztán Sándor Ferencz még néhány legényt jegyzékbe vett.

Ezen tényállás szerint Bozsi Györgynek az róható fel, hogy hiúsága nagyobb lévén lelkierejénél, nem volt annyi bátorsága, miszerint bevallotta volna, hogy a felőle elterjedt hír csak költemény s hogy semmiféle toborzásra megbízást nem kapott, de nem is vár; s hogy nem is volt, azt e részbeni tagadásán kívül azon körülmény is igazolja, miszerint a Sándor Ferencz által itatra elköltött 2 frtot se volt képes megtéríteni.

Mindezeknél fogva Bozsi György cselekménye komolyan vehető nem lévén, éppen oly kevésbé deríti föl a csempészett szerek valódi célját, mint amennyire nem tekinthető egyáltalán terhelőnek a többi gyanúsítottakra nézve sem, kik a toborzással különbeu nincsenek gyanúsítva.

Tekintve tehát, hogy a vádlottak azzal, mintha Magyarországon a közcsendet bármi módon háborítani megkísérelték vagy kísérelni szándékoztak volna nem is gyanúsíthatnak, a fent előadottak szerint pedig vádlottak oly tény elkövetésével, mely miatt ellenük a btk. 66. §. illetve a bprts 151. §-ának 6. pontja alkalmazható s előleges letartásuk indokolható lenne, nem is gyanúsíthatók, de különben is a tanúk valamennyien kihallgatva s az előnyomozat befejezve lévén, a további vizsgálat meg-híúsításától sem tarthatni.

Annálfogva a marosvásárhelyi m. kir. ítélőtábla által hozott végzés nem felebbezett részének érintetlenül, felebbezett részének pedig az ott fölhozott indokokból helybenhagyásával, egyebekben mind a két alsó bíróság végzése megváltoztatandó s az előleges letartóztatás megszüntetésével az összes letartóztatottaknak azonnali szabadlábrahelyezése elrendelendő volt.

Kelt Budapestén, 1877 évi november hó 20-án.

Fábrý s. k.

Osztrovszky s. k.

3. A mv. kir. Tabla végzése Bartha ügyében.

6852—877. III.

Öfelsége a király nevében.

A marosvásárhelyi magy. kir. *Itélőtábla* a marosvásárhelyi kir. törvényszéknek a Lániczky Sándor és társai csendháborítási bűnügyében 1877 november hó 29-én 6690. bűn. szám alatt hozott végzése ellen a gyanúsított *Bartha Miklós* szabadlábra tételeit illetőleg a kir. ügyész által bejelentett s ki is fejtett felhívás folytán az alábbi napon tartott ülésben következő *végzést* hozott:

A fenn megjelölt alsóbíróági végzés, mely szerint gyanúsított *Bartha Miklós fogadalom mellett szabadlábra tétetni határoztatott*, indokainál fogva annyival inkább helybenhagyatik, mivel egyrészt az eddigi vizsgálat eredménye szerint a Filepescu hadnagy neve alatt írt, általa azonban tőle származónak határozottan megtagadott levél tekintetbe vehető egyáltalában nem lévén s a Szűcs Mihály által állított, de bizonyítani nem tudott azon körülmény,

hogy Csüdör András hozzá egy Bartha Miklós által írt levelet vitt az érkezett szállítmány átadása céljából, Csüdör András azon vallomása által, hogy az érintett levél Pócsa Ferencz által íratott, meg lévén czáfolyva s miután végül a vizsgálat folyamából az sem derült ki, hogy valjon Bartha Miklós valóban a vizsgálat elől leendő megszökési szándékkal távozott volna el lakhelyéről; gyanúsított ellen csakis Éltető Károly azon vallomása képez számbavehető gyanúokat, miszerint őt a piacon gyanúsított megszólította, hogy ha valami lenne az alakulóban levő székely légióból, hajlandó volna-e a törökök segítségére elmenni. Ezen egyetlen gyanúok, amellet, hogy már önmagában sem tanúsít határozott toborzási ténykedést, gyanúsított által határozottan tagadtatik s miután a vizsgálat rendjén semmi más gyanúokat Bartha Miklós ellen a vizsgálatnak kideríteni nem sikerült s már Éltető is ki lévén hallgatva, e tekintetben a vizsgálat meghíúsításától tartani nem lehet. De másfelől tekintetbe kellett venni még azt is, hogy miután a nagyméltóságú m. kir. Curia 1877 november 20-án 9075. sz. a. kelt végzésében az ezen ügyben éppen a bprts 151. §. c) pontja alapján a vizsgálat meg nem híúsíthatása ötletéből előleges letartóztatásba vett összes gyanúsítottaknak azonnali azonnali szabadlábra tételel elrendelte s azok mindnyájan szabadlábra is bocsájtattak, most már a Bartha Miklós egyedüli letartóztatása, akár tekintettel a fennebbiekre, saját bűnösségét illetőleg, akár pedig magának a fennforgó bünténynek eredményes kinyomozását illetőleg, a legtávolabbi kilátást sem nyújthat.

Ezen indokok alapján, tekintettel arra is, hogy a vizsgálóbíróság előtt önként jelentkezvén, gyanúsított még a bprts 151. §-a pontjában írt megszökéstől való félelem sem fordulhatván elő, az első bírósági végzés értelmében a további vizsgálatnak, gyanúsított szabadlábon leendő hagyása mellett való keresztülvitele meg volt engedendő.

A marosvásárhelyi magy. kir. ítélőtáblának 1877 december hó 4-én tartott üléséből.

Báró Apor Károly s. k.

Dr. Dósa Miklós s. k.

4. A ny. Tabla végzése Ugron és Orbán ügyében.

293. és 294. III. 878. sz.

Öfelsége a király nevében.

A marosvásárhelyi magy. kir. *ítélőtábla* a marosvásárhelyi királyi törvényszéknek a Lániczky Sándor és társai közcsendháborítás miatti bűntügyben 1878 évi januárius hó 16 és 17-én 278 és 290 szám alatt hozott végzése ellen az *Ugron Gábor* és *br. Orbán Otto* szabadlábra tételeit illetőleg a királyi ügyész által bejelentett s ki is fejtett felhívás folytán az alább írt napon tartott ülésében *következő végzést* hozott:

A fenn megjelölt alsóbíróági végzés, mely szerint a vizsgálóbíró által a bprts 151 a) és c) betűi alapján Ugron Gábor és br. Orbán Ottó gyanúsítottakra kimondott előleges letartóztatási határozat megváltoztatásával a nevezettek azonnali szabadlábra tétele elrendelített, helybenhagyatik, még pedig indokain kívül azért is, mivel valamely bűnténynek tárgyi tényálladéka távolról sem tekinthető helyreállítottnak és azon körülmény is, miszerint a fennforgó fegyverszállítás, toborzás és lóvásárlás minő ezélből eszközöltetett és hogy a czélról gyanúsítottak tudomással bírnának, eddigelé egyetlen gyanúok által is tanúsítva nincsen.

Végül felhívatik az eljáró bíróság a vizsgálóbíró útasítani, hogy

1. Ugron Gábort illetőleg lehetőleg nyomoztassa ki a bécsi rendőrség által azt, hogy azon Ugronnak, ki d'Equivilleyel viszonyba volt, mi a keresztnéve, vagy minő viszonyok közötti egyén s ismeretségük minő viszonyok között jött létre; továbbá miután d'Equivilley-ről az jön ki, hogy időközben, 1877 évi szeptember hó 16-ika után Budapesten is megfordult, a budapesti rendőrség is felhívandó lenne annak kinyomozására, hogy azon időben ott kikkel találkozott, nemkülönben a Houben által vallott két szállítmánynak Ugron nevére történt címzését illetőleg mindazon vasúti állomásokon utánkérdezendő, hova a fennforgó mozgalom folytán fegyver-

szállítmányok érkeztek s különösen a bécsi országos büntető törvényszék útján a „Staatsbahnhof“-nál utánkérdezzen annak, hogy augusztus vagy szeptember havában, könyvei tanúsítása szerint, „Ugron“ czímmel adatott-e fel és minő szállítmány?!

2. Br. Orbán Ottót illetőleg kihallgatandó Lánckzy Sándor erre nézve, hogy szeptember közepén minő szállítmány vittetett hozzá, s személyesen járt-e ott és minő célból s szükség esetében Bartis János és Lánckzyval szembesíttessék, továbbá br. Orbánt hívja fel arra is, hogy részletezze pontosan, hogy akkor amidőn a lovak vásárlása történt, mekkora számszerinti összegű pénzzel rendelkezett s ezen pénzt honnan és kiktől s minő összegekben kapta, valamint a helyi takarékpénztár igazgatóságától is felvilágosítás kérendő arról, hogy igaz-e miszerint szeptember hóban br. Orbánnak 1500 frt adatott kölcsön s ha csakugyan volna a bárónak a takarékpénztár irányában tartozása, az csakis szeptember hóban állott-e elő, vagy pedig régebbi időből származik?

Ezenkívül Ugron Gábornak d'Equivilleyel való viszonya s egyáltalában a fenforgó büntényt illetőleg, mindenestre fontos fölfedezéseket lehetvén reményleni a bécsi rendőrség által a vizsgálóbíróság megkeresése folytán d'Equivilley lakásán véghezvitt házkutatással, annak eredménye is okvetlen bevárandó.

A kir. ítélőtáblának marosvásárhelyt 1878-ik évi januárius hó 21-én tartott üléséből.

Elnök br. Apor akadályozva lévén

Schneider József s. k.,
k. t. tanácselnök.

Dr. Dáu Miklós s. k.

5. Az ügyészség ellenindítványa a bűnpör megszüntetése ügyében.

2189--878 kir. ü. 25/4. sz.

A Horváth Ignác s társai ellen közsenszáborításért folyó vizsgálatnak a bevégezése, valamint annak meg-

szüntetése iránti vizsgálóbírói véleményhez ezen *kir-
ügyesség* hozzá nem járulhat, sőt mintán Horváth Ignác
s több később megnevezendő társai ellen a btk. 66. §.
szerint körülírt közcsendháborítás bűntényére nézve több
jogos gyanúokok forognak fenn, indítványozza a részletes
vizsgálat bevezetését a bprts 145-ik §. képest a követ-
kező gyanúsítottak ellen azok szabadlábon hagyása mellett,
még pedig:

*Horváth Ignác, Nagy Ezekiás, Szűcs Mihály és
Lánczky Sándor* ellen, mivel az oroszok és törökök közt
folyt háború ötletéből a törökök javára rendezendő
székely légio alakítása s a törököknek teendő segély-
nyújtás céljából, a nevezettek nevére az 1877-ik év
őszén nagymérvű lőfegyverek s más hadiszerek szállít-
tattak, továbbá Gál Endre, Gál István, Csüdör András
és Mihály Albert ellen, mivel a jelzett fegyverek szállí-
tásába közreműködtek;

Bartha Miklós ellen, mivel a jelzett célból a
fegyverek szállításába befolyt s többeket fel is szólított
szításra, keresztért, hogy a székely török légióba álljanak
be s e cél előmozdítására 2000 forint ki is adott az ille-
tőknek s hasonló célból Háromszéken is útazott s a
mozgalom felfedezése után azonnal megszökött;

Ugron Gábor ellen, mivel ő a fegyverek szállításába
nagy mérvbe működött, különösen oláhfalvi Lánczky
Sándor által, hogy a hozzávitt fegyverek Csikkászonba
Gál Endréhez szállíttassanak, Csikszeredába; a légio ala-
kításához megkívántató lovak részére nagyszámú patkó-
kat rendelt; Bozsi Györgyöt megbízta, hogy a nevezett
légio részére toborzásokat tegyen Udvarhelymegyében s
mivel továbbá Bécsből nevére szintén fegyverek szállít-
tattak s vicomte d'Equillier és Kardolinszki Sándorral,
mint a mozgalom névszerinti vezetőjével ismeretségbe és
érintkezésbe volt s ő is midőn a mozgalom felfedezte-
tett, külföldre menekült;

Bozsi György ellen, mivel ő az Ugron Gábor
megbízásából a székely légio alakítása céljából tobor-
zásokat tett;

Végül báró Orbán Ottó ellen, mivel ő a Héjasfalvi vasúti állomásról 22 láda fegyvert stb. szállíttatott lakására Lengyelfalvára s onnan Szentkeresztbányára Lániczky Sándorhoz s mivel 53 drb. lovat vásárolt az alakítandó légió részére s a mozgalom fölfedeztetése után ő is megszökött.

Mindezekre nézve a bizonyítékok a büntetőperrendtartás 138. §. 1, 2, 8, 10, 11. továbbá a büntetőperrendtartás 138. §. 1. és 2. pontjaiban, végül a bprts 262. és 272-ik §-aiban alapúlnak.

A vizsgálóbíró úr azon nézete, hogy a jelzett közcsendháborítási tényekre vonatkozó vizsgálat azon okból szüntetetendő meg, mert az 1860-ik évi birodalmi törvénylap 233. szám alatt október 19-én megjelent az osztrák állami kormány és orosz állam kormánya közt létrejött nemzetközi szerződés, mely szerint ha valaki az orosz állam ellen az osztrák birodalomban ellenséges merényletet követ el, a btk. 66. §-ában körülírt közcsendháborítás bűntényét képezi, az 1867-tik évi alkotmányos kormányrendszer után érvényét veszítette, feltűnő tévedésen alapulónak mutatkozik, mert habár, amint az a véleményben állítatik, hogy az 1867-ik évi XII. t. cz.-ben a most idézett szerződés elfogadása nem említettik, abból teljességgel nem az következik, hogy az hatályon kívül tetetett volna, mivel ha az lett volna a cél, határozottan kifejeztetett volna, hogy azon nagyfontosságú, valamint több európai hatalmakkal kötött más nemzetközi szerződés is érvényét veszti, vagy újabb szerződés kötendő, de mivel 1867-ik XII. törvényczikkben közös ügyekre nézve van említés téve, azonban a jelzett nemzetközi szerződés nem említettik, önként következik, hogy azt hallgatólag érintetlenül kívánta hagyni az országyűlés.

A kir. ügyészségtől.

Marosvásárhely, 1878. május 5-én.

Lénárt Imre, ügyész.

6. A bűnpér törlése.

2586—878. kir. ü. sz.

A tekintetes Törvényszéknek

Helyt.

Igazságügyminiszter úr ő Nagyméltóságának f. hó 14-én 1664. I. M. eln. sz. alatt kelt leírata szerint *Ő császári és apostoli királyi Felsége* f. hó 11-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a székelyföldi közczendháborítás miatt bűnvizsgálat alá vont egyének ellen a további eljárás megszüntetessék.

Ennélfogva van szerencsém a bprts 189. §. alapján indítványozni, méltóztassék a tekintetes kir. törvényszék a Horváth Ignác és társai ellen közczendháborításért folyó vizsgálatot megszüntetni, s arról ezen kir. ügyészséget értesíteni.

A kir. ügyészségtől.

Marosvásárhelyt 1878 május 16-án.

Lénárt Imre s. k., ügyész

(Eredetiben a marosvásárhelyi tsz. peraktái között.)

ZÁRSZÓ.

A székelyek legendás vitézségének az 1877/78-iki orosz-török háborúban nem lehetett — a tettek mezejére nem léphetvén — újabb babérokkal szaporítani a régi-eket. Nem rajtolt mult. Bennök megvolt a harczra készség, a lelkesedés, az a régi vitézi szellem, melyre oly önérzetesen hivatkoztak már 1492-ben, II. Ulászló királyhoz intézett, régi szabadságukat védelmező emlékiratukban, azt mondván: „Mi ezt az országrészt a (Székelyföldet) vérünk bőséges ontásával, sok atyánkfianak fogságba jutásával mindeddig épen megtartottuk. Ezen kívül, midőn az Istenben boldogult magyar királyok minket arra felszólítottak, minden hadjáratban készségesen résztvettünk az ország védelmére; ősünk vére különböző országokban, t. i. Moldvában, Havasalföldön, Rác-, Török-, Horvát-, Bolgárországban bőven omlett; úgy, hogy vérükből patakok folydogáltak, hulláikból és csontjaikból pedig halmok emelkedtek“.

Az első eset ezeréves történelmünk folyamán, hogy a Székelyföld ideig-óráig idegen uralom alá került. Nem harcz és küzdelem árán most sem, hanem árulással, fegyveres mérkőzés nélkül. A székely most is talpra állott s meg tudta volna magát és Erdélyt védelmezni, ha a politikai kalandorok meg nem akadályozták.

De a székely a balsorsban sem ismer elcsüggedést. Otthon a határszéli bércek között s itt bujdosóban a magyar síkokon mindéig csak arra gondol, hogy a Székelyföldet s Erdélyt minél előbb ismét szabadnak lássa.

Az erdélyi bujdosók keservének, honvágyának, történelmére büszkeségének és reményének kifejezése jajdult fel nemrég egy ünnepies alkalommal (az „Erdélyi Lakodalmom“ bp. előadásán) ezekben a verasorokban:

*Erdélyország, tündér Erdélyország
Hej, de sokszor sirva gondolunk rád!
Mivé lettél, hová tűntél
Drága szép hazánk,
Leszel-e még, amint voltál
Tápláló dajkánk?!*

*Ott állott Attila fellegvára,
Gyula vezér ott lett otthonára,
Ott forgott szent László csatabárdja,
Hunyadi a pogányt ottan vágta.*

*Ott született Mátyás, a legendás,
Bocskay és Bethlen és annyi más...
Mi lesz velünk, mire tartsz a Végre?
Él az Isten — Hadúr még nem végzett!*

A székely puccsnak nevezett 1877-iki székely mozgalomból — ha nem érte is el célját — értékes tanulságok meríthetők. Kitűnik abból a székelyek harcias szelleme, élelmessége és mindenek felett lángoló hazaszeretete. A hivatalos akták csak halvány fogalmat nyújtanak róla, mert a felfedezés után tanácsos volt — a külügyi vonatkozások miatt kényes ügyet — eltussolni. A bírák is — a hivatalos talárban — hazafiak

s inkább védők, mint ítélők voltak. De köztudomású volt, hogy a lelkes, harcias hangulat általános volt a Székelyföldön. Titkolózni azonban nem tudtak. Nyíltan beszéltek a vállalatról. Ha nem is igaz, de találóan jellemző az az anekdóta, hogy Kézdivásárhelyt kidobolták, hogy mikor kezdődik a fölkelés.

Ez a terv is igazolta Petőfi dicséretét, ki a székely vitézséget jól ismerte s dicsőítve magasztalta, aki életét is a *Székelyföld* védelméért áldozta. Hamvai ott pihennek a *héjasfalvi* közös sírban, a vasúti állomás mellett, hol a székely légió sírját is megásták — az ott fölfe-dezett hadi szállítmánnyal. A turulos kőobeliszk ottan erre is emlékeztet.

Az erdélyi bujdosók mostani lantosa (Végvári) azt izeni a magyar tettvéreknek:

*„Magyarok! Isten irgalmára kérlek
Egy perczig egymást ne marjátok most,
Tekintsétek ruhánkat, a rongyost
És az ellenséget, az aranyost! . . .*

*Gyűjtsetek fegyvert, ágyút, katonát . . .
Elhagyott bennünket a nagyvilág!*

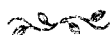
*És te Vezér, Te legeslegutolsó,
Kinek még kard van az oldalán, lásd
Mi imádkozva ejtjük ki neved
És várunk, várunk, mint a Messiást!*

Petőfi idézésével kezdtem, végezzem is azzal. Majd ha elérkezik Erdély felszabadításának ideje, a székelyek bizonyára meg fogják mutatni, hogy „nem fajult el még a székely vér“ s még fennáll a régi virtus, hogy

*„virágot tűznek kalapjuk mellé
s dalolnak a harcz mezején!“*

Budapest, 1920. évv. 25.

Sz. K. L.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
ELŐSZÓ	3
I. Történelmi háttér és előzmények	6
II. A titokzatos intézők és a fegyverszállítások	11
III. A székely légió toborzása Udvarhelymegyében (Sebesi Samu leírása.)	22
IV. A csíkiak szerepe a székely puccsban (Becze Antal leírása.)	26
V. Bozsi György udvarhelyi csizmadia-mester toborzása .	38
VI. Fegyverkezés és toborzás Háromszéken. A fegyverszállítás fölfedezése. Elfogatások. Vallatások	48
VII. Fegyverszállítmányok és letartóztatások Udvarhely- és Csikmegyében	68
VIII. A marosvásárhelyi vizsgálat és végzések	82
IX. Bartha Miklós és Ugron Gábor a bíróság előtt	96
X. Bárány Orbán Ottó lóvásárlásai	110
XI. A vizsgálat befejezése. A pertörlés	122
XII. Bírósági végzések :	
1. A marosvásárhelyi Ítéletábla végzése	133
2. A m. kir. Curia végzése	137
3. A mv. Tábla végzése Bartha ügyében	140
4. A mv. Tábla végzése Ugron és Orbán ügyében. . . .	142
5. Az ügyészség ellenindítványa a bűnper megszüntetése ügyében.	143
6. A bűnper törlése	146
ZÁRSZÓ	147

PÓTLÁS.

A székely puccs fölfedezéséről.*

A bukaresti „Romanul” 1892. május 8. számában Rosettire, az akkor elhunyt kiváló román államférfiúra való emlékezősképen *Krajnik* 1848-9-iki erdélyi oláh tribun, aki 1892-ben Bukarestben lakott, azt írta, hogy 1877-ben Brassóban járván s ott Axentye és Moldován Demeter volt 48-49-es tribun társaival találkozáván, azt hallotta, hogy a Székelyföldön fölkelés készül. Hogy alaposabban megtudja, kereskedőnek adva ki magát, Sepsiszentgyörgyre ment, egy ottani rokonát meglátogatni s ott értesült arról, hogy a székelyek légiót szerveznek, hogy betörjenek Moldovába.

Meggyőződven — úgymond — a hír valóságáról, visszament Brassóba s Axentyével és Moldovánnal megbeszéltek, hogy ellensúlyozására Erdélyben oláh felkelést szerveznek s hátba támadják a székelyeket. De ezt csak úgy tehetik, ha a román kormány megengedi, hogy Romániában szervezkedjenek s erre a célra pénzt és fegyvert ad. Mihelyt a román kormány beleegyezik, Axentye és Moldován megindítják Brassó-, Fogaras-, Szeben- és Hunyadmegyében s a havasok közt a szervezést s aláfűtenek a magyaroknak.

Visszatértérvén 1877 szeptember havában Bukarestbe, fölkereste Rosettit, ki akkor a parlament elnöke volt s előadta a tervet. Rosetti helyeselte, de hozzátette, hogy a román kormány semmit sem tehet addig, míg azt az orosz kormánnyal nem közölte, mert az diplomáciai bonyodalmat idézhet elő. Megígérte, hogy közölni fogja Gorcsakow orosz külügyminiszterrel, aki akkor a háború miatt Bukaresben tartózkodott. Ha Gorcsakow helyeselni fogja, be fogja neki mutatni, hogy szóval adja elő neki a dolgot.

Három nap múlva értesítette Rosettit, hogy Gorcsakow fogadja. Rosettivel együtt ment hozzá s németül

---

* Jancsó Benedek az „Egyetértés”-ben megjelent közlése után.

előadta a tervet. Gorcsakow azt felelte, hogy nem tartja helyesnek, hogy ebben a dologban román részről bármi is történjék, mert az az osztrák-magyar monarchia támadását provokálná, ami az amúgy is nehéz háborúban súlyos bonyodalmakat idézhetne elő.

Erre Krajnik azt mondta, hogy a székelyek támadása a conflictust úgyis előfogja idézni s célszerűbb lenne megelőzni.

Gorcsakow azt válaszolta, hogy fölösleges lesz, mert ő a legnyomatékosabban fel fogja hívni a bécsi kormány figyelmét arra, hogy mi készül a Székelyföldön.

Krajnik megjegyezte, hogy azt hiszi, hogy ez a beszélgetés hozzájárult ahhoz, hogy Bécsben fölfedezték és megakadályozták a székely légio szervezését és akcióba lépését.

*

Megjegyzendő, hogy a periratokban emlegetett budapesti rendőrbiztos „Deutsch Béla“ (51. l.) ki Brassóban a fegyverszállítmányokat felkutatta, nem volt más, mint Jekelfalussy min. tanácsos, az államrendőrség főnöke.

Jekelfalussy a székely mozgalomról értesülván, személyesen utazott le Brassóba, Deutsch Béla álnév alatt. Onnan bement a Székelyföldre, hogy puhatolózzon. Felkereste Sepsiszentgyörgyön Geréb János aljárásbíró (62. l.) de ő nem volt beavatva és nem tudott felvilágosításokkal szolgálni. Elkísérte azonban Kézdivásárhelyre, hogy ott informálódjanak. Geréb főként Kálnoki Jánostól remélt tájékoztatást nyerni, akit mint mulatni szerető embert, kivítették Osdolára Geréb Istvánhoz vendégségbe. — Vig lakmározás, evés-ivás után Geréb János felvetette a kérdést s felfedte Jekelfalussy kilétét. A beborozott Kálnoki János nem akart tudni semmiről. A végén mikor megsokalta a vallatásokat, kiosont a házból, befogatott s bejőve rátámadt Geréb Jánosra, hogy ő (t. i. Kálnoki) lehet haszontalan, korhely, részeges ember, de nemzetáruló nem volt és nem lesz soha s ezzel Geréb Jánost pofonvágta s azzal kifordult, felkapott a kocsira s behajtatott Kézdivásárhelyre.

Terminus nyomda
Sándor-utca 30 b.